

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ДНІПРОВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ШИЛО ІРИНА ВІКТОРІВНА

УДК 343

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
ПРОСТУПКИ**

Спеціальність 081 - Право

Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І.В. Шило

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент

О.О. Світличний

Дніпро – 2026

АНОТАЦІЯ

Шило І.В. Кримінально-правові засади відповідальності за проступки.

– Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Міністерство освіти і науки України. Дніпро, 2026.

У дисертації здійснено комплексне дослідження інституту кримінального проступку в Україні як результату еволюції національної моделі диференціації кримінальної відповідальності та процесуальних форм досудового розслідування. Робота охоплює історико-правові передумови формування категорії кримінального проступку, аналіз доктринальних підходів до його поняття та критеріїв відмежування, порівняльно-правове зіставлення із зарубіжними моделями, досліджено склад кримінального проступку, розглянуто місце кримінального проступку в Загальній та Особливій частині Кримінального кодексу України, а також проведено емпіричне оцінювання практики реалізації інституту у 2020–2025 роках на підставі статистичних показників.

Емпіричний блок дослідження ґрунтується на аналізі динаміки питомої ваги кримінальних проступків у структурі зареєстрованих кримінальних правопорушень та показників процесуального «завершення» проваджень.

Побудована в дослідженні діаграма коливань питомої ваги кримінальних проступків у 2020–2025 роках наочно демонструє нестабільність їх частки та загальну тенденцію до поступового зменшення після 2021 року. Обґрунтовано, що зниження питомої ваги проступків у 2022–2025 роках зумовлене не лише змінами криміногенної ситуації в умовах воєнного стану, а й трансформацією кримінально-правової кваліфікації окремих діянь: у низці випадків діяння, які у мирний час кваліфікувалися як кримінальні проступки, за наявності ознаки

вчинення в умовах воєнного стану переходять у категорію злочинів, що впливає на статистичну картину та вимагає обережності у висновках щодо «реального» зниження рівня відповідної протиправності.

Історико-правовий блок дослідження засвідчив, що формування інституту кримінального проступку є результатом тривалої еволюції підходів до диференціації кримінальної відповідальності та гуманізації кримінально-правового реагування. Показано, що розвиток класифікації кримінальних правопорушень у національному праві характеризується переходом від перелікових моделей до системного підходу, де ключовим формальним критерієм виступає вид і межі покарання, хоча матеріальний критерій ступеня суспільної небезпечності залишається дискусійним і нормативно невизначеним.

Порівняльно-правовий аналіз підтвердив, що аналоги кримінального проступку є усталеними в різних правових системах, а спільними тенденціями виступають: розмежування кримінальних правопорушень за тяжкістю, запровадження спрощених процедур для менш суспільно небезпечних діянь та орієнтація на пропорційність реагування. Доведено, що українська модель загалом корелює із загальноєвропейськими підходами, однак потребує подальшого нормативного уточнення з метою уникнення правової невизначеності.

Окремий розділ дисертації присвячено кримінально-процесуальній природі дізнання та впливу інституту кримінального проступку на навантаження органів досудового розслідування. Аргументовано, що передача проваджень щодо менш суспільно небезпечних кримінальних правопорушень до компетенції дізнавачів об'єктивно сприяла вивільненню часу слідчих для розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, що стало особливо актуальним у період воєнного стану. Водночас виявлено колізії та прогалини процесуального регулювання, зокрема щодо затримання у провадженнях про проступки

(співвідношення ст. 208 і спеціальних норм), визначення та узгодження строків дізнання, а також допустимості окремих спрощених джерел доказів (пояснення, результати освідування, висновок спеціаліста), що потребує більш чітких критеріїв для збереження стандартів справедливого судового розгляду.

Дослідження також охоплює вплив інституту кримінального проступку на кримінально-виконавчу політику та практику виконання покарань. Встановлено, що нормативне збереження покарання у виді обмеження волі за проступки не завжди відповідає фактичним можливостям виконання та нерідко має декларативний характер через поширеність звільнення від відбuvання з випробуванням, що переміщує реальний зміст реагування у сферу пробаційного контролю. Показано, що розвиток пробаційного нагляду як неізоляційного інструменту відповідає тенденціям гуманізації та ресоціалізації, однак потребує додаткового унормування й узгодження з системою санкцій.

Обґрунтовано, що значний вплив інститут кримінального проступку справив на розвиток кримінального процесуального законодавства, оскільки його запровадження зумовило формування інституту дізнання як спрощеної форми досудового розслідування таких правопорушень, що сприяє оперативному розгляду кримінальних проваджень, дозволяє більш ефективно використовувати ресурси правоохоронних органів та забезпечує швидке відновлення порушених прав потерпілих.

Разом з тим проведений аналіз показав наявність прогалин у правовому регулюванні діяльності органів досудового розслідування. Зокрема, у законодавстві відсутній прямий обов'язок встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні зміни до статті 38 Кримінального процесуального кодексу України, доповнивши її положеннями щодо обов'язку

органів досудового розслідування встановлювати та усувати такі причини і умови.

Дослідження впливу інституту кримінальних проступків на кримінально-виконавче законодавство показало, що сучасна кримінально-виконавча політика орієнтована на ширше застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Аргументовано, що одним із ефективних інструментів у цьому напрямі є пробаційний нагляд, який сприяє ресоціалізації правопорушників без їх ізоляції від суспільства. Водночас встановлено, що окремі види покарань, зокрема обмеження волі, не повністю відповідають природі кримінального проступку та можуть розглядатися як надмірно суворі для цієї категорії правопорушень.

Встановлено, що ключовим критерієм відмежування кримінального проступку від адміністративного правопорушення є ступінь суспільної небезпечності діяння. Разом із цим відмінності між цими видами правопорушень проявляються у характері правових наслідків, порядку притягнення до відповідальності та системі застосовуваних санкцій.

Вказано, що адміністративні проступки характеризуються нижчим рівнем суспільної небезпечності та зазвичай не спричиняють значної шкоди суспільним відносинам. Натомість кримінальні правопорушення, включаючи кримінальні проступки, становлять більш серйозну загрозу для охоронюваних законом інтересів держави, суспільства та особи. Констатовано, що чітке нормативне розмежування цих категорій має важливе значення для забезпечення ефективності правозастосовної практики, реалізації принципу справедливості та забезпечення належного функціонування системи юридичної відповідальності.

У підсумку обґрунтовано, що подальша ефективність інституту кримінального проступку залежить від: уточнення матеріально-правових критеріїв відмежування проступків від злочинів та адміністративних правопорушень; усунення колізій у кримінальному процесі (строки, затримання,

доказовий режим, заходи забезпечення провадження); корекції санкційної політики та підвищення спроможності пробаційної системи. Лише комплексне вдосконалення зазначених елементів дозволить забезпечити баланс між процесуальною економією, гуманізацією кримінальної відповідальності та належним рівнем гарантій прав і свобод людини.

Ключові слова: кримінальний проступок, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, кримінально-правові засади, дізнання, пробаційний нагляд, покарання, обмеження волі, кримінально-виконавче законодавство, адміністративне правопорушення, правова кваліфікація, диференціація відповідальності, гуманізація кримінального права, правозастосування, ресоціалізація, правова природа проступку, межа між злочином і проступком, альтернативні види покарань, правова реформа, кримінальна юстиція.

SUMMARY

Shylo I.V. Criminal Law Principles of Liability for Misdemeanors. – Qualification scientific work as a manuscript. Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – Dnipro University of Technology. Ministry of Education and Science of Ukraine. Dnipro, 2026.

The dissertation carries out a comprehensive study of the institute of criminal misdemeanor in Ukraine as a result of the evolution of the national model of differentiation of criminal liability and procedural forms of pre-trial investigation. The work covers the historical and legal prerequisites for the formation of the category of criminal offense, the analysis of doctrinal approaches to its concept and criteria for differentiation, comparative legal comparison with foreign models, the composition of criminal offense is studied, the place of criminal offense in the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine is considered, and an empirical assessment of

the practice of implementing the institute in 2020–2025 on the basis of statistical indicators is carried out.

The empirical block of the study is based on the analysis of the dynamics of the share of criminal offenses in the structure of registered criminal offenses and indicators of procedural "completion" of proceedings.

The diagram of fluctuations in the specific weight of criminal offenses in 2020–2025 constructed in the study clearly demonstrates the instability of their share and the general tendency to gradually decrease after 2021. It is substantiated that the decrease in the specific weight of offenses in 2022–2025 is due not only to changes in the criminogenic situation under martial law, but also to the transformation of the criminal law qualification of individual acts: in a number of cases of acts, which in peacetime were qualified as criminal misdemeanors, if there are signs of commission under martial law, go into the category of crimes, which affects the statistical picture and requires caution in concluding about the "real" decrease in the level of the relevant illegality.

The historical and legal block of the study showed that the formation of the institution of criminal misdemeanor is the result of a long evolution of approaches to the differentiation of criminal liability and humanization of criminal law response. It is shown that the development of the classification of criminal offenses in national law is characterized by a transition from enumerated models to a systematic approach, where the key formal criterion is the type and limits of punishment, although the material criterion of the degree of public danger remains debatable and normatively uncertain.

Comparative legal analysis confirmed that the analogues of criminal offense are established in different legal systems, and the common trends are: differentiation of criminal offenses by severity, introduction of simplified procedures for less socially dangerous acts and orientation to proportionality of response. It is proved that the

Ukrainian model generally correlates with pan-European approaches, but requires further regulatory clarification in order to avoid legal uncertainty.

A separate section of the dissertation is devoted to the criminal procedural nature of inquiry and the influence of the institute of criminal misdemeanor on the workload of pre-trial investigation bodies. It is argued that the transfer of proceedings on less socially dangerous criminal offenses to the competence of investigators objectively contributed to the release of investigators' time to investigate serious and especially serious crimes, which became especially relevant during martial law. At the same time, conflicts and gaps in procedural regulation have been identified, in particular regarding detention in misdemeanor proceedings (correlation of Article 208 and special rules), determination and coordination of the terms of inquiry, as well as the admissibility of certain simplified sources of evidence (explanations, results of examination, expert opinion), which requires clearer criteria to maintain the standards of a fair trial.

The study also covers the impact of the institute of criminal misdemeanor on penal policy and penal execution practice. It has been established that the normative preservation of punishment in the form of restriction of liberty for misdemeanors does not always correspond to the actual possibilities of execution and often has a declarative character due to the prevalence of release from serving probation, which shifts the real content of the response to the sphere of probation control. It is shown that the development of probation supervision as a non-isolating tool corresponds to the trends of humanization and resocialization, but requires additional normalization and coordination with the system of sanctions.

It is substantiated that the institute of criminal misdemeanor had a significant impact on the development of criminal procedural legislation, since its introduction led to the formation of the institute of inquiry as a simplified form of pre-trial investigation of such offenses, which contributes to the prompt consideration of criminal

proceedings, allows more effective use of the resources of law enforcement agencies and ensures the rapid restoration of violated rights of victims.

At the same time, the analysis showed the presence of gaps in the legal regulation of the activities of pre-trial investigation bodies. In particular, there is no direct obligation in the legislation to establish the reasons and conditions that contributed to the commission of a criminal offense. In this regard, it is proposed to make appropriate amendments to Article 38 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, supplementing it with provisions on the obligation of pre-trial investigation bodies to establish and eliminate such reasons and conditions.

The study of the impact of the institute of criminal offenses on the penal legislation showed that the modern penal policy is focused on the wider application of punishments not related to deprivation of liberty. It is argued that one of the effective tools in this direction is probation supervision, which contributes to the resocialization of offenders without their isolation from society. At the same time, it has been established that certain types of punishments, in particular restriction of freedom, do not fully correspond to the nature of the criminal offense and can be considered as excessively severe for this category of offenses.

It has been established that the key criterion for distinguishing a criminal offense from an administrative offense is the degree of public danger of the act. At the same time, the differences between these types of offenses are manifested in the nature of legal consequences, the procedure for bringing to responsibility and the system of sanctions applied.

It is indicated that administrative offenses are characterized by a lower level of public danger and usually do not cause significant damage to social relations. On the other hand, criminal offenses, including criminal misdemeanors, pose a more serious threat to the legally protected interests of the state, society and the individual. It is stated that a clear normative distinction between these categories is important for

ensuring the effectiveness of law enforcement practice, the implementation of the principle of justice and ensuring the proper functioning of the system of legal responsibility.

As a result, it is substantiated that the further effectiveness of the institute of criminal misdemeanor depends on: clarification of substantive legal criteria for distinguishing misdemeanors from crimes and administrative offenses; elimination of conflicts in criminal proceedings (terms, detention, evidentiary regime, measures to ensure proceedings); correction of sanctions policy and increasing the capacity of the probation system. Only a comprehensive improvement of these elements will ensure a balance between procedural economy, humanization of criminal liability and the appropriate level of guarantees of human rights and freedoms.

Keywords: criminal offense, criminal liability, criminal offense, criminal law principles, inquiry, probation supervision, punishment, restriction of liberty, criminal enforcement legislation, administrative offense, legal qualification. differentiation of responsibility, humanization of criminal law, law enforcement, resocialization, legal nature of offense, boundary between crime and offense, alternative types of punishment, legal reform, criminal justice.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗБОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Шило І.В. Кримінально-правова характеристика покарань, передбачених за кримінальні проступки. *Науковий вісник Дніпропетровського*

державного університету внутрішніх справ. 2020. № 4. С.356-361 DOI 10.31733/2078-3566-2020-4-356-361

2. Шило І.В., Скок О.С. Співвідношення злочинів різного ступеня тяжкості в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 153-157 DOI 10.31733/2078-3566-2020-1-153-157

3. Шило І.В. Окремі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №6. С.613-617/ <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.108>

4. Шило І.В. Передумови запровадження кримінального проступку в кримінальному кодексі України. *Наукові інновації та передові технології*. 4(32). С. 557-564 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4\(32\)-557-564](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-557-564)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шило І. В. Деякі питання кримінальної відповідальності за незаконне використання символіки та знаків охоронюваних міжнародними договорами за кримінальними кодексами України та Республіки Казахстан. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2021. – С. 353-354. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6290/1/133.pdf>

6. Шило І.В. Актуальні питання застосування медіації у разі вчинення кримінального проступку. *Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (м. Дніпро, 30 листоп. 2021 р.) / За заг. Ред. д-р юрид. наук, доц. А.Є. Фоменко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.339-341 URL:<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9765/1/169.pdf>

7. Шило І.В. Поняття та ознаки кримінального проступку. *Інноваційні наукові дослідження: правовий, економічний та соціальний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 листопада 2023 р.). /За Ред. д-р юрид. наук, проф. О. А. Моргунов Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 250-253. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14943/1/20.pdf>

8. Шило І.В. Динаміка вчинення кримінальних проступків: статистичні показники за п'ятирічний період. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності*: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 січня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. С.101-105

9. Шило І.В. Кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень. *The II International scientific and practical conference «Innovation and modern technologies for the development of science»*, January 12-14, 2026, Prague, Czech Republic, 259 p. С. 117-118.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ : ВИТОКИ ТА СУЧАСНІСТЬ	
1.1 Історичні передумови появи категорії кримінальних проступків в кримінальному законодавстві України	25
1.2. Кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень	33
1.3. Кримінальні проступки в законах про кримінальну відповідальність зарубіжних країн	52
Висновки до розділу 1	60
РОЗДІЛ 2 ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	
2.1. Кримінальний проступок: поняття та особливості складу кримінального правопорушення	64
2.2. Місце категорії кримінального проступку в інститутах Загальної частини Кримінального кодексу України	79
2.3. Кримінально-правовий аналіз санкцій норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за кримінальні проступки	103
Висновки до розділу 2	120
РОЗДІЛ 3 ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІСНУВАННЯ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ТА ДІЙ ІНСТИТУТІВ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА	

3.1. Кримінальні проступки в положеннях кримінального процесуального законодавства	125
3.2. Вплив кримінальних проступків на дію кримінально-виконавчого законодавства	136
3.3. Порівняльна характеристика кримінального проступку та адміністративного правопорушення (проступку)	149
Висновки до розділу 3	176
ВИСНОВКИ	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	210

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КВК України – Кримінально-виконавчий кодекс України

ЗУ – Закон України

НМДГ – Неоподатковуваний мінімум доходів громадян

ООН – Організація об'єднаних націй

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України

ВСТУП

Актуальність теми. Дисертаційне дослідження являє собою одне з перших в Україні ґрунтовних досліджень категорії кримінальних проступків в рамках чинної законодавчої класифікації кримінальних правопорушень. Дослідженню підлягатимуть питання історичної, доктринальної та законодавчої появи категорії кримінальних проступків їх порівняння із кримінальними проступками в законах про кримінальну відповідальність зарубіжних країн, а також питання кримінальної відповідальності за проступки в чинному Кримінальному кодексі України та їх місця в кримінальному процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві. Окрему увагу буде приділено також порівняльній характеристиці кримінального проступку та адміністративного правопорушення (проступку).

Комплексний підхід у вивченні кримінальних проступків надасть змогу дослідити поняття та особливості складу кримінального правопорушення, а також визначити місце категорії кримінального проступку в інститутах Загальної частини Кримінального кодексу України для реалізації різних аспектів кримінальної відповідальності. Ґрунтовний кримінально-правовий аналіз санкцій норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за кримінальні проступки дозволить визначити, які види та розміри покарань, передбачені за вчинення кримінальних проступків. Також, встановлення взаємозв'язку існування категорії кримінальних проступків та дії інститутів кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, сприятиме виробленню наукових висновків.

Окремі питання, пов'язані із проступком в системі кримінально караних діянь досліджувалися К.А. Автуховим, Д.С. Азаровим, В.І. Борисовим, М.М.

Дмитруком, М.І. Загородніковим, Г.М. Зеленовим, О.О. Книженко, П.В. Коробовим, Л.М. Кривоченко, Н.Ф. Кузнєцовою, В.М. Куцом, А.В. Ландіною, Є.В. Лащуком, О.В. Меживим, А.А. Музикою, В.О. Навроцьким, А.В. Наумовим, Є.А. Онгарбаєвим, Л.В. Павлик, А.С. Політовою, О.І. Соболю, В.П. Тихим, В.Ф. Фефіловою, П.Л. Фрісом, М.І. Хавронюком, Ю.Б. Хім'яком, Т.В. Цатурян, В.В. Шаблистим, М.Д. Шаргородським, О.М. Шармаром, І.С. Яковець та ін

У 2012 році були захищені кандидатські дисертації на тему «Класифікація злочинів» (Соболю О.І.), в якій розкриваються загальні питання законодавчої класифікації злочинів, «Категорія кримінального проступку в кримінально-правовій доктрині» (Дмитруком М.М.), в якій розкриті потенційні ознаки категорії кримінального проступку та перспективи його введення до чинного законодавства, та «Злочини невеликої тяжкості та питання кримінальної відповідальності» (Скок О.С., 2016 р.), в якій автором розглянуто реформування законодавчої класифікації злочинів щодо спроб запровадження до вітчизняного законодавства кримінального проступку та визначенню його місця поряд зі злочинами невеликої тяжкості.

Незважаючи на певні положення, які досліджені та обґрунтовані названими та іншими авторами і мають велике теоретичне і практичне значення, тема дослідження, обрана дисертантом, залишається досить актуальною, до теперішнього часу окремі самостійні дослідження за даною темою на дисертаційному рівні не проводилися.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах планів наукових досліджень кафедри публічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» комплексних наукових тем, спрямованих на дослідження проблем розвитку кримінального законодавства України та вдосконалення механізму кримінально-правової відповідальності, зокрема в межах наукових досліджень, присвячених

реформуванню кримінального права України в умовах євроінтеграційних процесів та гуманізації кримінальної відповідальності. Дисертація виконана з урахуванням положень Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 жовтня 2019 р. № 722/2019, а також сприяє реалізації Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015.

Дослідження також відповідає основним напрямкам реформування кримінального законодавства та кримінальної юстиції в Україні, зокрема положенням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII, яким запроваджено інститут кримінальних проступків у національне законодавство.

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у здійсненні комплексного науково – правового аналізу категорії кримінального проступку і всіх аспектів кримінальної відповідальності, які виникають при вчиненні особою такого виду кримінального правопорушення; формулюванні ряду нових положень, висновків та пропозицій, які матимуть значення для науки та практики застосування кримінального закону в частині відповідальності за вчинення кримінальних проступків.

Для досягнення поставленої мети визначено такі основні *завдання*:

- дослідити кримінальні проступки в доктринальних основах класифікації кримінальних правопорушень;
- встановити історичні передумови появи категорії кримінальних проступків в кримінальному законодавстві України;

- проаналізувати кримінальні проступки в законах про кримінальну відповідальність зарубіжних країн;
- визначити поняття та особливості складу кримінального проступку;
- з'ясувати значення кримінального проступку в нормах Загальної та Особливої частини КК України;
- провести кримінально-правовий аналіз санкцій норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за кримінальні проступки;
- проаналізувати значення категорії кримінального проступку при розгляді питань кримінального процесуального права;
- з'ясувати значення кримінального проступку для вирішення питань кримінально – виконавчого права;
- провести порівняльну характеристику кримінального проступку та адміністративного правопорушення (проступку).

Об'єктом дослідження є правовідносини у сфері кримінальної відповідальності.

Предмет дослідження – категорія кримінального проступку, передбачена кримінальним законодавством України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі використано комплекс філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, вибір яких зумовлений характером досліджуваної проблематики, визначеними завданнями та структурою наукової роботи.

Історичний метод застосовано з метою дослідження становлення та еволюції категорії кримінальних проступків у кримінальному законодавстві України, а також для аналізу передумов її запровадження та розвитку (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). Догматичний метод використано для з'ясування теоретичних засад

і нормативного змісту класифікації кримінальних правопорушень, аналізу правових норм кримінального законодавства та їх системного тлумачення (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3).

Порівняльно-правовий метод застосовано під час дослідження зарубіжного досвіду регламентації кримінальних проступків у кримінальному законодавстві іноземних держав, а також для зіставлення підходів до їх правового регулювання у суміжних галузях права (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). Статистичний метод використано в процесі опрацювання та узагальнення емпіричної інформації, зокрема для аналізу показників правозастосовної практики у справах про кримінальні проступки (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вибіркового аналізу кримінальних проваджень, розглянутих судами України; матеріали опублікованої судової практики, а також офіційні статистичні дані Генеральної прокуратури України.

Наукова новизна отриманих результатів Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні кримінально-правових засад відповідальності за кримінальні проступки, а також у формулюванні низки теоретичних положень і практичних пропозицій щодо вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України. У межах проведеного дослідження:

у перше:

- обґрунтовано вплив категорії кримінального проступку на функціонування кримінально-процесуальних та кримінально-виконавчих механізмів реалізації кримінальної відповідальності, що проявляється у застосуванні спрощених форм досудового розслідування, а також у розширенні

практики використання альтернативних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

- визнано доцільність формування диференційованого підходу до призначення кримінально-правових санкцій військовослужбовцям у разі вчинення кримінальних проступків з урахуванням специфіки їх правового статусу, що визначається проходженням військової служби, дією принципів військової дисципліни, субординації та обов'язком виконання наказів командування;

- сформульовано пропозицію щодо вдосконалення правового регулювання діяльності органів досудового розслідування шляхом доповнення Кримінального процесуального кодексу України положеннями, які передбачають обов'язок уповноважених суб'єктів виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, а також вживати заходів для їх усунення;

удосконалено:

- критерії розмежування кримінального проступку та адміністративного правопорушення з урахуванням ступеня суспільної небезпечності діяння, характеру правових наслідків та особливостей механізму притягнення до юридичної відповідальності;

- наукові підходи до формування санкцій за кримінальні проступки з урахуванням принципів справедливості, пропорційності та індивідуалізації покарання, що передбачає пріоритет застосування альтернативних заходів кримінально-правового впливу;

дістали подальшого розвитку:

- наукові уявлення про історичні передумови формування інституту кримінальних проступків у національному кримінальному законодавстві та їх значення для сучасної кримінально-правової політики України;

- порівняльно-правовий аналіз інституту кримінальних проступків у законодавстві зарубіжних держав, що дозволило узагальнити основні моделі правового регулювання цієї категорії правопорушень та визначити перспективні напрями імплементації позитивного міжнародного досвіду у вітчизняне законодавство;

- наукові підходи до формування ефективної моделі кримінально-правового реагування на кримінальні проступки з урахуванням міжнародного досвіду та сучасних тенденцій розвитку кримінального права;

- теоретичні положення щодо співвідношення кримінальних проступків та адміністративних правопорушень, зокрема в частині визначення критеріїв їх розмежування та встановлення меж застосування відповідних видів юридичної відповідальності.

Практичне значення отриманих результатів. У *законотворчій діяльності* – отримані результати мають важливе значення для вдосконалення законодавчої бази України та можуть бути використані: для розроблення та уточнення положень кримінального, адміністративного та процесуального законодавства з урахуванням сучасних тенденцій розвитку права; як науково обґрунтована база при підготовці законопроектів, спрямованих на підвищення ефективності правозастосування; для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та практикою Європейського Союзу; у процесі правової експертизи нормативно-правових актів, що дозволяє прогнозувати їх соціальні та правові наслідки.

У *практичній діяльності* – результати дослідження можуть бути інтегровані у практику правоохоронних органів, зокрема: при розробленні методичних рекомендацій щодо організації та здійснення оперативно-службової діяльності; для вдосконалення системи профілактики правопорушень та підвищення ефективності взаємодії поліції з громадськістю; у процесі

підготовки та підвищення кваліфікації особового складу, формування професійних компетентностей; для оптимізації управлінських рішень, розроблення внутрішніх регламентів та інструкцій, що регулюють діяльність органів внутрішніх справ.

У науково-дослідній діяльності та освітнього процесу – отримані результати мають значний потенціал у сфері науки та освіти, а саме: слугують підґрунтям для подальших досліджень у галузі кримінального права, кримінології, психології та педагогіки; можуть бути використані при створенні навчально-методичних матеріалів, підручників, практикумів для студентів юридичних та правоохоронних спеціальностей; забезпечують інтеграцію наукових висновків у навчальний процес, що сприяє формуванню у здобувачів освіти практично орієнтованих знань та навичок; сприяють розвитку міждисциплінарних досліджень, поєднуючи правові, соціальні та психологічні аспекти; підвищують якість підготовки майбутніх фахівців, формуючи у них критичне мислення та здатність до комплексного аналізу правових явищ.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних та національних науково-практичних конференціях, семінарах і методичних зборах, що підтверджує їх наукову новизну та практичну значущість.

Зокрема, результати дослідження були представлені у таких наукових заходах: V Міжнародна науково-практична конференція «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.), де було висвітлено окремі питання кримінальної відповідальності за незаконне використання символіки та знаків, охоронюваних міжнародними договорами, у кримінальних кодексах України та Республіки Казахстан; Міжвузівський навчально-методичний збір професорсько-викладацького складу військових та спеціальних навчальних закладів і Міжвідомчий семінар з проблем

застосування кримінального законодавства (м. Косші, Республіка Казахстан, 2021 р.), де у співавторстві було здійснено порівняльно-правовий аналіз поняття кримінального проступку у кримінальних кодексах України та Казахстану; Міжнародна науково-практична конференція «Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів» (м. Дніпро, 30 листопада 2021 р.), де розглянуто актуальні питання застосування медіації у випадках вчинення кримінальних проступків; Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження: правовий, економічний та соціальний виміри» (м. Дніпро, 24 листопада 2023 р.), де було представлено доповідь щодо поняття та ознак кримінального проступку; XVII Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності» (м. Львів, 9–10 січня 2026 р.), де висвітлено динаміку вчинення кримінальних проступків за статистичними показниками п'ятирічного періоду.; II International scientific and practical conference «Innovation and modern technologies for the development of science» (м. Прага, Чеська Республіка, 12–14 січня 2026 р.), де було презентовано результати дослідження щодо кримінальних проступків та доктринальних основ класифікації кримінальних правопорушень.

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення у 9 наукових працях, з яких 4 наукові статті, що визнані як фахові з юридичних наук, а також 5 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 229 сторінок, у тому числі основного тексту – 174 сторінки. Список використаних джерел налічує 194 найменувань на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ : ВИТОКИ ТА СУЧАСНІСТЬ

1.1 Історичні передумови появи категорії кримінальних проступків в кримінальному законодавстві України

Поняття "кримінального проступку" у сучасному розумінні є відносно новим, проте його коріння сягають глибокої давнини. Історія розвитку цього поняття тісно пов'язана з еволюцією правових систем та зміною суспільних уявлень про злочини та покарання. Історично склалося так, що межа між злочином і проступком була досить рухливою і залежала від багатьох факторів, таких як соціально-економічні умови, політичний режим та особливості суспільства.

Історичні корені класифікації злочинних діянь в Україні сягають давніх часів. Спочатку правові норми формувалися на основі звичаїв, які згодом були закріплені у письмових актах. Перші спроби систематизації злочинів знаходимо у договорах Київської Русі з Візантією X століття. У цих документах вже виділялися такі злочини, як вбивство, тілесні ушкодження та крадіжка.

У Руській Правді злочини поділялися на ті, що завдавали шкоди окремим особам (вбивства, поранення, образи), та ті, що порушували суспільний лад. Розмір покарання залежав від статусу як потерпілого, так і винного. Ця система класифікації була досить примітивною за сучасними мірками, але відображала складні соціальні відносини того часу та пріоритети в давньому суспільстві.

У період XII-XIV століть, крім кодифікованої Руської Правди, на території Київської Русі діяли й інші правові акти – Статути князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Ці Статути були результатом законотворчої діяльності самих князів і доповнювали загальну правову систему держави.

Так Зубашко Ю. досліджуючі джерела кримінального права звертає увагу на те, що у Статуті князя Володимира Святославовича проступки визначалися як злочинні діяння, розгляд яких здійснювала церква. Ознакою таких діянь можна визначити відсутність меж покарання за діяння подібного роду. Відсутність чітких критеріїв покарання могла надавати церковним судам надмірну свободу дій, що призводило до несправедливості у застосуванні покарань. Натомість, Статут князя Ярослава Мудрого містив перелік кримінальних постанов про відповідальність за зґвалтування, крадіжку, доведення до самогубства, вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини та порушення сімейних відносин, регулювання яких на той час здійснювалося з кримінально-правової позиції [54].

Скок О.С. зазначає, що еволюція кримінального права на українських землях у період Литовсько-Руської доби знайшла своє відображення у низці кодифікованих актів. Початок поклав Судебник Казимира 1468 року, який закріпив основні принципи кримінальної відповідальності. Литовські Статути, особливо другий і третій, доповнили та вдосконалили цю систему, створивши досить детальний кодекс кримінального права [145, с 45].

XVIII століття стало переломним етапом у розвитку правової системи українських земель. Зміни у політичній організації суспільства та трансформація владних інститутів зумовили необхідність упорядкування нормативного матеріалу, що проявилось у спробах систематизації чинного права та формування більш чітких засад кримінальної відповідальності.

Вагомим результатом цих процесів стало укладення у 1743 році кодифікаційного зводу норм, відомого як «Права, за якими судиться малоросійський народ». Його зміст засвідчує інтеграцію різних правових традицій від положень Литовських Статутів і норм звичаєвого права до магдебурзьких інституцій та актів гетьманського законодавства. Одночасно

відчутним був вплив імперської правової політики, що відображало поступову зміну правового статусу українських територій.

Структурна побудова цього акту свідчила про наявність розмежування загальних принципів відповідальності та конкретних складів правопорушень. У межах Загальної частини простежується спроба класифікації караних діянь залежно від їх небезпечності. Вирізнялися найбільш тяжкі посягання, що тягли за собою суворі санкції; правопорушення середнього ступеня; а також менш значні порушення, за які встановлювалися помірніші заходи впливу. Фактичне виділення останньої категорії демонструє ранні підходи до ідеї диференціації кримінальної відповідальності та закладає історичні передумови сучасного розуміння менш тяжких кримінальних правопорушень.

Подальший розвиток кримінального законодавства на початку XX століття характеризувався послідовним закріпленням класифікаційної моделі. Законодавець упровадив трирівневий поділ кримінально караних діянь, співвідносячи тяжкість посягання із видом і суворістю покарання. Такий підхід означав відхід від суто формального визначення злочину та поступове утвердження принципу пропорційності відповідальності.

Після політичних подій 1917 року кримінально-правова політика зазнала суттєвої ідеологічної переорієнтації. Посилення репресивних механізмів, особливо щодо посягань на економічні та державні інтереси, відображало прагнення нової влади забезпечити стабільність через кримінально-правові засоби. Водночас кодифікація 1922 року закріпила поділ злочинів залежно від спрямованості посягання, виокремивши діяння проти основ державного ладу як такі, що потребують більш жорсткого реагування. Така модель свідчила про домінування публічного інтересу над принципом індивідуалізації відповідальності.

У середині ХХ століття відбувається поступовий перегляд надмірно репресивних підходів. Законодавець починає визнавати доцільність пом'якшення кримінально-правового реагування щодо діянь, які формально містять ознаки складу злочину, проте не становлять істотної суспільної небезпеки. Закріплення положення про малозначність діяння фактично дозволило відмежовувати кримінально карану поведінку від випадків, що потребували більш м'яких заходів впливу.

Важливим проявом гуманізації кримінального права стало розширення можливостей звільнення особи від кримінальної відповідальності із застосуванням альтернативних форм впливу, зокрема за умови її перевиховання без ізоляції від суспільства. Такий підхід свідчив про поступовий перехід від виключно каральної моделі до більш гнучкої системи реагування.

Реформування кінця 1970-х років поглибило тенденцію до диференціації кримінальної відповідальності, закріпивши пріоритет матеріального розуміння злочину та врахування реального рівня суспільної небезпечності діяння. У такий спосіб законодавство наближалось до концепції, відповідно до якої не кожне формально протиправне діяння потребує застосування суворих кримінально-правових санкцій.

Подальший розвиток класифікаційних підходів наприкінці ХХ століття засвідчив прагнення систематизувати кримінальні правопорушення за ступенем тяжкості з метою уніфікації кримінально-правової політики та забезпечення пропорційності покарання. Усе це формувало підґрунтя для сучасної концепції розмежування кримінальних правопорушень, що передбачає окреме виділення менш тяжких форм протиправної поведінки.

Логічним продовженням історичної еволюції кримінально-правових підходів є звернення до періоду 1990-х років, коли суспільно-політичні перетворення зумовили потребу у докорінному перегляді кримінального

законодавства. Тому у 2001 році був прийнятий новий Кримінальний кодекс України. Так, ст. 12 КК України (в поперед.редакції) передбачала поділ злочинів на 4 категорії:

1. Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

3. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

4. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі. Такий поділ дозволяє точніше визначити покарання за вчинене злочинне діяння [82].Таким чином, прийняття Кримінального кодексу України 2001 року закріпило чотирирівневу класифікацію злочинів залежно від ступеня їх тяжкості, що стало черговим кроком у розвитку принципу диференціації кримінальної відповідальності. Водночас особливої уваги заслуговує те, що навіть злочини невеликої тяжкості передбачали можливість застосування покарання у виді позбавлення волі.

Хоча такі діяння формально визнавалися найменш суспільно небезпечними у межах системи злочинів, значна частина з них об'єктивно не становила високого рівня загрози для основоположних суспільних відносин у

порівнянні з тяжкими та особливо тяжкими злочинами. Проте законодавець не виокремлював їх у самостійну категорію кримінальних правопорушень, а зберігав їх у межах загальної конструкції злочину, що зумовлювало застосування повноцінних кримінально-правових санкцій, включаючи ізоляційні заходи [4].

Європейський вектор розвитку України став незворотнім вибором нашої держави. Інтеграція в європейську спільноту передбачає не лише економічні та політичні реформи, а й гармонізацію українського законодавства з нормами Європейського Союзу. Особливо гостро це питання постає в контексті кримінального права та пенітенціарної системи. Одним із фундаментальних принципів європейського права є гуманізація покарань. А отже виходячи з цього постає питання ремормування кримінального законодавства. Так, у 2007 році в Україні розпочалась масштабна реформа правосуддя. Одним з її головних завдань було введення нового поняття в кримінальне право – "кримінальний проступок". Це означало поділ злочинів на більш дрібні та серйозні, що дозволило б застосовувати більш м'які види покарань за менш тяжкі злочини. Концепція реформування кримінальної юстиції була ухвалена рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. [136]. та затверджена Указом Президента [136].

Реформування кримінального законодавства, розпочате у 2008 році в Україні, було зумовлене необхідністю перегляду підходів до кримінально-правового реагування та запровадження принципу диференціації кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння. Саме в цей період на рівні концептуальних напрацювань була сформульована ідея кримінального проступку як самостійної форми кримінально караної поведінки, що передбачає застосування менш інтенсивних заходів державного примусу порівняно із злочинами.

Подальша реалізація курсу на гуманізацію кримінальної відповідальності була пов'язана з ухваленням у 2011 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності». Зазначений нормативний акт орієнтував кримінально-правову політику на обмеження криміналізації господарських правопорушень та зменшення застосування покарання у випадках, коли порушені відносини можуть бути ефективно врегульовані засобами іншого галузевого впливу [132].

Реалізація вказаних змін зумовила необхідність переосмислення класифікації кримінальних правопорушень, закріпленої у ст. 12 Кримінального кодексу України, яка традиційно ґрунтувалася виключно на ступені тяжкості злочину. Водночас упровадження інституту кримінального проступку мало і процесуальне значення, оскільки потребувало створення спрощеного порядку досудового розслідування, що відповідало б засадам процесуальної економії та пропорційності втручання держави у права особи [150].

У цьому контексті принципового значення набуло прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, який уперше передбачив особливості кримінального провадження щодо кримінальних проступків. Разом із тим тривалий час існувала нормативна неузгодженість між положеннями кримінального процесуального та кримінального законодавства, оскільки Кримінальний кодекс України не містив системного матеріально-правового регулювання кримінальних проступків, що негативно позначалося на єдності правозастосовної практики [5].

Незважаючи на відсутність нових категорії кримінального проступку на той час у новому Кримінальному кодексі, відбулася значна трансформація системи санкцій. Зокрема, було суттєво розширено застосування штрафу як основного виду покарання. Якщо раніше штраф, як правило, застосовувався як

додаткове покарання до позбавлення волі, то тепер він став альтернативним основним видом покарання, що передбачено типовими санкціями за більшість кримінальних правопорушень. Така зміна системи санкцій свідчить про тенденцію до гуманізації кримінальної політики та диференціації кримінальної відповідальності.

Законом № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року, що набрав чинності 1 липня 2020 року, було внесено зміни до Кримінального кодексу України, якими передбачено поділ кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки. Кримінальний проступок відрізняється від злочину видом передбаченого покарання: за нього не можна призначити позбавлення волі, а розмір штрафу обмежений 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. [133].

Отже, аналізуючи історичний контекст та сучасні законодавчі зміни, можемо спостерігати чітку тенденцію до гуманізації кримінальної відповідальності [7].

Протягом багатьох століть кримінальне право розвивалося, поступово відходячи від жорстоких і негуманних покарань. Сучасна цивілізація все більше визнає пріоритетність прав людини, що знайшло своє відображення і в кримінальному законодавстві.

Введення інституту кримінального проступку є прикладом цієї тенденції. Розділення кримінальних правопорушень на злочини та проступки дозволяє по перше диференціювати відповідальність (за менш тяжкі правопорушення застосовуються менш суворі покарання, що відповідає принципу індивідуалізації відповідальності), по друге зменшити навантаження на органи досудового розслідування (спрощення процедури розгляду справ про кримінальні проступки дозволяє слідчим зосередитися на більш тяжких злочинах), по третє гуманізувати покарання (відмова від позбавлення волі як

основного виду покарання за проступки сприяє соціальній реабілітації правопорушників).

Таким чином, запровадження інституту кримінального проступку стало логічним результатом багаторічного еволюційного розвитку кримінального права України, заснованого на поєднанні національних традицій і європейських правових стандартів. Це також свідчить про поступовий перехід від репресивної моделі кримінальної юстиції до моделі, зорієнтованої на гуманізацію, ефективність і диференціацію підходів до правопорушень.

1.2. Кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень

Класифікація кримінальних правопорушень обов'язкова категорія в Загальній частині кримінального права, що базується на категоріях розподілу на підгрупи в залежності від де-яких факторів. Поділ всіх кримінальних правопорушень, що містяться в Кримінальному кодексі України на певні категорії має велике значення і практичне застосування. За структурою, класифікація кримінальних правопорушень, розглядається перед інститутом «покарання». Таке розташування не є випадковістю, оскільки класифікація кримінальних правопорушень значно впливає на призначення покарання і обов'язково враховується судом перед винесенням обвинувального вироку і має не суто теоретичне значення в кримінальному праві, а також відіграє важливу роль в практичній діяльності щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Класифікація кримінальних правопорушень не завжди відігравала таке значення, як ми розглядаємо сьогодні в сучасному законі про кримінальну відповідальність [6]. Так, у Кримінальному кодексі України Кодекс України від

28.12.1960 класифікація кримінальних правопорушень взагалі не була передбачена. Лише у 1972 році Кримінальний кодекс був доповнений ст. 7-1 «Поняття тяжкого злочину». Цікавим видається також трактування норми закону. Так, згідно зі ст. 7-1, що «тяжкими злочинами» визнаються перелічені в частині 2 Кримінального кодексу України 1960 року статті умисні діяння, що являють підвищену суспільну небезпеку [81]. Далі дається вичерпний перелік тяжких злочинів, до яких відносяться особливо тяжкі злочини, наприклад, проти держави. Таким чином можемо зазначити, що за роки існування Кримінального кодексу з 1960 по 2001 роки класифікація була лише щодо тяжких злочинів, такого поняття як тяжкість злочину не виділялось окремо і було передбачено в чіткому переліку конкретних статей в Кримінальному кодексі. Відсутність визначеності «нетяжкого» злочину (стара редакція – п.а.) або «незначного» злочину не було закріплено взагалі. Передбачалось, що всі інші кримінальні правопорушення, що не ввійшли до переліку ч. 2 ст. 7-1 Кримінального кодексу відносяться до «нетяжких» або «середньої» тяжкості, або просто «інші» кримінальні правопорушення. Ми бачимо, що законодавець взагалі не приділив уваги нижчій ступені тяжкості злочину, крім тяжких та особливо тяжких. При чому особливо тяжкі злочини розглядаються як підвид тяжких злочинів у загальному переліку. З огляду на перелік кримінальних правопорушень, в основу такого розподілу була взята ступінь суспільної небезпеки, що є цілком логічним і характерним для сучасного закону про кримінальну відповідальність.

Тут варто також наголосити на існуванні в теорії кримінального права ознак складу злочину, до яких належить ступінь суспільної небезпеки. Така диференціація повинна була скеровувати суд при винесенні остаточного обвинувального вироку, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину [8]. Однак, в ретроспективі ми не вбачаємо такого розподілу, що унеможлиблювало

в повній мірі дотримання двох головних принципів кримінального права: економії кримінальної репресії та гуманізації.

З прийняттям Кримінального кодексу України у 2001 році вже є наявна відповідна класифікація кримінальних правопорушень (ст. 12 КК України). Позитивним моментом можна виділити диференційований підхід та розділ злочинів (стара редакція – п.а.) на чотири групи в залежності від ступеня тяжкості злочину та відповідно законодавець вже посилався на санкцію статті, що в свою чергу виключило перелік всіх кримінальних правопорушень, що розташовані в Кримінальному кодексі. Така позиція є більш прийнятною та передбачала розподіл на: злочини невеликої тяжкості, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Врахування перших двох груп злочинів від авторів закону про кримінальну відповідальність встановило баланс між переліком всіх злочинів. Тому позиція авторів закону станом на 2001 рік передбачає визначення загального поняття злочину, малозначності діяння, що не відноситься взагалі до злочину, хоча ззовні має всі ознаки такого.

Інститут кримінальних проступків функціонує в українському законодавстві з 1 липня 2020 року, коли набрав чинності Закон України № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Це стало результатом тривалого доктринального та нормативного процесу, який розпочався задовго до законодавчого закріплення.

Перші концептуальні пропозиції щодо впровадження кримінальних проступків були сформульовані у «Концепції реформування кримінальної юстиції України» (2008), де зазначалося: «Необхідно запровадити нову категорію кримінальних правопорушень — кримінальні проступки, які мають менший ступінь суспільної небезпеки, ніж злочини, і потребують спрощеної процедури розслідування». Ця ідея знайшла підтримку в наукових колах, що

підтверджується низкою публікацій, присвячених доктринальному обґрунтуванню інституту кримінальних проступків[136].

Розглянемо доктринальну ідею запровадження кримінальних проступків в кримінальному праві. Так, С.В. Ківалов обґрунтовує необхідність диференціації кримінальних діянь за ступенем суспільної небезпеки. Автор зазначає: «Запровадження інституту кримінальних проступків є логічним етапом розвитку кримінального законодавства України, що відповідає сучасним тенденціям гуманізації кримінальної політики». [57].

Н.М. Мірошніченко аналізує проблеми нормативного закріплення поняття кримінального проступку. Особлива увага приділяється ризикам, які виникають через відсутність чіткого матеріального критерію для його визначення[104]. Це, на думку автора, може призвести до порушення принципів законності та правової визначеності у кримінальному праві. Ми підтримуємо цю позицію, адже правова невизначеність у сфері кримінальних проступків здатна ускладнити правозастосування та створити неоднозначність у кваліфікації діянь.

О.В. Сачко досліджує проблеми правозастосування, що виникають через нечітке розмежування між злочинами та кримінальними проступками. Особливу увагу приділено ризикам, які можуть виникати при застосуванні спрощених процедур дізнання, зокрема щодо дотримання прав особи [143]. Ми частково погоджуємося з цією позицією, адже відсутність чітких процесуальних меж здатна створити загрозу для реалізації принципу правової визначеності та справедливого судочинства.

У публікації Романа Осадчого «Інститут кримінальних проступків – зелене світло?», яка була видана у 2018, автор порушує питання системної готовності українського правозастосування до впровадження нової категорії – кримінальних проступків. Акцент зроблено на необхідності не лише законодавчого визначення, а й практичної адаптації органів досудового

розслідування, судів та інших учасників процесу. Ми погоджуємося з цією позицією, адже ефективне функціонування інституту проступків неможливе без належної інституційної та процедурної підготовки[112].

А.С. Макаренко аналізує співвідношення між злочинами та кримінальними проступками крізь призму пеналізації. Основна увага приділяється необхідності узгодження покарання з реальним ступенем суспільної небезпеки діяння, а не лише з формальними ознаками. Ми поділяємо цю позицію, оскільки ефективна кримінальна політика має ґрунтуватися на змістовному, а не формальному підході до оцінки правопорушень. [94].

У наукових працях О.О. Дудорова обґрунтовується позиція, відповідно до якої впровадження інституту кримінального проступку є закономірним етапом модернізації національного кримінального законодавства та важливим кроком у напрямі його гармонізації з правовими стандартами Європейського Союзу. На думку вченого, така законодавча новела покликана не лише вдосконалити внутрішню систему кримінально-правової диференціації, а й наблизити українську модель реагування на правопорушення до європейських підходів, де розмежування між злочинами та менш суспільно небезпечними кримінальними діяннями має чітке нормативне закріплення [45].

Водночас дослідник акцентує увагу на тому, що саме по собі формальне введення категорії кримінального проступку не забезпечить досягнення очікуваного результату. На його переконання, передумовою ефективного функціонування цього інституту має стати розроблення та прийняття ґрунтовної, системно вибудованої Концепції запровадження кримінального проступку. Така Концепція повинна містити чітке визначення правової природи проступку, критерії його відмежування від злочинів і адміністративних правопорушень, особливості кримінально-правових наслідків, а також узгодження відповідних

змін із нормами кримінального процесуального та інших галузей законодавства. [46].

У статті В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна, Л.М. Демидова зазначають, що обґрунтовується необхідність трансформації частини злочинів невеликої тяжкості у кримінальні проступки як елемент гуманізації юридичної відповідальності. Автори пропонують концепцію запровадження інституту антигромадських проступків, що охоплює окремі злочини та адміністративні правопорушення, які мають судову юрисдикцію. Висловлюється ідея створення окремого нормативного акта (Кодексу або Закону про проступки) з трьома частинами: загальною, особливою та процесуальною. У статті також розглядаються шляхи реформування Кримінального кодексу України без розширення меж криміналізації, з акцентом на спрощення процедур, відмову від судимості за проступки та гармонізацію з європейськими стандартами. Запропонована авторами концепція дійсно виглядає цікавою та перспективною. Вона не лише спрямована на гуманізацію кримінальної відповідальності, а й пропонує системний підхід до врегулювання сфери проступків. Ідея створення окремого Кодексу про кримінальні проступки з чіткою структурою – загальною, особливою та процесуальною частинами – заслуговує підтримки, адже дозволить: упорядкувати правове регулювання та уникнути дублювання норм між кримінальним і адміністративним законодавством, забезпечити спрощені процедури розгляду справ про проступки, що зменшить навантаження на судову систему, відмовитися від інституту судимості за проступки, що відповідає принципам гуманізації та сприяє ресоціалізації осіб, гармонізувати українське право з європейськими стандартами, де подібні інститути вже функціонують. [22].

У своїй праці «Проступок: його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду», М.І. Хавронюк проводить глибокий аналіз

правової природи проступку. Він зазначає, що «підставою для виділення проступків як окремого виду правопорушення є тільки його відмінна від злочину й адміністративного правопорушення правова природа: це діяння, яке, з одного боку, не спричинює значної чи тяжкої шкоди в розумінні Кримінального кодексу України і не створює загрози спричинення тяжкої шкоди, а з другого, не є управлінським за своєю суттю». Інститут проступків сприяє реалізації принципу справедливості та гуманізації кримінального процесу [158].

Автор також підкреслює, що проступки мають бути врегульовані окремим законом, а їх розслідування – здійснюватися за спрощеною процедурою, яка враховує очевидність діяння, незначність шкоди та можливість примирення «у законодавстві України може бути передбачено принаймні три окремих порядки розслідування і судового розгляду проступків». Позиція М.І. Хавронюка є особливо важливою для доктринального осмислення інституту, оскільки вона базується на глибокому аналізі правової природи проступку, міжнародних стандартів та практичних наслідків для правозастосування. Відмежування проступків від злочинів і адміністративних правопорушень, на думку автора, має бути не лише формальним, а й змістовним – з урахуванням шкоди, процесуальних гарантій та соціального контексту. Таким чином, потребує не просто визначення кримінального проступку як частини кримінальних правопорушень та найменшою ступінню суспільної небезпеки порівняно із злочинами, а також врахувати інші категорії, які потребують закріплення на законодавчому рівні [158].

Поряд із прихильниками цієї ідеї існують і її опоненти, які висловлюють низку концептуальних застережень. Суттєвий внесок у розроблення теоретичних і практичних аспектів кваліфікації злочинів зробила Л. М. Кривоченко. У своїй монографії, присвяченій класифікації злочинів за ступенем тяжкості, а також у наукових статтях дослідниця обґрунтовувала позицію, відповідно до якої

визнання кримінальних проступків злочинними за своєю правовою природою фактично означає лише зміну термінології. Інакше кажучи, йдеться не про створення якісно нової категорії правопорушень, а про перейменування злочинів невеликої суспільної небезпеки без істотної трансформації їх змісту [72].

Серед інших аргументів, що висловлюються противниками інституалізації кримінального проступку, можна виокремити такі [8].

По-перше, зазначається ризик зростання корупційних практик. Припускається, що за умов спрощеного провадження або менш суворих правових наслідків окремі особи можуть намагатися уникнути негативних наслідків шляхом надання неправомірної вигоди.

По-друге, звертається увага на можливе ускладнення нормативного регулювання. Існування паралельно Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та спеціального законодавства щодо проступків здатне спричинити колізії, труднощі у правозастосуванні та ризики неправомірного притягнення до відповідальності.

По-третє, окремі науковці підкреслюють невідповідність нового поняття чинній конституційній моделі, адже Основний Закон оперує категорією «злочин», тоді як термін «кримінальний проступок» прямо не закріплений у його положеннях. У зв'язку з цим висловлюється думка про необхідність конституційних змін для повноцінного впровадження нового інституту.

По-четверте, наголошується на практичній неготовності судів і правоохоронних органів до реалізації відповідних новел. Запровадження нового підходу потребує значних організаційних ресурсів, адаптації процедур, підвищення кваліфікації працівників, що на перехідному етапі може позначитися на ефективності функціонування системи кримінальної юстиції.

По-п'яте, у висновках профільних експертних підрозділів парламенту зверталася увага на сумнівність доцільності масштабних змін до кримінального

та кримінального процесуального законодавства в умовах одночасного реформування інших сфер суспільного життя. Зазначалося, що нові законодавчі ініціативи можуть не узгоджуватися між собою, що створює додаткові ризики для стабільності правової системи [70].

Нарешті, одним із ключових застережень є недостатня розробленість доктринального підґрунтя для чіткого розмежування понять «злочин» і «кримінальний проступок». Відсутність усталеної теоретичної концепції ускладнює формування узгодженої моделі кримінально-правової диференціації та потребує подальших фундаментальних досліджень[72].

Станом на сьогодні інститут кримінального проступку вже не є виключно доктринальною конструкцією – він повноцінно функціонує в системі кримінального законодавства України. Низка його положень демонструє практичну ефективність, зокрема щодо спрощення досудового розслідування, зменшення навантаження на слідчі органи та суди, а також реалізації ідеї диференціації кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння.

Варто вказати, що впровадження інституту кримінальних проступків стало новаторським кроком не лише для кримінального законодавства, а й торкнулося кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої, адміністративної та інших галузей права, що свідчить про стратегічний характер змін, що відображає коригування кримінально-правової політики держави, особливо актуальної в умовах воєнного стану [9].

У цьому контексті слушною є позиція, якою підкреслюється, що будь-яка правова політика повинна охоплювати весь механізм правового регулювання та впливу, включаючи не лише процес створення норм, а й їх реалізацію та застосування. Доповнюючи наведене окремі автори відзначаючи роль ідеології як фундаменту правової культури та свідомості. Практика застосування закону

безпосередніми правозастосовувачами може значно впливати на реалізацію законодавчих цілей, адже вона здатна адаптувати чи навіть змінювати первісні наміри законодавця [115, с. 41]. Саме тому кримінально-правова політика не може обмежуватися лише правотворчістю, а повинна включати й правозастосування, взаємодіючи з іншими напрямками державної політики – освітньою, гуманітарною, кримінологічною тощо.

На думку дослідників, кримінально-правова політика проявляється в нормах кримінального законодавства, практиці їх застосування, офіційному тлумаченні Конституційним Судом України, постановах Пленуму Верховного Суду, а також у судових рішеннях щодо неоднакового застосування норм матеріального права [77, с. 31–32; 115, с. 41].

Таким чином, інститут кримінальних проступків стає невід’ємним елементом кримінально-правової політики, що включає рівень правової ідеології та аксіології, втілюється через категорії гуманізму, що набувають особливого значення в умовах війни та під час переходу до повоєнного правосуддя й примирення [10]. Забезпечення справедливого кримінального переслідування є базовим компонентом перехідного правосуддя, оскільки воно гарантує баланс між відновленням справедливості та уникненням односторонньої помсти, що може проявлятися через ресентимент та конфліктні настрої [114, с. 192].

Дослідники відзначають, що ефективне перехідне правосуддя передбачає використання механізмів, які запобігають надмірній репресивності, а інститут кримінальних проступків у цьому сенсі дозволяє врівноважувати захист суспільних інтересів і потребу у примиренні. Впровадження проступків сприяє гуманізації кримінальної відповідальності за правопорушення невеликої суспільної небезпечності та коригує всі сфери правоохоронної діяльності держави відповідно до нових норм [160, с. 5].

Як вказується у спеціальній літературі, що процес гуманізації кримінального законодавства є об'єктивною потребою, що зумовлена політичними, економічними, організаційними та культурними змінами у суспільстві [11]. Законодавець поступово запроваджує новації у кримінальному праві: уточнює критерії криміналізації, встановлює покарання, що не передбачають позбавлення свободи, та впроваджує сучасні методи вирішення кримінально-правових конфліктів із повним відшкодуванням шкоди потерпілому [160, с. 5].

Отже, кримінально-правова політика України реалізується через закони, нормативні акти, програми та рішення органів виконавчої влади, але її найконцентрованіша форма – у кримінальному законодавстві. Центральною метою політики є запобігання злочинам і водночас гуманізація кримінальної відповідальності, що дозволяє поєднати правове регулювання з соціальною справедливістю [160, с. 5].

Розгляд впровадження інституту кримінальних проступків у систему кримінального права слід розглядати як один із напрямів гуманізації кримінального законодавства, враховуючи основні завдання останнього. Стаття 1 КК України визначає, що метою кримінального законодавства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, захист власності, підтримання громадського порядку й безпеки, охорона довкілля та конституційного ладу України від кримінальних правопорушень, а також забезпечення миру і запобігання злочинності [82].

Гуманізація кримінального законодавства поширюється не лише на кримінальне право, а й охоплює кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, закони про діяльність поліції, прокуратури, адвокатури, оперативно-розшукові процедури, судоустрій та інші правові сфери [12]. Введення кримінальних проступків вплинуло на всі напрями

правоохоронної та правозахисної діяльності, оскільки відповідні нормативні акти були узгоджені із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [134].

Основною метою цього закону стало продовження процесу гуманізації кримінального законодавства через перетворення певних нетяжких злочинів на кримінальні проступки [13]. Запровадження даного інституту дозволяє наблизити кримінальне право України до міжнародних стандартів. Важливо зауважити, що інститут кримінальних проступків не з'явився спонтанно. Його передбачали ще положення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Протягом кількох років науковці, практики та законодавці обговорювали, які саме діяння слід відносити до категорії «кримінальних проступків». До цього часу загальна частина КК України не містила визначення поняття «кримінальний проступок», що ускладнювало застосування спрощеного порядку досудового розслідування для менш тяжких злочинів.

Завдяки Закону України про внесення змін до окремих актів правові норми КК були приведені у відповідність із процесуальними нормами, і інститут кримінальних проступків почав діяти на загальнодержавному рівні. Проявом гуманності є те, що за підготовку до вчинення кримінального проступку особа не несе кримінальної відповідальності на відміну від злочину. Законодавець, пом'якшуючи санкції, перевів злочини невеликої тяжкості у категорію проступків, виходячи з нижчого рівня суспільної небезпеки таких діянь порівняно зі злочинами середньої тяжкості та особливо тяжкими [44]. Спрощена процедура розслідування проступків також відображає принцип гуманності.

Гуманістичний підхід закріплений уже в назві закону – «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Нетяжкі

злочини, які тепер віднесені до проступків, складають близько 50 % усіх складів кримінальних правопорушень за КК. У деяких регіонах частка проступків серед розслідуваних справ перевищує 50 %. Законодавець справедливо вважає, що спрощена процедура досудового розслідування у формі дізнання сприятиме зменшенню навантаження на слідчі органи. Розслідування проступків відбуватиметься за скороченою процедурою, що не перевищує 1 місяця від вручення підозрюваному повідомлення про підозру. Такий порядок усуває затримки, посилює захист потерпілого та сприяє оперативності встановлення всіх обставин справи, що є гуманним для всіх учасників процесу [44].

Виділення кримінальних проступків як окремої категорії сприяє розвантаженню судів та спрощенню процедури досудового розслідування [14]. Згідно з ч. 1 ст. 299 КПК України, до осіб, які вчинили кримінальні проступки, тримання під вартою не застосовується, що також підкреслює гуманістичний характер закону. Впровадження цього інституту підвищує захист прав людини на етапі досудового розслідування, оскільки затримання можливе лише у виняткових випадках, визначених законом.

Ключові ідеї запровадження інституту кримінальних проступків полягають у наступному: по-перше, забезпечити більш точну класифікацію кримінальних правопорушень відповідно до рівня їхньої суспільної небезпеки; по-друге, максимально диференціювати покарання, роблячи його більш справедливим і гуманним для засудженого; по-третє, надати можливість особам, які вперше вчинили кримінальні правопорушення невеликої або середньої тяжкості, уникнути формування судимості, що негативно впливає на подальше життя людини і часто підштовхує до вчинення нових правопорушень.

Діючим кримінальним законодавством України передбачено широкий спектр стимулювальних заходів для осіб, засуджених за кримінальні проступки. Це виражається у менш суворому покаранні у порівнянні зі злочинами,

можливості умовно-дострокового звільнення, заміни невідбутої частини покарання більш м'якими заходами або звільнення від відбуття покарання з випробувальним строком та застосуванням інших кримінально-правових інструментів.

Скорочення термінів досудового розслідування та судового розгляду дозволяє потерпілим оперативніше отримувати компенсацію за завдані збитки, що також є проявом гуманності [44]. Крім того, удосконалення механізмів протидії кримінальним правопорушенням, посилення захисту прав і свобод людини та підвищення ефективності роботи правоохоронних органів у сфері забезпечення громадської безпеки і порядку також слід розглядати як прояви гуманістичного підходу в державній правовій політиці.

Впровадження інституту кримінальних проступків у національну правову систему спричинило появу низки проблем як теоретичного, так і практичного характеру. Серед них – складнощі з розмежуванням проступків і злочинів та правильним визначенням правових наслідків їх вчинення.

Категорія «наслідки» у контексті кримінальних проступків має подвійний зміст: по-перше, як негативні наслідки, що проявляються у порушенні прав іншої фізичної або юридичної особи та завданні їм матеріальної чи моральної шкоди; по-друге, як юридичний ефект для винної особи, пов'язаний із відповідними правовими наслідками [15].

Відповідно до ст. 12 КК України кримінальні проступки виділені серед кримінальних правопорушень за видом та розміром основного покарання, фактично виходячи з колишньої категорії злочинів невеликої тяжкості. Закон визначає: «Кримінальним проступком є діяння (дія або бездіяльність), передбачене цим кодексом, за яке встановлене основне покарання у вигляді штрафу до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, що не пов'язане з позбавленням волі» [82].

У науковій літературі справедливо зазначається, що кримінальні проступки становлять окрему підсистему, яка входить до Особливої частини КК України [17]. Ця частина є науково обґрунтованою структурою норм, які визначають відповідальність за різні кримінальні правопорушення, розподілені за групами залежно від спільності родового об'єкта та відносин між ними в межах кожної групи. Особлива частина КК України містить 20 розділів, серед яких розташовані норми, що регулюють кримінальні проступки та відповідальність за них [106, с. 176]. Цю позицію варто підтримати.

Як зазначається, система – це сукупність взаємопов'язаних частин. З огляду на це, систему кримінального права можна визначити як упорядковане розташування законодавчих норм у Кримінальному кодексі України [74, с. 21]. Кримінальний проступок формується на основі наявності норми кримінального закону, самого правопорушення та передбаченого покарання. Відповідальність за вчинене правопорушення завжди індивідуальна та залежить від обставин справи й наслідків [74, с. 21].

Правові норми, що регулюють кримінальні проступки, утворюють у межах кримінального права єдину систему, яка відзначається внутрішньою узгодженістю. Це проявляється у відсутності протиріч між нормами щодо ознак проступків, відповідальності за їх вчинення та класифікації за видами [18]. Таким чином, система кримінальних проступків є підсистемою кримінального права як галузі загальної системи права України.

Ідея запровадження інституту кримінального проступку була закладена ще у Концепції реформування кримінальної юстиції, затвердженій Рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15 лютого 2008 р. [136], проте фактично реалізована лише у 2018 р. Існування цього правового інституту підтвердило, на нашу думку, первісну мету законодавця, зменшити

навантаження на органи досудового слідства та сприяти подальшій гуманізації кримінального законодавства.

Цікаво зазначити, що в Указі Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008, яким було затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції, наводилося таке визначення: «Кримінальні (підсудні) проступки: 1) окремі діяння, які за чинним Кримінальним кодексом України відносяться до злочинів невеликої тяжкості та відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства вважатимуться такими, що не становлять значної суспільної небезпеки; 2) діяння, передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення, що підлягають судовій юрисдикції і не мають характеру управлінських (адміністративних) правопорушень (наприклад, дрібне хуліганство, незначне викрадення чужого майна тощо)» [136].

Зрештою, від ідеї переведення відповідних норм про адміністративну відповідальність до категорії кримінальних проступків у Кримінальному кодексі відмовились [19]. Натомість до цієї категорії включили ті діяння, які раніше кваліфікувалися як злочини невеликої тяжкості, що дозволило більш чітко диференціювати ступінь суспільної небезпеки правопорушень та сприяло гуманізації кримінальної відповідальності.

Безперечно, слід також відзначити певну невідповідність, яка виникла у національній правовій системі через деяке «випередження» матеріальної галузі права процесуальною. Справді, поняття «кримінальний проступок» спочатку було закріплене у Кримінальному процесуальному кодексі України, і лише через шість років подібне визначення з'явилося у Кримінальному кодексі. Багато дослідників розцінюють це як прояв хаотичності в державній політиці щодо протидії злочинності. Можливо, в цьому є певна правда. Водночас такий «хаотичний» характер має й позитивний аспект, який можна розглядати як мережеву організацію: інноваційні ідеї здатні виникати в будь-якій галузі права

та слугувати системоутворюючим елементом для міжгалузевих зв'язків, цілей і механізмів. Саме так сталося й із запровадженням інституту кримінальних проступків, який фактично перетворився на міжгалузеву систему. Зовнішнім проявом такої системності є формування взаємозв'язків між галузями права, а внутрішній її вираз відображається через процес класифікації та правові наслідки, які з нього випливають.

Водночас аналіз правозастосовної практики та наукових позицій свідчить, що проблема чіткого розмежування кримінальних проступків і злочинів остаточно не вирішена. Насамперед це стосується визначення матеріального критерію відмежування, узгодженості санкцій, співвідношення з інститутом малозначності діяння, а також меж застосування спрощених процесуальних процедур. Наявність дискусійних положень підтверджує потребу в подальшому нормативному уточненні та систематизації відповідних норм.

У цілому ми підтримуємо позицію більшості сучасних науковців, які розглядають інститут кримінального проступку як закономірний і необхідний етап розвитку національного кримінального права. Його впровадження відповідає загальним тенденціям гуманізації кримінальної політики, принципу пропорційності та ідеї економії кримінальної репресії [20]. Разом із тим подальше вдосконалення цього інституту повинно бути спрямоване на забезпечення чітких критеріїв розмежування кримінальних правопорушень, усунення колізій та зміцнення правової визначеності.

Щодо підходів до класифікації кримінальних проступків варто вказати, що у Великій українській юридичній енциклопедії зазначено, що класифікація кримінальних правопорушень передбачає їх поділ на окремі групи (види) за визначеними критеріями. Сам термін «класифікація» походить від латинських слів *classis* – клас та *facio* – роблю, і буквально означає «створювати класи».

Класифікація являє собою систему розподілу явищ, понять або пріоритетів на класи або групи за спільними ознаками та характеристиками [24, с. 416].

Стаття 12 Кримінального кодексу України визначає класифікацію кримінальних правопорушень наступним чином: кримінальні проступки, злочини нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини [82].

Класифікація є ключовою для встановлення підстав кримінальної відповідальності за готування до злочину, визначення ознак, що виключають наявність правопорушення, ознак злочинної організації, умов і підстав звільнення від відповідальності та покарання, порядку його відбування, а також для призначення та застосування різних видів покарань і оцінки вчиненого діяння.

Як зазначається у спеціальній літературі, «тяжкість кримінального правопорушення впливає на всі аспекти – від термінів погашення судимості та застосування процедур звільнення від покарання, до питань щодо запобіжних заходів і проведення негласних слідчих чи розшукових дій, а також на міжнародне співробітництво» [118]. Через це точне визначення виду правопорушення, а в межах виду – правильне оцінювання класифікаційної групи кримінального проступку, впливає на кваліфікацію, запобігає затягуванню розслідування злочинів різної тяжкості та зменшує необґрунтовані затримки у розгляді особливо тяжких правопорушень [23].

У кримінальному праві класифікацію правопорушень, включно з кримінальними проступками, проводять за різними критеріями: за ознаками та видами об'єктів злочину, за формою вини, мотивами вчинення, а також за характером та ступенем суспільної небезпеки [36].

За ознаками та видами об'єктів посягання виділяють кримінальні правопорушення: проти життя та здоров'я особи; проти основ національної безпеки України; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з

наданням публічних послуг; у сфері господарської діяльності; проти власності та інші.

Законодавча класифікація є важливою для визначення виду та міри покарання за правопорушення, а також для можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності. У ст. 12 КК України виділено класифікацію за критерієм тяжкості правопорушення, що ґрунтується на ступені його суспільної небезпеки, вираженому у санкціях відповідних статей [109, с. 47]. Водночас інші критерії, як кримінально-правові, так і кримінологічні, можуть і повинні застосовуватися практиками, включно з суддями.

Типологізовані та алгоритмізовані процедури класифікації спрощують прийняття правових рішень у конкретній справі, дозволяють врахувати специфіку об'єкта і предмета правопорушення, особистісні характеристики правопорушника та визначити оптимальні правові наслідки для досягнення цілей кримінально-правового регулювання у конкретній ситуації.

Запровадження інституту кримінальних проступків в українське законодавство є суттєвим кроком у напрямку гуманізації кримінальної політики [38]. Воно дозволяє більш точно диференціювати кримінальні правопорушення за рівнем суспільної небезпеки, забезпечує справедливе і пропорційне покарання, а також зменшує негативний вплив судимості на подальше життя особи. Особливістю кримінальних проступків є їх відокремлення від менш тяжких злочинів та застосування спрощеної процедури досудового розслідування, що підвищує ефективність роботи правоохоронних органів і сприяє швидкому відшкодуванню завданих потерпілим збитків.

Доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень створюють системну структуру правового регулювання. Класифікація, яка базується на тяжкості діяння, формі вини, об'єкті посягання, мотиві та суспільній небезпеці, дозволяє встановлювати адекватні види покарань та заходи

відповідальності, а також забезпечує правильне застосування кримінального законодавства та запобігає затягуванню процесуальних дій. Крім того, вона є підґрунтям для визначення підстав звільнення від кримінальної відповідальності, застосування запобіжних заходів та прийняття рішень судів у відповідності до сучасних стандартів кримінального права.

Таким чином, кримінальні проступки та класифікаційна система кримінальних правопорушень тісно пов'язані, взаємно доповнюють одна одну і забезпечують гармонію правозастосування, гуманізацію кримінальної політики та ефективне функціонування системи кримінальної юстиції в Україні.

1.3. Кримінальні проступки в законах про кримінальну відповідальність зарубіжних країн

Аналіз законодавства зарубіжних країн свідчить про наявність усталеної та системно впровадженої практики класифікації кримінальних правопорушень за ступенем їх суспільної небезпечності. У межах цієї класифікації окреме місце відведено менш тяжким формам кримінально протиправної поведінки, зокрема кримінальним проступкам, які в різних країнах отримали відповідні правові найменування: *misdemeanors* (США), *summary offences* (Канада, Велика Британія), *contraventions* (Франція), *Vergehen* (Німеччина) [52].

Включення інституту кримінального проступку до структури кримінального законодавства розвинених держав є проявом диференційованого підходу до кримінальної відповідальності, що ґрунтується на оцінці реального ступеня суспільної небезпечності діяння [40]. Такі діяння, як правило, не становлять істотної загрози суспільним інтересам, а відтак не потребують жорсткого кримінально-правового реагування. За їх вчинення встановлюються м'якші санкції – штраф, обмеження волі або позбавлення волі, пробація, інші

альтернативні покарання, що дозволяє забезпечити пропорційність покарання відповідно до тяжкості правопорушення.

Варто зазначити, що у більшості таких юрисдикцій справи про кримінальні проступки розглядаються у спрощеному процесуальному порядку, без повноцінного досудового слідства або участі присяжних [184]. Такий підхід забезпечує процесуальну економію, сприяє зменшенню навантаження на органи досудового розслідування та суди, та загалом сприяє ефективному функціонуванню кримінальної юстиції.

Крім того, існування інституту кримінального проступку відіграє важливу роль у гуманізації кримінального законодавства, оскільки дозволяє уникнути надмірної криміналізації поведінки осіб, які вчинили незначне правопорушення, й водночас забезпечити належну превенцію повторних діянь через застосування адекватних заходів впливу [192]. Позитивний досвід зарубіжних країн у цьому аспекті може бути використаний для подальшого вдосконалення кримінального законодавства України, зокрема щодо розширення можливостей досудового врегулювання проступків, застосування альтернативних покарань та вдосконалення процедур їх розгляду.

В Україні вже достатній час функціонує інститут кримінального проступку, і це важливий крок вперед у правовій системі країни. Це дозволяє ефективніше розрізняти між злочинами та правопорушеннями, що допомагає забезпечити справедливе правосуддя та зменшити навантаження на судову систему.

Проте, для того щоб ця система працювала ще ефективніше, важливо звернути увагу на досвід інших країн, де інститут кримінального проступку функціонує вже багато років. Так, у правовій системі Великої Британії, яка належить до англосаксонської правової родини, традиційно не використовується чітке кодифіковане поняття «кримінального проступку». Однак

правопорушення, які за ступенем суспільної небезпечності відповідають кримінальним проступкам у континентальній системі, класифікуються як *summary offences*, тобто такі, що розглядаються у спрощеному порядку без участі присяжних і виключно магістратськими судами (*Magistrates' Courts*).

Відповідно до *Magistrates' Courts Act 1980*, *summary offences* – це менш тяжкі злочини, за які передбачено максимальне покарання до 6 місяців позбавлення волі або штраф, або обидва ці заходи одночасно (розділ 127) [191].

Прикладами таких правопорушень є дрібне хуліганство, незначні крадіжки, порушення правил дорожнього руху, несанкціоноване володіння невеликою кількістю наркотиків тощо. У більшості випадків обвинувачені в *summary offences* не мають права на суд присяжних, і справи розглядаються швидко з мінімальними процесуальними формальностями.

Також у британському праві виокремлюються так звані *triable either way offences*, які можуть бути кваліфіковані як *summary* або *indictable* (тобто злочини, що розглядаються за участі присяжних) залежно від обставин справи, рішення суду або вибору обвинуваченого. Такий підхід забезпечує гнучкість у кваліфікації правопорушень залежно від їх фактичної складності та ступеня суспільної небезпечності [188].

Таким чином, у кримінальному праві Великої Британії аналог інституту кримінального проступку реалізований через систему класифікації злочинів на *summary*, *either way* та *indictable offences*. Хоча не існує єдиного кримінального кодексу, поняття *summary offence* функціонує як практичний еквівалент кримінального проступку, що забезпечує гуманізацію та ефективність правозастосування, особливо у справах про малозначні кримінальні правопорушення.

Німеччина в свою чергу, має розвинену систему кримінальних проступків. Так, згідно з § 12 Кримінального кодексу Німеччини, кримінальні

правопорушення поділяються на дві основні категорії: злочини та проступки. Критерієм відмежування є вид передбаченого законом покарання. Злочини караються позбавленням волі на строк від одного року і більше, тоді як за проступки передбачено менш суворе покарання – штраф або короткострокове ув'язнення. Відповідно до § 12 StGB: Відповідно вказаного нормативно-правового акта, злочином (*verbrechen*) визнається діяння, за яке законом передбачено мінімальне покарання у вигляді позбавлення волі строком не менше одного року, а проступком (*vergehen*) – діяння, за яке передбачено позбавлення волі менше одного року або інше, м'якше покарання (зокрема, штраф). Це означає, що критерієм розмежування між злочином і проступком у німецькому кримінальному праві є вид та межі санкції, передбаченої за вчинення певного діяння, а не його суспільна небезпечність як така [193].

Проступки становлять переважну більшість кримінальних правопорушень у німецькій практиці, охоплюючи, зокрема, крадіжки, легкі тілесні ушкодження, шахрайство, водіння у стані сп'яніння тощо.

Характерною рисою є також те, що в межах провадження щодо проступків можуть застосовуватися спрощені процесуальні процедури, зокрема наказне провадження (*Strafbefehl*), яке дозволяє суду винести рішення без судового засідання за наявності достатніх доказів і згоди обвинуваченого (§ 407–412 КПК Німеччини) [194].

Система кримінальних проступків у Німеччині, як зазначають дослідники, поєднує ефективність та принцип пропорційності, оскільки дозволяє застосовувати кримінально-правові засоби реагування до менш суспільно небезпечних діянь без надмірної криміналізації та з урахуванням гуманістичних принципів правосуддя [53].

Таким чином, інститут кримінального проступку в Німеччині є нормативно чітко визначеним, функціонує як частина системи формального

кримінального права, забезпечує ефективну диференціацію правопорушень, та може бути розглянутий як одна з найуспішніших моделей для порівняльного аналізу й подальшої адаптації в Україні.

Франція використовує систему кримінальних проступків для ефективного управління менш серйозними правопорушеннями, що дозволяє забезпечити пропорційність покарань і уникнути надмірних репресій. Зокрема, відповідно до ст. 111-1 Кримінального кодексу Французької республіки кримінальні правопорушення поділяються за ступенем тяжкості на тяжкі злочини, нетяжкі злочини та кримінальні проступки[185].

Водночас, у Кримінальному кодексі Французької республіки не наводиться саме визначення кримінального проступку, хоча встановлено можливі види покарань, які можуть бути застосовані до особи, що його вчинила. Кримінальний процесуальний кодекс 1958 року є основою кримінального процесуального права Французької республіки. Вказаним кодексом передбачено чотири форми дізнання: очевидних злочинів (проступків), початкове (первісне), сумнівної смерті і перевірка особи. Отже, кримінальні проступки розслідуються у формі дізнання очевидних злочинів, яка є спрощеною. Вказана форма передбачає затримання порушника на місці вчинення правопорушення, а також наявність очевидців. Після закінчення дізнання прокурор передає матеріали слідчому судді з однією з вимог, зокрема проведення додаткового розслідування, припинення справи або передача справи до суду. Слідчий суддя, в свою чергу, приймає остаточне рішення і передає матеріали в виправну камеру у справах про злочини, виправний трибунал у справах про проступки, в поліцейський трибунал у справах про порушення Їхній досвід може бути корисним для України у вдосконаленні системи правосуддя, забезпечуючи справедливі умови для всіх громадян[96].

Кримінальне законодавство Італійської Республіки, що належить до романо-германської правової родини, передбачає поділ кримінальних правопорушень на злочини (*delitti*) та проступки (*contravvenzioni*), що закріплено у Статті 39 Кримінального кодексу Італії (Codice Penale, 1930 p.) [187].

Так, *Delitti* (злочини) – це тяжкі кримінальні правопорушення, що можуть бути вчинені умисно або з необережності. За них передбачено такі види покарання, як позбавлення волі (*reclusione*), ув'язнення (*arresto*) або штрафи (*multa*). *Contravvenzioni* (проступки) – це менш тяжкі кримінальні діяння, які можуть бути лише умисними або з необережності, за які передбачено арешт (*arresto*) строком від 5 днів до 3 років або штраф (*ammenda*).

Проступки розглядаються в суді першої інстанції – *Giudice di pace* або *Tribunale penale*, залежно від виду правопорушення. Для них передбачено спрощене провадження, з можливістю застосування альтернативних заходів покарання, умовного засудження та звільнення від відповідальності у разі малозначності діяння [186].

Сучасна італійська доктрина та практика визнають систему *contravvenzioni* як ефективний інструмент диференціації кримінальної відповідальності, який забезпечує гуманізацію правосуддя та розвантаження судів, не виходячи за межі кримінального права [39].

Згідно з Кримінальним кодексом Словаччини, введеним в дію у 2006 році, злочинні діяння класифікуються за ступенем суспільної небезпечності на проступки та злочини. Проступок характеризується тим, що він може бути вчинений як умисно, так і через необережність, і карається більш м'яким покаранням, а саме – позбавленням волі на строк не більше п'яти років [80].

Кримінальний кодекс Естонії в § 3. (4) дає визначення поняття проступку. Так проступком є правопорушення, яке передбачено цим Кодексом або іншим законом і основним покаранням за яке передбачено штраф, затримання або

позбавлення прав керування транспортним засобом. За проступок суд або орган, який проводить позасудове провадження, може призначити штраф у розмірі від трьох до трьохсот штрафних одиниць, затримання у вигляді тримання під вартою на строк до тридцяти діб та позбавлення прав керування транспортним засобом на строк до двох років за проступок, пов'язаний з порушенням безпечного руху транспорту або правил експлуатації транспортного засобу, літака, водного засобу, трамвая або рухомого складу. Позбавлення права керування транспортним засобом не може призначатися одночасно як основне і додаткове покарання як основне покарання[189].

Відповідно до статті 12 Кримінального кодексу Литовської Республіки проступком є небезпечне і заборонене діяння (дія або бездіяльність), за яке передбачено покарання, що не тягне за собою позбавлення волі, за винятком арешту (від десяти до сорока п'яти діб)[190].

Кримінальний закон Латвії поділяє злочинні діяння на кримінальні правопорушення та злочини. За вчинення кримінальних правопорушень передбачено позбавлення волі на строк п'ятнадцять діб, але не більше трьох місяців (короткострокове позбавлення волі), або вид більш м'якого покарання. Виходячи з виду покарання, можемо стверджувати, що даний вид відноситься до категорії кримінального проступку[195].

Відповідно до статті 10 Кримінального кодексу Республіки Казахстан, кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки залежно від ступеня їх суспільної небезпеки та виду передбаченого покарання. Злочин характеризується більшою суспільною небезпечністю і карається більш суворими санкціями, включаючи позбавлення волі, відповідно до частини 2 статті 10 КК РК. Кримінальні проступки, згідно з частиною 3 статті 10 КК РК, є вчинене винне діяння (дія або бездіяльність), що не становить великої суспільної небезпеки, що завдало незначної шкоди або створило загрозу заподіяння шкоди

особистості, організації, суспільству або державі, за вчинення якого передбачено покарання у вигляді штрафу, виправних робіт, залучення до громадських робіт, арешту, видворення межі Республіки Казахстан іноземця чи особи без громадянства[79].

Залежно від характеру та ступеня суспільної небезпеки злочинні діяння класифіковано і за КК Азербайджанської Республіки. Згідно зі ст. 15 КК злочини поділяються на такі, що не становлять великої суспільної небезпеки, менш тяжкі злочини, тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини. Злочинами, що не становлять великої суспільної небезпеки, визнаються умисні та необережні діяння, за вчинення яких передбачено покарання, не пов'язане з позбавленням волі, або максимальне покарання, що не перевищує двох років позбавлення волі. [78].

Отже, проведений порівняльний аналіз інституту кримінального проступку в законодавстві країн романо-германської, англосаксонської та країнах пострадянської правової системи показує нам різноманітність підходів до регламентації та класифікації менш тяжких кримінальних діянь. Незважаючи на різні історико-правові традиції, загальною тенденцією в більшості держав, які ми розглянули є прагнення до гуманізації кримінальної відповідальності та диференціації кримінально-правового реагування залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння.

У державах романо-германської правової родини (Франція, Італія, Німеччина, Словаччина, країни Балтії) спостерігається чітка класифікація кримінальних діянь за тяжкістю (злочини – проступки – правопорушення), що забезпечує гнучкість кримінального законодавства та сприяє швидшому, менш формалізованому провадженню у справах про проступки. Особливо варто відзначити досвід Франції, де проступки становлять основу кримінального переслідування, а їхнє процесуальне регулювання є максимально адаптованим до специфіки таких справ.

У системі загального права, зокрема у Великій Британії, відсутня традиційна континентальна диференціація на проступки та злочини, однак функціональний аналог проступків реалізується через категорії *summary offences* (сумарні правопорушення) та *hybrid offences* (змішані). Це дозволяє ефективно розвантажити судову систему та забезпечити пропорційність відповідальності.

У пострадянських державах, таких як Казахстан та Азербайджан, спостерігається трансформація традиційної радянської моделі через запровадження інституту кримінального проступку як окремої категорії, що є свідченням адаптації прогресивних європейських підходів. Проте ці країни поки що залишаються на етапі формування сталих доктринальних та практичних засад правозастосування щодо проступків.

Аналіз показує, що найбільш збалансованими з точки зору поєднання гуманізації та ефективності є моделі, де кримінальні проступки: чітко відмежовані за критерієм тяжкості покарання, мають власний процесуальний режим (спрощене провадження), не тягнуть за собою суворих правових наслідків у майбутньому (наприклад, зняття судимості або відсутність судимості як такої), орієнтовані на ресоціалізацію правопорушника, а не лише на покарання.

В більшості країн за основу класифікації та поділу на кримінальні проступки та злочини покладено ступінь суспільної небезпечності та як наслідок вид та міра покарання. В національному кримінальному законодавстві також за основу взята європейська модель класифікації кримінальних правопорушень та окреме виділення кримінальних проступків.

Висновки до розділу 1

Проведений історико-правовий аналіз розвитку інституту кримінальних проступків в кримінальному законодавстві України свідчить про складний і

багатогранний процес формування цієї категорії. Історичні джерела та нормативно-правові акти різних періодів демонструють, що виникнення інституту кримінальних проступків було зумовлено необхідністю правової диференціації менш тяжких суспільно небезпечних діянь від тяжких злочинів, що в свою чергу дозволяло більш адекватно і пропорційно реагувати на різні за ступенем суспільної шкоди правопорушення.

У ході історичного розвитку кримінального права України, починаючи від загальновизнаних європейських правових традицій і до сучасного етапу реформування, простежується поступова еволюція підходів до визначення кримінальних проступків як окремої категорії правопорушень, що характеризуються меншою суспільною небезпекою і відповідно м'якшими заходами кримінальної відповідальності. Важливо підкреслити, що цей процес тісно пов'язаний із загальною тенденцією гуманізації кримінального покарання, яка передбачає більш справедливе, співмірне і гуманне ставлення до правопорушників, що скоїли менш тяжкі діяння. Запровадження інституту кримінальних проступків створює можливості для застосування менш суворих і більш альтернативних форм юридичної відповідальності, що сприяє зменшенню соціального навантаження на систему кримінальної юстиції.

Окремо слід відзначити позитивний вплив євроінтеграційного курсу України, який стимулює адаптацію національного кримінального законодавства до європейських стандартів і практик. Обрання Україною шляху інтеграції до Європейського Союзу сприяє імплементації принципів пропорційності, гуманізму та диференціації кримінальної відповідальності, що є одним із ключових напрямків реформування системи кримінальної юстиції.

Проведений аналіз доктринальних підходів та законодавчого розвитку класифікації кримінальних правопорушень свідчить, що інститут кримінального проступку в Україні є результатом тривалого еволюційного процесу,

зумовленого потребою диференціації кримінальної відповідальності залежно від ступеня суспільної небезпечності діяння. Історичний розвиток кримінального законодавства України демонструє поступовий перехід від фрагментарного та перелікового підходу до класифікації кримінальних правопорушень до системної моделі, побудованої на формалізованих критеріях, передусім на санкції кримінально-правової норми.

Запровадження інституту кримінальних проступків у 2020 році стало логічним продовженням реформування кримінального права та відповіддю на багаторічні наукові дискусії. Аналіз наукових джерел підтверджує, що більшість вітчизняних учених обґрунтовують необхідність існування кримінальних проступків як окремої категорії кримінальних правопорушень, яка займає проміжне місце між злочинами та адміністративними правопорушеннями. Такий підхід сприяє реалізації принципів гуманізму, справедливості та економії кримінальної репресії.

Водночас доктринальні дослідження виявляють низку проблемних аспектів, пов'язаних із відсутністю чітких матеріальних критеріїв відмежування кримінальних проступків від злочинів, особливо кримінальних проступків від інших видів правопорушень, а також із ризиками правової невизначеності при застосуванні спрощених процесуальних форм дізнання. Зазначені недоліки можуть негативно впливати на однаковість правозастосування та потребують подальшого наукового осмислення і нормативного уточнення.

Порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних країн засвідчує, що інститут кримінального проступку або його функціональні аналоги є усталеним елементом кримінально-правових систем держав романо-германської, англосаксонської та пострадянської правових сімей. Незважаючи на різні історичні та правові традиції, спільною рисою більшості досліджених моделей є чітка диференціація кримінальних правопорушень за ступенем

тяжкості, застосування спрощених процесуальних процедур щодо менш суспільно небезпечних діянь та орієнтація на пропорційність кримінально-правового реагування.

Особливо показовим є досвід держав романо-германської правової родини, у яких кримінальні проступки нормативно відмежовані від злочинів за критерієм виду та меж покарання і супроводжуються спеціальними процесуальними механізмами. У правових системах загального права, зокрема у Великій Британії, аналог інституту кримінального проступку реалізується через категорії *summary offences* та *hybrid offences*, що забезпечує гнучкість правозастосування та розвантаження судової системи. Пострадянські держави, такі як Казахстан та Азербайджан, перебувають на етапі формування сталих підходів до регламентації кримінальних проступків, адаптуючи європейські моделі до національних умов.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що запровадження інституту кримінального проступку в Україні відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку кримінального права та має значний потенціал для подальшого вдосконалення. Водночас ефективність його функціонування залежить від уточнення матеріально-правових критеріїв класифікації, удосконалення процесуальних форм розслідування та забезпечення належного балансу між гуманізацією кримінальної відповідальності і захистом прав та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [168;171;165;163]

РОЗДІЛ 2

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ В ЧИННОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

2.1. Кримінальний проступок: поняття та особливості складу кримінального правопорушення

Доктрина класифікації кримінальних правопорушень залежить не лише від ступеня суспільної небезпеки, як обов'язкового елементу кримінального правопорушення, що закладений до ст. 11 КК України кримінального правопорушення, а також залежить від складу кримінального правопорушення. Саме склад кримінального правопорушення дає основу, базу, фундамент визначення як самого кримінального правопорушення, у частині його відмежування від інших правопорушень, і в першу чергу від адміністративного правопорушення [41]. Тому, ми приділимо увагу особливостям складу кримінального правопорушення.

Суспільно небезпечна поведінка може бути кваліфікована як кримінальне правопорушення лише за наявності в ній сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак, що в теорії кримінального права називається складом кримінального правопорушення. Тобто, склад кримінального правопорушення – це певна система встановлених кримінальним законом правових ознак (об'єктивних і суб'єктивних), які закріплені в положеннях і диспозиціях норм статей кримінального законодавства, і безпосередньо визначають суспільно небезпечну поведінку [42].

В теорії кримінального права склад кримінального правопорушення має декілька різних значень та може визначатись як [44]:

1) законодавча модель для окремих видів кримінальних правопорушень, по суті, юридична конструкція, за допомогою якої законодавець визначає певні види поведінки, що загрожує суспільству, у кримінальному праві як певні види кримінальних правопорушень;

2) юридичні факти (поведінка особи та інші фактичні обставини), а саме певна сукупність, яка є систематичним і визначається «структурою фактів», отже, цей факт не тільки означає, що існує (набір) відповідних юридичних фактів і певний зв'язок між ними.

Визначення елементів складу кримінального правопорушення ускладнюється його відсутністю в КК України [45]. Що стосується суб'єктивних ознак, вони їх визначення в КК України не має. Встановлення об'єктивних ознак передбачено лише в Особливій частині КК України і стосується конкретного кримінального правопорушення. В проєкті КК України передбачено визначення як складу кримінального правопорушення, так і тлумачення всіх його елементів, що в свою чергу дасть змогу усунути протиріччя науковців, які тривають досить довго з приводу складу кримінального правопорушення та його елементів.

Так, можемо зазначити, що позитивним моментом є визначення складу кримінального правопорушення в Проєкті Кримінального кодексу України так в ст. 2.1.3 дається визначення складу кримінального правопорушення. Складом кримінального правопорушення (складом злочину чи складом провини) є система обов'язкових ознак, що визначають об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення і передбачені у: 1) статтях Загальної частини цього Кодексу, які визначають загальні ознаки складу кримінального правопорушення, та 2) статтях Спеціальної частини цього Кодексу, які визначають ознаки складу окремого кримінального правопорушення [137].

Також звертаємо увагу на те, що робоча група Проекту КК України дає визначення складу кримінального правопорушення, при чому зробили акцент на уточненні: злочин та провина (кримінальний проступок за чинним КК України – п.а.). Крім того, вперше автори дають чітко сформульоване визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення.

Склад кримінального правопорушення - це основа всієї загальної частини кримінального права [47]. Який дає змогу визначити:

- по-перше, чи відноситься суспільно небезпечне діяння до кримінального правопорушення взагалі;
- по-друге, чи допомагає більш точно визначити яке саме кримінальне правопорушення було вчинене і дати остаточну кваліфікацію;
- по-третє, дає змогу визначити до якого виду кримінального правопорушення відноситься (класифікація), що в свою чергу впливає на остаточне призначення покарання.

Це не повний перелік необхідності чіткого встановлення елементів складу кримінального правопорушення, однак основна його частина, яка пов'язана із класифікацією та визначенням до якого виду кримінальних правопорушень відноситься [48]. Відсутність хоча б одного елементу складу кримінального правопорушення виключає можливість реалізації кримінально-правової норми. Тому важливо встановлювати всі елементи складу кримінального правопорушення.

Важливим питанням також буде визначення функцій складу кримінального правопорушення. Функціями права взагалі визнаються конкретні дії (роль) права з організації суспільних відносин.

Зауважимо, що О.В. Ус вважає, що: «сама по собі конструкція всіх юридично значущих ознак у системі розмежування складу злочину (кримінального правопорушення) сприяє правильній кримінально-правовій

оцінці вчиненого діяння та спрощує оцінку дій правопорушника. Значний обсяг правового матеріалу міг би перетворити кваліфікацію в надзвичайно складне завдання, якщо б не була створена така законодавча конструкція, як склад кримінального правопорушення [49]. Досліджуваний склад сам по собі виконує також розмежувальну функцію, яка надає змогу чітко, на підставі закріплених у кримінальному законі елементів (їх ознак) відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого. Враховуючи цей факт, при вчиненні особою кримінально-правового діяння правильно та всебічно встановлені всі фактичні обставини вчиненого діяння, щоб відмежувати його від кримінального правопорушення за нашим кримінальним правом конкретні складові частини КК і надати їм правильну правову оцінку» [49].

Крім того, різноманітні ознаки кримінальних правопорушень за своїми характеристиками поділяються на чотири групи, які безпосередньо відображають протиправну поведінку з різних сторін: 1) ознаки, що представляють злочинний об'єкт, спрямованість якого полягає в заподіянні певної суспільної шкоди; 2) ознаки, що характеризують певним чином зовнішні прояви кримінального правопорушення – дія чи бездіяльність, а також обставини вчинення злочину (час, знаряддя, місце тощо); (його вік, осудність, громадянство, його особливий статус щодо вчиненого діяння; 4) ознаки, що вказують на внутрішні особливості особи злочинця та вчиненого ним злочину, тобто психологічне ставлення злочинця до свого діяння та його наслідків, його мотивація вчинення вчинку та емоційний стан тощо. У свою чергу, сукупність цих ознак поділяється на групи, які називаються елементами складу кримінальних правопорушень [65]. Тобто, склад кримінального правопорушення визначається не тільки підставою кримінальної відповідальності, а також виступає певною системою, яка відрізняє, наприклад, злочин від кримінального

проступку за окремими ознаками, кримінальний проступок від малозначності діяння, кримінальний проступок від інших видів правопорушень [50].

Також вчені виділяють класифікацію функцій, які виконує склад кримінального правопорушення. Найбільш вдалим, на наш погляд, пропонується виділяти такі функції складу кримінального правопорушення: фундаментальну, розмежувальну, гарантійну, процесуальну, інтегративну, кваліфікаційну, дескриптивну, рестриктивну, аксіологічну, догматичну та праксіологічну функції [173].

Багато юридичних ознак характеризують усі без винятку кримінальні правопорушення (передусім ознаки загального суб'єкта: особа фізична, осудна, яка досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність), а ще значна кількість є притаманною їх значній кількості (поняття умислу, необережності тощо) [51]. Ознаки складу кримінального правопорушення можуть впливати із Загальної частини КК, теорії кримінального права та практики застосування закону про кримінальну відповідальність [122, с. 47-50].

В теорії кримінального права, вивчаючи склад кримінального правопорушення, не має особливого поділу на кримінальний проступок та злочини. Основа закладена теоретиками та практиками в галузі кримінального права щодо об'єктивних та суб'єктивних ознак та визначення основних та факультативних ознак залишається загальною і не розділяється на різні класи кримінальних правопорушень [55]. Така, стара модель, загального визначення в кримінальному праві існувала до 2020 року, тобто до появи кримінальних проступків і за останні роки окремо замало проводилось досліджень щодо особливості складу кримінального проступку [60]. Цілком логічно розглядати базу складу злочину (до 2020 року) без наявності в КК України кримінальних проступків. Однак, на сьогодні виникає необхідність більш детального розгляду складу кримінального правопорушення, і, у першу чергу, звертаючи увагу на

кримінальні проступки. Так, звичайно, що основні елементи складу кримінального правопорушення, як-то об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, залишаються незмінними, однак необхідно в першу чергу звернути увагу на об'єкт та об'єктивну сторону, на їх основні елементи. На нашу думку саме ці елементи будуть суттєво відрізняти кримінальний проступок від злочину. Це обумовлено ступенем суспільної небезпечності [62].

Криміналізація суспільно небезпечних діянь переважно здійснюється шляхом передбачення в Особливій частині КК нових видів людської поведінки, які до цього кримінальними правопорушеннями не визнавалися (хоча це і не єдиний спосіб криміналізації, але найбільш поширений) [67]. Процес криміналізації щодо встановлення кримінальної відповідальності за вчинення відповідних діянь закріплюється за допомогою формулювання юридичних ознак їхніх складів у диспозиціях нових статей Особливої частини чинної на той момент редакції КК України. В цьому полягає взаємозв'язок таких категорій кримінального права як «криміналізація» та «склад кримінального правопорушення». Зазначене дозволяє простежити в кримінально-правовій доктрині зв'язок складу кримінального правопорушення із такими юридичними феноменами як «соціальна обумовленість кримінально-правових норм» та «криміналізація суспільно небезпечних діянь» [122, с. 47-50].

У підсумку можна сказати, що суспільно небезпечне діяння визнається кримінально протиправним лише за наявності сукупності його об'єктивного та суб'єктного компонентів (ознак), що в кримінальному праві називається складом кримінально протиправного діяння. Тобто, склад кримінального правопорушення являє собою певну правову систему ознак, які встановлюються для криміналізації (об'єктивних і суб'єктних), яка складається із норм кримінального права, ці норми спрямовують вчинене суспільно небезпечне діяння як кримінально протиправне.

Крім того, важливо зазначити, що кожен склад кримінального правопорушення має свої ознаки та ознаки, які йому притаманні, ці ознаки в майбутньому дозволять притягнути особу до відповідальності, яка визначена чинним кримінальним законодавством [68]. Крім того, коротко розглянуто фундаментальні функції складу кримінально протиправної поведінки, які мають значний вплив на ефективне та точне забезпечення законності суспільства[69].

Кримінальні проступки з усіх видів кримінальних правопорушень мають найменший ступінь суспільної небезпечності діяння, однак це не означає, що в кримінальних проступках відсутній хоча б один елемент складу кримінального правопорушення.

Об'єкт кримінального правопорушення як ознаку складу кримінального правопорушення – це суспільні відносини, інтереси, блага, на що посягає кримінальне правопорушення, чому воно заподіює *істотної* шкоди або створює загрозу заподіяння істотної шкоди. КК України визначає, що він має своїм завданням «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства» (ч. 1 ст. 1) [82]. Посилання на ч. 1 ст. 1 КК України, яка містить не повний перелік об'єктів кримінально-правової охорони, а лише вказує на де-які. Законодавець вказує на істотність шкоди, що завдається або може бути завдано. При цьому саме поняття «істотна шкода» не може бути з чіткими межами, а є оціночним [86]. Це означає, що воно в кожному конкретному випадку визначається окремо, однак при цьому необхідно зазначити нижчу межу визначення істотної шкоди. Особливо, така межа потребує визначення при встановленні кримінального проступку та відмежування від інших видів правопорушень.

Правозастосовне значення об'єкта кримінального правопорушення проявляється через використання знань про нього під час: 1) кваліфікації кримінального правопорушення, визначення характеру й ступеню його суспільної небезпечності (розділи Особливої частини КК України виділено саме за родовим об'єктом кримінальних правопорушень); 2) відмежування кримінального правопорушення від адміністративних, цивільних та інших правопорушень; 3) розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень [75, С. 89].

Саме для кримінального проступку буде необхідним встановлення характеру та ступеню суспільної небезпечності, що у більшості дасть змогу розмежування між іншими видами правопорушень, злочинами та малозначним діянням [89]. Вже тривалий час в доктрині Загальної частини кримінального права точаться суперечки щодо визначення «характеру та ступеня суспільної небезпечності» та його практичне застосування. Оскільки поняття суспільної небезпечності, як головної ознаки відмежування кримінальних правопорушень від правопорушень, не має чітко сформульованого терміну та критеріїв їх застосування, що як теоретично, так і практично зробити майже неможливо. Також, виникає питання: чи можна ототожнювати категорію «характер та ступінь суспільної небезпеки» відповідно до протиправності?

Д.С. Азаров в своїй науковій роботі, розглядаючи історичний аспект виникнення в кримінальному праві поняття суспільної небезпеки зазначає, що: «лише на перший погляд пропагандистське значення матеріального визначення поняття «злочин» (стара редакція – п.а.) може видаватися основним. Утім, коріння цього законодавчого рішення, знаходиться значно глибше – у функціональному навантаженні цієї дефініції. Її системно-функціональний аналіз переконує, що основною функцією матеріального визначення поняття «злочин» було забезпечення можливості застосування кримінального закону за

аналогією. Саме для запровадження аналогії і отримання можливості карати за вчинення широкого, чітко невизначеного кола діянь радянський законодавець «забуває» про те, що злочин має бути протиправним діянням, а натомість визнає суспільну небезпеку наріжною, визначальною ознакою злочину, що дозволяє застосовувати закон практично до будь-яких правопорушень [3].

В.Я. Тацій та Ю.А. Пономаренко зазначають, що саме на вказані явища і посягають кримінальні правопорушення, заподіюючи їм істотної шкоди або створюючи загрозу її заподіяння. В українській науці кримінального права сформульовані різні концепції розуміння і вивчення об'єкта як ознаки складу кримінального правопорушення. Найбільш поширеною і підтримуваною є концепція об'єкта як суспільних відносин (М. Й. Коржанський, А. А. Музика, А. О. Пінаєв, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій та ін.). В інших концептуальних підходах об'єкт розглядається через категорію цінностей (П. П. Андрушко, П. С. Матишевський, Є. В. Фесенко та ін.); благ (С. Б. Гавриш, А. Ф. Зелінський, В. М. Куц та ін.), норм права (Л. В. Білогриць-Котляревський), порядку, необхідного для безпеки суспільства (О. М. Костенко), свободи у приватній сфері і порядку у публічній сфері тощо. Висловлювалися також судження про неможливість універсального визначення об'єкта, яке було б застосовним до всіх складів кримінальних правопорушень [149].

Огляд Особливої частини КК України дає підстави говорити, що всі 20 Розділів містять кримінальні проступки, отже це передбачає наявність більшості об'єктів посягання при вчиненні кримінального проступку [91]. Встановлення об'єкту посягання при кримінальному проступку потребує ретельного його дослідження для відмежування від інших видів правопорушень, від злочинів та його конкретизації.

Суспільну небезпеку втілено в категорії тяжкості злочину [90]. З одного боку, типова тяжкість злочину є найпотужнішим засобом диференціації

кримінальної відповідальності, від неї залежить призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, судимість тощо. З іншого – індивідуальна тяжкість визначає індивідуалізацію відповідальності. Від неї залежить призначення покарання, а так само звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування тощо. Послугуючись категорією суспільної небезпеки (індивідуальної тяжкості злочину), законодавець, з одного боку, наділив суди мало не безмежною дискрецією, а з іншого – майже нанівець звів принцип правової визначеності в кримінальному праві, у багатьох випадках позбавив пересічного громадянина (науковця та практика дещо меншою мірою) можливості чітко передбачати кримінально-правові наслідки того чи іншого діяння [3].

В оцінці характеру суспільної небезпечності у законодавчій і правозастосовній діяльності потрібно виходити з певної ієрархії цінностей у кримінальному праві, яка визначає правило: чим більш цінними є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, тим більш суворими мають бути заходи кримінально-правової репресії, наприклад, більшою питомою вагою злочинів порівняно з кримінальними проступками серед усіх кримінально протиправних посягань на них, більшою тяжкістю злочину, суворішою санкцією статті Особливої частини закону про кримінальну відповідальність, більш суворим покаранням, що призначається судом, тощо [116].

Суспільна небезпека як здатність діяння заподіювати чи створювати загрозу заподіяння шкоди, безумовно, є основною матеріальною властивістю злочину незалежно від того, чи закріплено таку властивість у законі [91]. Однак, на мою думку, цей закон слід будувати на значно формалізованіших категоріях, в основу яких слід закладати, зокрема, результати наукових досліджень суспільної небезпеки окремих видів злочинів [3].

Можемо зазначити, що покладену в основу класифікації кримінальних правопорушень ступінь суспільної небезпеки є невизначеним та спірним поняттям, яке не закріплено в КК України та законодавець нас відсилає до виду та міри покарання, тобто вже як наслідку ступеню суспільної небезпеки [92]. При цьому, вид та міра покарання до кожної конкретної норми Особливої частини КК України повинна виходити саме із ступені суспільної небезпеки. Як її визначати, питання залишається відкритим. Вочевидь, що така позиція як науковців так і практиків, законотворців переходить від чіткого дотримання норм закону, до інтуїтивного застосування.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення є його центральною частиною, яка має тісний зв'язок не лише з іншими елементами складу кримінального правопорушення та його зовнішньою стороною, а також тісно пов'язана з кримінальним процесом у частині встановлення меж проведення дослідження для встановлення доказової бази. Об'єктивна сторона містить обов'язкову ознаку – це суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) для формальних складів кримінальних правопорушень [93]. Для матеріальних складів ця формула змінюється і обов'язковими елементами таких складів будуть суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок.

Маслова О.О., розглядаючи факультативні ознаки об'єктивної сторони робить відповідні висновки, а саме: «...слід зазначити, що кожна з розглянутих факультативних ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення за своїм характером, змістом і законодавчою регламентацією не є однорідними поняттями. Однак, є ряд особливостей характерних для кожної з факультативних ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення:

– якщо факультативні ознаки об’єктивної сторони безпосередньо зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК України, то вони формують суспільну небезпечність діяння і виступають фактором його криміналізації;

– якщо факультативні ознаки є кваліфікуючими, то законодавець враховує їх властивості (позитивні чи негативні) в санкції конкретної норми Особливої частини КК України;

– якщо факультативні ознаки кримінального правопорушення не є ознаками об’єктивної сторони конкретного складу кримінального правопорушення, то вони враховуються судом при призначенні покарання в якості обставин, що пом’якшують (ст. 66 КК України) або обтяжують (ст. 67 КК України) його» [99].

Тож, крім обов’язкових ознак об’єктивної сторони важливими для визначення також є факультативні ознаки, які мають для багатьох складів кримінальних правопорушень важливе значення [95].

До суб’єктивних ознак кримінального правопорушення відносять: суб’єкт та суб’єктивну сторону.

Суб’єкт кримінального правопорушення. Стосовно суб’єкта, зауважимо, що в змісті чинного Кримінального кодексу України, а саме в нормах частини 1 статті 18 чітко визначається, що: «суб’єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставити кримінальна відповідальність» [82]. Тобто, для визначення того, чи є особа суб’єктом кримінального правопорушення, кримінальний закон передбачає ознаки, які повинні бути присутніми для ідентифікації правопорушення.

У свою чергу зміст поняття «злочинець» розкривається через соціальну природу людини, та через складний комплекс її рис, характеристик, зв’язків, міжособистісний, моральний і духовний світ, а також особисті характеристики

та істотні факти, що стоять за протиправною поведінкою [97]. Крім того, особи, які вчиняють протиправні дії, також містять психосоціальні характеристики, які самі по собі не входять до складу кримінального правопорушення, але які суди повинні враховувати при призначенні покарання за такі дії [98]. Варто вазати, що в теорії кримінального права вчинення особою кримінального правопорушення визначається однією з підстав індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Суд повинен перевірити таку особу, її взаємовідносини з суспільством та разом із соціально-демографічними даними процесуальні документи повинні також певним чином відображати морально-психологічні та кримінально-правові ознаки особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [76, с. 79].

У свою чергу, основною ознакою складу кримінальних правопорушень є вчинення протиправних дій фізичними особами, оскільки відповідно до чинного кримінального законодавства юридичні особи не є суб'єктами кримінальних правопорушень. Крім того, норми КК України акцентують увагу на понятті спеціальних суб'єктів, що певною мірою сприяє обмеженню поведінки окремих категорій осіб, якщо це передбачено змістом спеціальних статей. частини цього Кодексу [101]. Тверезість як ознака суб'єкта злочину полягає в тому, що особа здатна регулювати власну поведінку при вчиненні протиправних дій і усвідомлює, що порушила охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, тобто має певні психологічні настрої. характеристики, пов'язані з особистістю, включаючи здатність звітувати перед собою про власні дії та керувати ними. Зауважимо, що досить велике значення для притягнення особи до кримінальної відповідальності має як досягнення віку кримінальної відповідальності, так і здатність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку вчиненого діяння та керувати ними [148, с. 134].

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення відображає внутрішню сторону кримінального правопорушення, що виражається в наявності єдиної обов'язкової ознаки – вини [100]. Суб'єктивна сторона тісно пов'язана з об'єктивною стороною. Процесуальне закріплення суб'єктивної сторони з практичної сторони визначається, встановлюється через наявні ознаки об'єктивної сторони.

Так, значення суб'єктивної сторони полягає в тому, що завдяки її правильному визначенню: 1) здійснюється належна кваліфікація діяння та його відмежування від інших злочинів; 2) встановлюється ступінь суспільної небезпеки діяння й особи, яка його вчинила; 3) здійснюється індивідуалізація покарання злочинця, вирішується питання про можливість його звільнення від кримінальної відповідальності й покарання. Практичне значення суб'єктивної сторони злочину полягає в тому, що вона є елементом складу злочину та входить до підстави кримінальної відповідальності; ознаки суб'єктивної сторони визначають суспільну небезпечність злочину; від визначення її ознак залежить правильна кваліфікація злочину; вона допомагає розмежувати злочини, а також відмежувати злочинні діяння від незлочинних [21].

До факультативних ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення традиційно вважається сукупність трьох ознак кримінального правопорушення: мети, мотиву та емоційного складу. Слід зазначити, що для правильного визначення кваліфікації певного кримінального правопорушення вкрай важливим є визначення зовнішніх ознак поведінки особи та наявного її психічного стану в цілому, тобто визначення вини [103]. Самі емоції, наміри, мислення, мета, воля складають внутрішній духовний світ людини, визначають її сутність. Релевантні чинники дозволяють людям сприймати і розуміти зовнішній світ, особисті інтереси і загальну поведінку інших, суспільства і країни, певним чином формувати власну волю і здійснювати відповідні дії.

Більше того, злочинність як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони кримінального правопорушення має бути визначена у кримінально-правовому процесі ідентифікації, і вона є похідною від конституційних норм. Підтвердженням цього є те, що відповідно до частини першої статті 62 Конституції України особа вважається невинуватою і не може бути притягнута до кримінальної відповідальності, доки її вину не буде доведено в законному порядку. встановлено вироком суду [63].

Видно, що роль злочинної мотивації та мети є досить важливою. На думку А.А. Вознюка, у вузькому розумінні ці ознаки слід розглядати лише як факультативні ознаки складу кримінального правопорушення, тобто ті ознаки, які необхідні для встановлення не всіх злочинів чи кримінальних проступків (тільки якщо вони є злочинами чи кримінальними). проступки)) важливий символ. прямо виражені в трактуванні заборонних кримінально-правових норм або логічно випливають з їх змісту). У широкому розумінні досліджувані ознаки мають не тільки кримінально-правове значення, а й кримінально-процесуальне, криміналістичне, криміналістичне та оперативно-розшукове значення [34, с. 47].

У свою чергу, П.Л. Фріс зауважує на тому, що: «мотив не «працює» самотійно, а діє лише в сукупності з метою, досягнення якої переслідує особа. Відповідна наявність мети відрізняє свідому людську поведінку від неусвідомленої, рефлекторної діяльності. Тобто, мета являє собою бажаний результат, який особа прагне досягнути внаслідок вчинення відповідного діяння» [155, с. 181].

Розглянувши склад кримінального правопорушення та зробивши детальний огляд особливості кримінального проступку ми дійшли висновку, що, склад кримінального правопорушення має першорядне значення для теорії кримінального права, законодавства та юридичної практики [105]. Як наслідок, без відповідної кваліфікації кримінального правопорушення спірним, а іноді й

неможливим є вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, або існує ризик неконституційного застосування кримінального закону до інших осіб. Тому ми провели комплексний аналіз складів кримінального правопорушення, адже значення кожного складу для притягнення особи до кримінальної відповідальності є визначальним. Особливу увагу нами було приділено визначенню об'єктивної сторони, як зовнішньої сторони кримінального правопорушення та на підставі ознак якої встановлюються інші елементи складу кримінального проступку, такі як об'єкт посягання та суб'єктивна сторона. Окрім розглянутих нами обов'язкових елементів ми детально приділили увагу факультативним складовим частинами, які, на нашу думку, відіграють велику роль у визначенні ступені тяжкості вчиненого кримінального проступку. Крім того, кримінальний проступок слід відрізняти не лише від злочинів та своїм складом, а і від інших видів правопорушень, зокрема, адміністративних правопорушень. Майже завжди ми можемо це зробити тільки завдяки детальному розгляду складу кримінального правопорушення.

2.2. Місце категорії кримінального проступку в інститутах Загальної частини Кримінального кодексу України

Визначення кримінального проступку має важливе значення не лише як категорія розмежування за ступенем тяжкості складів кримінальних правопорушень, а також має важливе значення для Загальної частини КК України.

Так, починаючи зі ст. 1 КК України законодавець визначає завданням Кримінального кодексу – охоронну функцію та превентивну функцію. Для виконання вказаних двох функцій в КК України визначено за які суспільно

небезпечні діяння передбачено покарання [108]. Суспільну небезпечність покладено в основу розмежування кримінального правопорушення та інших видів правопорушень. При цьому ми розуміємо, що в першу чергу таке розмежування стосується саме кримінальних проступків, оскільки вони найближче знаходяться до інших видів правопорушень [123]. Наприклад, розмежування адміністративних правопорушень в деяких випадках можна здійснити тільки за ступенем суспільної небезпеки. Завжди ступінь суспільної небезпеки при вчиненні кримінального проступку буде більшим ніж при вчиненні адміністративного правопорушення.

Однак, визначити ступінь суспільної небезпеки для кримінального проступку на практиці буває доволі складно. Це поняття оціночне, не має сталої величини яка б встановлювала ступінь суспільної небезпеки [124]. В кожному конкретному випадку необхідно встановлювати згідно із конкретною диспозицією статті Особливої частини. Проблему складає відсутність визначення в КК України як об'єктивних ознак так і суспільної небезпеки як категорійної величини та важливої ознаки кримінального правопорушення.

Прямо законодавець вказує на норми, які визначають кримінальний проступок, що просліджується в наступних інститутах Загальної частини КК України: звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від покарання та його відбування; умовно-дострокове звільнення; Заміна покарання або його невідбутої частини більш м'яким; заходи кримінально-правового характеру що застосовуються до юридичних осіб; звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх осіб [125].

Без прямої вказівки також просліджується наскрізно через Загальну частину. Так, підставою (ст. 2 КК України) для притягнення особи до кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить елементи складу кримінального правопорушення. Прямої вказівки на

вчинення кримінального проступку не має, однак ми розуміємо, що також включає це поняття разом із злочинами [126]. Однак, в Загальній частині КК України в окремих випадках вказується конкретно на вчинення злочину, або тяжкого чи особливо тяжкого, також є варіанти вказівки на вчинення злочину з конкретизацією статті [127].

Так, в ст. 8 КК України «Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями або особами без громадянства за межами України», зазначено, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили кримінальні правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України [82].

В частині 2 та 3 ст. 8 КК України вказано на види злочинів, передбачених різними розділами КК України. Так, законодавець показує, що за вчинення кримінального проступку і навіть нетяжкого злочину, де санкція статті не перевищує 5 років позбавлення волі, притягнути іноземних осіб або осіб без громадянства за національним законодавством не має можливості на законних підставах [128].

Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за кримінальне правопорушення, вчинене за межами України, та знову вчинили кримінальне правопорушення на території України.

В ст. 10 КК України зазначено, що вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за законодавством іноземної держави і перебувають на території України стоїть

лише за вчинення злочину, щодо виконання вироку іноземної держави в Україні, то відповідно за вчинення як злочину, так і кримінального проступку [131].

Як зазначає Т. Михайліченко, вказуючи на недоліки щодо норматизації кримінальних проступків, за буквального тлумачення положень ст. 10 КК України наша держава може видавати своїх громадян іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду якщо вони вчинили кримінальний проступок, а не злочин поза межами України. Така ж ситуація і з іноземцями та особами без громадянства. Окрім цього Україна може перейняти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо громадян України та іноземців, які вчинили лише злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з цим Кодексом визнається злочином. Тобто тепер маємо ситуацію, що якщо громадянин України вчинить кримінальний проступок, то перейняти кримінальне провадження щодо нього ми не можемо, а видати – можемо [102].

Класифікація кримінальних правопорушень відповідно до ст. 12 КК України дає чітке розмежування на кримінальні проступки та злочини. Незважаючи на чіткий розподіл класифікації кримінальних правопорушень за санкцією статті можемо виділити декілька негативних моментів [140].

Так, Ю.В. Гродецький вказує на суттєві недоліки щодо визначення кримінального проступку в Кримінальному кодексі України та зазначає, що механістичність властива й класифікації кримінальних правопорушень, серед яких виокремлено кримінальні проступки, але це здійснено шляхом простого перейменування злочинів невеликої тяжкості. Також наголошує на тому, що в основу розмежування злочинів та кримінальних проступків не був закладений відповідний критерій. Поділ здійснено механічним чином, беручи до уваги лише

встановлені в санкціях види та розміри покарань [37]. Можемо погодитись з автором про відсутність конкретних критеріїв поділу на кримінальні проступки та злочини з урахуванням ступені тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, враховуючи тільки санкцію статті. Однак, вид та розмір покарання встановлюється з урахуванням ступеня тяжкості кримінального правопорушення.

Стаття 12 КК України містить основоположний поділ за ступенем тяжкості та дає саме визначення кримінального проступку [144]. Так, відповідно до ч. 2 кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [82]. В основу поняття кримінального правопорушення покладається формальна визначеність (протиправність) та ступінь суспільної небезпеки, яка виражена відповідно до ступені кримінальної відповідальності і визначена в санкції конкретної статті Особливої частини КК України. При цьому ми не можемо зазначити, що кримінальний проступок повністю перейняв попередню класифікацію, а саме «злочин невеликої ступені тяжкості» в редакції до 2020 року. Згідно нової редакції

Також в КК України крім кримінального проступку та нетяжкого злочину вказується ще одна категорія. Наприклад, ч. 2 ст. 14 КК України передбачає відсутність готування до кримінального правопорушення за кримінальний проступок не тягне за собою кримінальної відповідальності [82].

В КК України визначено перелік суспільно небезпечних діянь, які складають готування до кримінального правопорушення, а саме [82]:

1) підшукування чи пристосування засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення;

2) підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення;

3) усунення перешкод

4) інше умисне створення умов для вчинення кримінального правопорушення [82]. Таким чином, описані діяння які будуть стосуватися кримінального проступку не несуть за собою кримінальної відповідальності. Така позиція була встановлена ще до реформування КК України та стосувалась злочинів невеликої тяжкості (стара редакція – прим. авт.)

Готування до кримінального правопорушення це перша (початкова) стадія його вчинення, яка не тягне ще не містить великої суспільної небезпеки і ще не спричиняє об'єкту кримінально-правової охорони шкоди, хоча теоретично ставить під загрозу у майбутньому [151]. Якщо ж на цьому етапі шкода спричиняється суспільним інтересам, то відповідно необхідно розглядати як усічений склад кримінального правопорушення за особливістю конструкції і тоді мова вже не йде про готування, а про повноцінне закінчене кримінальне правопорушення і відповідно про необхідність притягнення до кримінальної відповідальності навіть як кримінальний проступок.

Натомість за вчинення замаху на кримінальний проступок, відповідно до ст. 15 КК України, для особи наступає кримінальна відповідальність на загальних підставах, оскільки на цьому етапі вже спричиняється шкода охоронюваним інтересам.

Одна з основних ознак суб'єкта кримінального правопорушення є вік особи, який дає можливість притягнути особу до кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 22 КК України згідно чинного кримінального законодавства загальним віком можливості притягнення до кримінальної відповідальності особи є 16 років. Однак, відповідно до ч. 2 ст. 22 КК України для виключного переліку кримінальних правопорушень є виключення і кримінальна

відповідальність настає з 14 років [82]. Розподіл вказаного нами переліку не може містити лише прив'язку до тяжких та особливо тяжких злочинів, які особа від 14 до 16 років за своїми психофізичними особливостями розвитку може усвідомлювати/розуміти, що вона вчиняє суспільно небезпечне діяння та передбачати настання суспільно небезпечних наслідків [157]. Однак, з вичерпного переліку кримінальних правопорушень є не лише тяжкі або особливо тяжкі злочини, а також кримінальні проступки, так ч. 1 ст. 185, ч.1 ст. 350 КК України відносяться до кримінального проступку. Завжди виникає питання чи є необхідність у притягненні до кримінальної відповідальності осіб у віці з 14 до 16 років. Так, в таких ситуаціях застосовують норми ст. 105 КК України, а саме звільняють неповнолітніх осіб від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

На нашу думку перелік кримінальних проступків не повинен входити до ч. 2 ст. 22 КК України. В основу віку кримінальної відповідальності не може входити лише сама суть інтелектуального розвитку, також повинна враховуватись ступінь суспільної небезпеки від осіб, які вчинили кримінальний проступок у віці від 14 до 16 років. Очевидно, що користі від притягнення такої особи до кримінальної відповідальності буде небагато, враховуючи правові та соціальні наслідки для неформованої особистості.

Інститут співучасті у кримінальному праві не підлаштовується до розподілу за ступенем тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, в основу ознак покладена суб'єктивні та об'єктивні ознаки та наявність умислу при вчиненні кримінального правопорушення [162].

Не можемо обійти увагою внесених змін до Кримінального кодексу України в умовах воєнного стану, а саме відносно нові норми, передбачені ст. 31-1 КК України. Так, згідно до ч. 1 “військовий командир або інша особа, яка фактично діє як військовий командир, підлягає кримінальній відповідальності за

будь-який із злочинів, передбачених статтями 437-439, 442 і 442¹ КК України, що вчинений підлеглою особою, яка перебувала на момент вчинення злочину під його фактичним командуванням і контролем або, залежно від обставин, під його фактичною владою і контролем, внаслідок нездійснення ним належного контролю над такою особою, якщо при цьому військовий командир або інша особа, яка фактично діє як військовий командир, знав або, зважаючи на обставини, що склалися на той час, повинен був і міг знати, що зазначена підлегла особа вчинила або мала намір вчинити такий злочин, проте не вжив дій, які повинен був і міг вжити у межах своїх повноважень для запобігання чи припинення вчинення злочину або для повідомлення про такий злочин компетентного органу [82]. Як ми бачимо у розглядуваній нами нормі не передбачено кримінального проступку, оскільки є вичерпний перелік норм (ст. ст. 437-439, 442, 442-1 КК України) які за класифікацією відносяться до злочинів.

Множинність кримінальних правопорушень також законодавець не прив'язує до розподілу на кримінальні проступки та злочини [175]. Повторність, сукупність та рецидив як види множинності в кримінальному праві розглядаються за формою вини та кількістю вчинених кримінальних правопорушень.

Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння, передбачені ст. ст. 36-43-1 КК України містять загальне визначення як «протиправне посягання». В такому визначенні закладено сутність по суті відсутності кримінального правопорушення з боку особи яка здійснила напад. Зі сторони особи, яка знаходилась в одному із перелічених у Розділі VIII стані, без урахування перевищення меж необхідної оборони, взагалі не містить суспільної небезпеки та навпаки розглядається як суспільно корисне діяння.

Звільнення від кримінальної відповідальності. У загальних нормах, які описують звільнення від кримінальної відповідальності законодавець

встановлює певні обмеження щодо вчинених кримінальних правопорушень, зокрема це стосується вчиненого кримінального проступку, як однієї з умов звільнення від кримінальної відповідальності. Так, у ст. ст. 45-48 КК України передбачено можливість звільнення від кримінальної відповідальності, якщо особа вперше вчинила кримінальний проступок. У ст. 49 КК України строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності також залежать від виду вчиненого кримінального правопорушення. Такий розподіл і прив'язка до ступені тяжкості та ступені суспільної небезпечності є цілком логічним, оскільки інститут звільнення від кримінальної відповідальності є втіленням принципів економії кримінальної репресії та гуманізму з боку держави щодо особи, яка вчинила кримінальний проступок. Так, Червоноградським міським судом Львівської області було встановлено, що обвинувачений вчинив кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 185 КК України, а саме таємне викрадення чужого майна (мобільного телефону) шляхом вільного доступу. Подія мала місце 30 вересня 2017 року, а вартість викраденого майна становила 1000 гривень.

Разом із тим суд дійшов висновку, що з моменту вчинення кримінального проступку до дня розгляду справи сплинув передбачений ст. 49 КК України трирічний строк давності притягнення до кримінальної відповідальності. Обвинувачений не ухилявся від органів досудового розслідування чи суду, нового кримінального правопорушення не вчинив та надав згоду на звільнення його від кримінальної відповідальності.

У зв'язку із закінченням строків давності суд звільнив особу від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України та закрит кримінальне провадження відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України[138].

Ст. 45. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям. Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний

нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення кримінального правопорушення щиро покалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [82]. Так, Ухвалою Октябрського районного суду м. Полтави від 17 серпня 2021 року у справі № 554/5760/21 особу, обвинувачену у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, було звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК України у зв'язку з дійовим каяттям.

Судом встановлено, що обвинувачена вперше вчинила кримінальний проступок – це таємне викрадення майна з приміщення магазину, чим заподіяла майнову шкоду суб'єкту господарювання. Під час судового розгляду вона повністю визнала вину, щиро покалася, активно сприяла розкриттю кримінального правопорушення та відшкодувала завдані збитки у повному обсязі. Представник потерпілого не заперечував проти застосування відповідного правового механізму, а прокурор підтримав клопотання сторони захисту.

Оцінивши сукупність встановлених обставин, суд дійшов висновку про наявність усіх передбачених законом умов для застосування ст. 45 КК України, зокрема: вчинення кримінального проступку вперше, щире каяття після його вчинення, активне сприяння розкриттю правопорушення та повне відшкодування завданої шкоди. У зв'язку з цим кримінальне провадження було закрито на підставі п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України[154].

Стаття 46. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [82]. Так, Ухвалою Ратнівського районного суду Волинської області від 11 серпня 2021 року у справі № 166/878/21 особу, обвинувачену у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України (крадіжка), звільнено від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України у зв'язку з примиренням з потерпілою. Судом встановлено, що обвинувачений вперше вчинив кримінальний проступок, повністю відшкодував завдану майнову шкоду та досяг примирення з потерпілою, яка не заперечувала проти застосування передбаченого законом механізму звільнення від кримінальної відповідальності. Прокурор також підтримав відповідне клопотання. З урахуванням наявності передбачених законом умов суд дійшов висновку про можливість застосування ст. 46 КК України та закриття кримінального провадження [153].

Огляд рішень Верховного Суду у кримінальному та кримінальному процесуальному праві за листопад 2025 року звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим може мати місце лише тоді, коли кримінальне правопорушення завдає шкоди приватним інтересам фізичної особи, а не публічним інтересам. Оскільки безпосереднім об'єктом хуліганства (ст. 296 КК України) є громадський порядок, а завдана

конкретним особам шкода є лише проявом посягання на основний об'єкт, застосування ст. 46 КК України до осіб, які вчинили хуліганство, є передчасним [110].

Стаття 47. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки. «Особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та щиро покалася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку» [82].

Стаття 48. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки. «Особу, яка вперше вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано, що на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною» [82].

Стаття 49. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності. «Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

1) два роки у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачене покарання менш суворе, ніж обмеження волі;

2) три роки у разі вчинення кримінального проступку, за який передбачено покарання у виді обмеження волі, чи у разі вчинення нетяжкого злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років [82].

Система покарань в Кримінальному кодексі України напряду не пов'язана із ступенем тяжкості вчинено кримінального правопорушення, однак, розташування всіх видів покарань складається із послідовності від найменшого виду покарання до найтяжчого. Майже всі види покарань можуть буди застосовані відповідно до ступені тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Для таких видів покарань, як «позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу»; «позбавлення державної нагороди України»; «конфіскація майна»; «позбавлення волі на певний строк»; «довічне позбавлення волі».

В основу класифікації кримінальних правопорушень покладено ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, яке визначається на підставі санкції статті де визначено вид та міра покарання. Так, за вчинення кримінального проступку може бути призначено покарання у виді: штрафу, не більше ніж 3 тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; громадських робіт; виправних робіт; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; службового обмеження для військовослужбовців; конфіскації майна, як додаткового виду покарання;

пробаційного нагляду; арешту для військовослужбовців; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

Відповідно до ст. 54 КК України позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин особа, яка має військове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена за вироком суду цього звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу [82].

Згідно ч. 2 ст. 59 КК України конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України [82].

Призначення покарання. При призначенні покарання суд обов'язково враховує обставини, які пом'якшують покарання (ст. 66 КК України) або /та обтяжують покарання на підставі ст. 67 КК України. Якщо говорити за пом'якшуючи обставини, то вони можуть бути враховані судом при вчиненні будь-якого кримінального правопорушення також за необхідності перелік таких обставин може бути судом розширений [179]. Що стосується обтяжуючих обставин, то всі обставини можна поділити на дві групи, які суд може врахувати лише при вчиненні злочину та ті які можуть бути застосовані і при вчиненні кримінального проступку.

Обтяжуючи обставини, які не застосовуються судом при вчиненні кримінального проступку на підставі ст. 67 КК України: п. 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; п. 5) тяжкі наслідки, завдані злочином; п. 10) вчинення злочину з особливою жорстокістю; п. 11) вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; п. 12) вчинення злочину загальнонебезпечним способом [82].

Обтяжуючи обставини, які суд може застосувати при вчиненні як кримінального проступку, так і злочину: п. 2) вчинення кримінального правопорушення групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28); п. 3) вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності; п. 4) вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку; п. 6) вчинення кримінального правопорушення щодо особи похилого віку, особи з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку, а також вчинення кримінального правопорушення щодо малолітньої дитини або у присутності дитини; п. 6⁻¹) вчинення кримінального правопорушення щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах; п. 7) вчинення кримінального правопорушення щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; п. 8) вчинення кримінального правопорушення щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного; п. 9) вчинення кримінального правопорушення з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством; п. 13) вчинення кримінального правопорушення особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів [82].

Суд має право, залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 6⁻¹, 7, 9, 10, 12 такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вирокі [82].

Однак, як зазначає В.В. Шаблистий, є нагальна доцільність врахування вчинення повторного кримінального проступку, передбаченого ч. 1 та 2 ст. 1111 КК України як обставини, що обтяжує покарання, та очевидна помилка законодавця щодо того, що тільки вчинення тільки злочинів в умовах особливого періоду може обтяжувати покарання. Та пропонує внести зміни до п. 1 та п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України та доповнити її п. 14: Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання 1. Під час призначення покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: 1) вчинення кримінального правопорушення особою повторно та рецидив кримінальних правопорушень; 11) вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; 14) вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану [161].

На підставі ст. 68 КК України суд при призначенні покарання враховує ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення [180]. При призначенні покарання при незакінченому кримінальному правопорушенні суд керується, як ми зазначали положеннями ст. ст. 14 та 68 КК України.

Звільнення від покарання та його відбування. Розділ XII КК України також частково орієнтований на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення відносно його класифікації.

Так, згідно ч. 4 ст. 74 КК України особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, може бути за вироком суду звільнена від покарання, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної

поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною [82]. Так, Вироком Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 16 березня 2021 року у справі № 203/916/21 особу визнано винною у вчиненні кримінальних проступків, передбачених ч. 1 та ч. 4 ст. 358 КК України, та призначено покарання із застосуванням положень ст. 70, 75, 76 КК України.

Судом установлено, що обвинувачений, знайшовши пенсійне посвідчення, видане уповноваженим органом на ім'я іншої особи, умисно вніс до нього зміни шляхом наклеювання власної фотокартки поверх первинного зображення власника документа. Таким чином, було здійснено підроблення офіційного документа, який надає права (зокрема право на пільговий проїзд), з метою його подальшого використання. Надалі обвинувачений використав завідомо підроблений документ для посвідчення своєї особи під час перевірки працівниками поліції.

Дії особи кваліфіковано за ч. 1 ст. 358 КК України як підроблення посвідчення, що видається установою та надає права або звільняє від обов'язків, з метою використання, а також за ч. 4 ст. 358 КК України, як використання завідомо підробленого документа.

Кримінальне провадження розглянуто у порядку спрощеного провадження відповідно до глави 25-1 КПК України, оскільки обвинувачений беззаперечно визнав вину, не оспарював встановлені обставини та надав згоду на такий порядок розгляду.

Призначаючи покарання, суд врахував, що вчинене відноситься до кримінальних проступків, обвинувачений раніше не судимий, щиро розкався, що визнано пом'якшуючою обставиною, обставин, які обтяжують покарання, не встановлено [181]. За сукупністю кримінальних правопорушень на підставі ч. 1

ст. 70 КК України шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим остаточно призначено покарання у виді двох років обмеження волі.

Водночас, застосувавши положення ст. 75 КК України, суд звільнив особу від відбування призначеного покарання з випробуванням строком на один рік, поклавши обов'язки, передбачені ст. 76 КК України [182]. На нашу думку, наведене судове рішення демонструє показовий приклад індивідуалізації кримінально-правового впливу щодо особи, яка вчинила кримінальні проступки. Попри те, що санкції ч. 1 та ч. 4 ст. 358 КК України передбачають можливість призначення покарання у виді обмеження волі, суд, визначивши саме цей вид покарання як формально необхідний з огляду на характер вчиненого, водночас застосував положення ст. 75 КК України та звільнив засудженого від його реального відбування з випробуванням.

Таким чином, навіть призначивши покарання, пов'язане з потенційною ізоляцією від суспільства, суд фактично обрав модель реагування, спрямовану на недопущення такої ізоляції. Це свідчить про реалізацію принципу гуманізації кримінальної відповідальності та пріоритет ресоціалізаційної функції покарання над каральною [183].

У даному випадку суд, оцінивши особу винного (відсутність судимостей, щире каяття, відсутність обтяжуючих обставин), дійшов висновку, що його виправлення можливе без реального відбування покарання

На підставі ч. 3 ст. 81 КК України умовно-дострокове звільнення від відбування покарання може бути застосоване після фактичного відбуття засудженим: не менше половини строку покарання, призначеного судом за кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного,

наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також за необережний тяжкий злочин [82].

На підставі ч. 4 ст. 82 КК України заміна невідбутої частини покарання більш м'яким можлива після фактичного відбуття засудженим: не менше третини строку покарання, призначеного судом за кримінальний проступок або нетяжкий злочин, крім корупційних кримінальних правопорушень або кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, а також за необережний тяжкий злочин [82].

На підставі ст. 80 КК України особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано в такі строки: 1) два роки у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі; 2) три роки у разі засудження до покарання у виді обмеження волі [82]. Хоча законодавець чітко не веде прив'язки до вчиненого кримінального проступку, це виходить із самої норми щодо призначеного покарання, яке характерно для кримінального проступку, а саме не пов'язано із позбавленням волі.

За умови неможливості застосування до особи, яка вчинила кримінальний проступок звільнення від кримінальної відповідальності, суд на підставі розглянутих нами вище положення ст. ст. 74-82 КК України. Ще один інститут Загальної частини кримінального права передбачає умови можливості звільнення від покарання або його відбування за умови вчинення кримінального проступку [175].

Судимість. Розділ XIII КК України передбачає інститут судимості, який притаманний національному законодавству і передбачає певний правовий та соціальний статус особи, яка вже відбула покарання в повному обсязі, однак певний час має статус судимої особи. Розглянемо, як впливає наявність вчиненого попереднього кримінального проступку на наявність або відсутність судимості.

Так, ст. 89 КК України передбачено строки погашення судимості, п. 2⁻¹) особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання вважаються такими, які не мають судимості [82]. Це стосується всіх вчинених кримінальних проступків згідно класифікації ст. 12 КК України, без виключень [176]. Взагалі в ст. 89 КК України дається змішана форма погашення судимості відповідно до ступні тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, де визначено конкретно, як то злочин, тяжкий злочин чи кримінальний проступок, а також за видом відбутого особою покарання.

Так, п. 4) ст. 89 КК України визначає, що особи, які відбули покарання у виді службового обмеження для військовослужбовців або тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців чи достроково звільнені від цих покарань, а також військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту [82].

Спеціальна конфіскація, як захід кримінально-правового характеру може бути застосований виключно за вчинення злочину.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. В ст. 96-3 КК України визначені підстави застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, однак законодавець конкретно не прив'язує до поділу на класифікацію кримінальних правопорушень, натомість визначає конкретний (вичерпний) перелік таких кримінальних правопорушень, за які можуть бути призначені заходи кримінально-правового характеру. Зокрема, до

цього переліку включено кримінальні проступки, передбачені статтею 159-1, статтею 343, статтею 386, а також статтею 111-1 (частини перша та друга) КК України.

Так, на підставі ч. 1 ст. 96⁻⁵ КК України юридична особа звільняється від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого кримінального правопорушення, зазначеного у статті 96⁻³ КК України, і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки: 1) три роки - у разі вчинення кримінального проступку [82].

Згідно ч. 2 ст. 96⁻⁷ КК України У разі коли неправомірну вигоду не було одержано, або її розмір неможливо обчислити, суд, залежно від ступеня тяжкості кримінального правопорушення, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, застосовує штраф у таких розмірах: за кримінальний проступок - від п'яти до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [82].

Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. В Розділі XV КК України зібрано всі інститути кримінального права щодо неповнолітніх осіб. Передбачено особливості звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення кримінального проступку та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру [177].

Так, в ст. 97 КК України передбачено, що неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 КК України [82]. Застосування цієї норми для суду не є обов'язковою, суду необхідно врахувати окрім виду вчиненого кримінального правопорушення також інші обставини, такі як особистість, умови проживання та виховання, оточення, стан здоров'я та інше.

На підставі ст. 105 КК України неповнолітній, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання [82]. Так, Дарницьким районним судом м. Києва від 05 лютого 2024 року у справі № 753/2139/24, яким особу було визнано винуватою у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України.

Судом встановлено, що неповнолітній обвинувачений незаконно придбав шляхом отримання «закладки» та зберігав без мети збуту психотропну речовину РVP масою 1,202 г, яку згодом добровільно видав працівникам поліції. Діяння було кваліфіковане за ч. 1 ст. 309 КК України як незаконне придбання та зберігання психотропної речовини без мети збуту, що відповідно до ст. 12 КК України відноситься до кримінальних проступків.

Особливістю розгляду цієї справи стало застосування спрощеного провадження відповідно до ст. 302 КПК України. Оскільки обставини вчинення кримінального проступку не оспорювалися обвинуваченим, суд, керуючись ч. 2 ст. 382 КПК України, у вирoku виклав встановлені органом досудового розслідування фактичні дані без детального дослідження доказів у судовому засіданні. Такий підхід демонструє практичну реалізацію процесуальної моделі, спеціально передбаченої для кримінальних проступків, і підтверджує спрямованість законодавця на оптимізацію кримінального провадження у справах невеликої суспільної небезпеки.

Водночас справа є показовою з огляду на застосування спеціальних положень щодо неповнолітніх. Суд, врахувавши вік обвинуваченого (17 років), відсутність судимості, щире каяття та відсутність обтяжуючих обставин, дійшов висновку про можливість звільнення його від покарання на підставі ст. 105 КК України із застосуванням примусового заходу виховного характеру у виді

застереження. Таким чином, суд не призначав конкретного виду покарання в межах санкції статті, що узгоджується з правовою позицією Верховного Суду щодо особливостей звільнення неповнолітніх від покарання. [139].

Згідно ч. 3 ст. 106 КК України щодо осіб, зазначених у частині першій цієї статті, встановлюються такі строки виконання обвинувального вироку: 1) два роки - у разі засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, а також при засудженні до покарання за кримінальний проступок [82].

Проведений аналіз новел до КК України дозволяє констатувати їх несистемний характер, наявність окремих необґрунтованих положень, які потрібно якомога швидше виправляти, а також порушень основоположних правових принципів [178]. З урахуванням того, що з моменту прийняття Закону № 2617-VIII і до набрання ним чинності пройшло понад півтора року, видається не зрозумілим підхід законодавця до внесення змін. За таких умов для нормальної роботи практичним працівникам щонайменше видається доцільним: 1) скоригувати положення ст. 10 та ст. 67 КК України, замінивши злочин на кримінальне правопорушення; 2) такі ж зміни внести до Закону України «Про застосування амністії в Україні» (1996); 3) усунути виявлені дискримінаційні положення у ст. 32 та 89 КК України [82].

Так, ми бачимо лояльність національного кримінального законодавства до неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні проступки. Таким особам надається можливість виправлення без притягнення до кримінальної відповідальності та активне застосування заходів виховного впливу на особу, що без сумніву має позитивні моменти, оскільки враховують особливості вікового розвитку, емоційну нестійкість та дається більше можливостей ніж для дорослих виправлення не шляхом покарання, а шляхом застосування виховних заходів. Також зменшені строки виконання обвинувального вироку при вчиненні кримінального проступку. Строки погашення судимості при засудженні до

покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, після виконання цього покарання (ст. 108 КК України).

Підводячи підсумки ролі кримінального проступку на окремі інститути Загальної частини національного кримінального законодавства хочемо зазначити, що крім самої класифікації кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості (ст. 12 КК України) ми побачили майже в кожному розділі або пряму вказівку на вплив вчиненого кримінального проступку та його результати (відсутність кримінального правопорушення при готуванні до кримінального проступку, звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування, особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх) так і не прямі, де зазначено лише вказівку на злочини, вочевидь ми будемо мати на увазі не застосування цих норм, у разі вчинення кримінального проступку (обставини, що виключають протиправність діяння; обтяжуючи обставини при призначенні покарання; особливості призначення окремих видів покарань тощо). При призначенні покарань щодо військовослужбовців, що на сьогодні є вкрай актуальною темою, потребує перегляду та окремого застосування при вчиненні ними кримінальних проступків. Наявні норми є на сьогодні застарілими та потребують оновлення на підставі проведених наукових досліджень та досліджень норм міжнародного законодавства.

На нашу думку, не встановлено особливості відповідальності за співучасть у вчиненні кримінальних проступків та особливості відповідальності співучасників, множинність кримінальних правопорушень (не визначено повторність при вчиненні кримінальних проступків, як обтяжуюча обставина). Крім того, недостатньо приділено увагу науковців щодо впливу інституту кримінального проступку на окремі норми Загальної частини КК України та потребують детального розгляду і зв'язку. В свою чергу це може позитивно

вплинути на створення нового Кримінального кодексу України та вдосконалення норм, які нам на сьогодні в його проєкті пропонують автори робочої групи.

Крім того, не чітко визначені межі застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. В певних нормах зазначено кримінальні правопорушення, хоча є вичерпний перелік таких суспільно небезпечних діянь.

2.3. Кримінально-правовий аналіз санкцій норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за кримінальні проступки

Законодавча регламентація кримінального проступку у вітчизняній класифікації кримінально караних діянь дозволяє виокремити кримінальні правопорушення, суспільна небезпечність яких є меншою, порівняно із злочинами. Наразі в Особливій частині КК України у 19 розділах з 20 містяться кримінальні проступки (див. *таблицю №1*), а загалом у 98 статтях Кримінального кодексу України. Як ми можемо побачити, категорія кримінального проступку містить як прості склади так і склади з кваліфікуючими обставинами, більшість із них є простими та можуть мати декілька форм (ч. 1, 2 ст. 111-1, ч. 1, 2 ст. 125, ч. 1, 2 ст. 159-1, 1, 2, ст. 171, 1, 2 ст. 184, ч. 1, 2 ст. 337, ч. 1, 2 ст. 351, 1, 2, 4 ст. 358, ч. 1, 2, ст. 387, ч. 1, 2 ст. 389).

Також серед категорії кримінального проступку є склади з кваліфікуючими обставинами, тобто діями які можуть бути визнані судом як обтяжуючою ознакою. Так серед загальної кількості кримінальних проступків, які містяться в Особливій частині КК України, кримінальні проступки з кваліфікуючими ознаками складають 10,2 % (див. *таблицю № 3*)

Постанова Пленуму Верховного Суду від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» у п. 6 звертає увагу судів на те що, у ч. 1 ст. 67 КК (2341-14) перелік обставин, що обтяжують покарання, є вичерпним, тому суд не вправі посилатись у вироку як на обтяжуючі і враховувати при призначенні покарання інші обставини, не передбачені цією статтею [135].

Відповідно до ч. 2 ст. 67 КК (2341-14) суд, установивши наявність зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 ч. 1 цієї статті обтяжуючих обставин, зобов'язаний навести їх у вироку та врахувати при призначенні покарання. Обставини, передбачені пунктами 1, 3, 4, 5, 8, 11, 13 ч. 1 ст. 67 КК, суд залежно від конкретних обставин справи (зокрема, за відсутності зв'язку якоїсь із названих у цих пунктах обставин зі злочином) вправі не визнати обтяжуючими, навівши у вироку відповідні мотиви.

Загальна кількість кримінальних проступків, які містяться в Особливій частині КК України, в порівнянні до злочинів різного ступеня тяжкості складає 24,1%. Більш детально по кожному розділу (в залежності від об'єкту посягання розглянемо далі (див. діаграму 2).

Кількісний показник кримінальних проступків в розділах Особливої частини КК України

Діаграма

2.

Джерело: розроблено автором

Як можемо бачити, в усіх розділах Особливої частини Кримінального кодексу України наявні кримінальні проступки, так, лідером є Розділ X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва» близько 60 % від загальної кількості кримінальних правопорушень. Близько 47,3 % складають кримінальні проступки, які містяться в Розділі XI Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту, 44,8 % складають кримінальні проступки наявні в Розділі XV Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів. Розділи V Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина та VI Кримінальні правопорушення проти власності мають однаковий кількісний показник, який становить 43,7 %. Розділ XII Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності містить 40% кримінальних проступків. Розділ VIII Кримінальні правопорушення

проти довкілля та Розділ XVIII Кримінальні правопорушення проти правосуддя мають майже однаковий кількісний показник, який становить 36,3 % та 35,2%. Розділи II Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи та XIII Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення також мають майже однаковий кількісний показник, який становить 21,8 та 20% від загальної кількості кримінальних правопорушень. Містять однакові показники ще три Розділи Особливої частини КК України, так IV Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, XIV Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації та XVI Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку мають кількісні показники, які становлять 16,6 %. Розділи III Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи та VII Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять 11,1 % та 10,8%. Найнижчий кількісний показник, який ставить до 10% мають наступні розділи: Розділ I Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки 9,1 %, Розділ XX Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку 7,14%, Розділ XIX Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) 5,7 % та Розділ IX Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки становить 3,4 % від загальної кількості кримінальних правопорушень. Розділ XVII Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, на теперішній час зовсім немає кримінальних проступків, хоча ч. 1 ст. 366-2 та ст. 366-3 були доповнені в КК

України згідно Законом № 1074-IX від 04.12.2020 та відносились до категорії кримінального проступку, але Законом № 1576-IX від 29.06.2021 були внесені зміни, які трансформували дані кримінальні проступки, відповідно був збільшений розмір штрафу та доданий новий вид покарання у вигляді позбавлення волі, що автоматично перемістило розглядувані нами кримінальні правопорушення в категорію нетяжких злочинів.

Застосування від імені держави покарання до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального проступку, є реалізацією заходів примусу, прояв яких полягає в обмеженні прав і свобод засудженої особи. Кримінальний кодекс України встановлює вичерпний перелік покарань, які можуть бути застосовані судом. Так, до осіб визнаними винними у вчиненні кримінального проступку судом можуть бути застосовані такі види покарань: штраф (до 3 тис. н.м.д.г.); позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; конфіскація майна; пробаційний нагляд; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, більш детально про кожен вид покарання, який зможе бути застосованим до категорії кримінального проступку розглянемо пізніше [82].

Тісний взаємозв'язок Загальної та Особливої частин закону про кримінальну відповідальність дає змогу здійснювати тлумачення санкцій кримінально-правових норм щодо видів та розмірів покарань, передбачених за діяння, які належать до категорії кримінального проступку [168].

Категорія кримінального проступку також має безпосереднє значення для дії інститутів Загальної частини КК України, зокрема, для розділу X «Покарання та його види» (ст. 53 КК України) та розділу XI «Призначення покарання» (ст. 69 КК України).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 65 КК України загальними засадами призначення судом покарання є: призначення покарання у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України, що передбачає відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України; призначення покарання відповідно до положень Загальної частини КК України; призначення покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання [82].

Постанова Пленуму Верховного Суду від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» у п. 1 звертає увагу судів на те, що вони при призначенні покарання в кожному випадку і щодо кожного підсудного, який визнається винним у вчиненні злочину (кримінального правопорушення, у зв'язку із змінами, внесеними до КК України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-19 [133]. мають суворо дотримуватися вимог ст. 65 КК України стосовно загальних засад призначення покарання, оскільки саме через останні реалізуються принципи законності, справедливості, обґрунтованості та індивідуалізації покарання. Таке покарання має бути необхідним і достатнім для виправлення засудженого та попередження нових злочинів (кримінальних правопорушень) [135].

Найпоширенішими видом покарання, що призначається судом, в тому числі за вчинені кримінальні проступки - є штраф. Розглянемо більш конкретно особливості призначення штрафу, як виду покарання, при вчиненні кримінального проступку.

О.С. Скок в своїй роботі розглядає особливості призначення покарання щодо злочинів невеликої тяжкості (класифікація до 2020 року) і зазначає, що:

«досліджувана категорія злочинів справляє неабиякий вплив на норму, якою регулюються питання, пов'язані з покаранням у виді штрафу. Штраф, як один із видів покарання, завжди посідає особливе місце серед усіх видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Майже в усіх складах кримінального проступку може бути застосоване покарання у вигляді штрафу, як альтернатива поряд із іншими видами покарання. Так, розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти н.м.д.г. до п'ятдесяти тис. н.м.д.г., якщо статтями Особливої частини КК не передбачено вищого розміру штрафу. Тобто розмір штрафу як основного покарання за кримінальний проступок має становити від тридцяти до трьох тис. н.м.д.г. Якщо в санкції статті зазначено «...карається штрафом до п'ятдесяти н.м.д.г....», то її слід розуміти, як «карається штрафом від тридцяти до п'ятдесяти н.м.д.г.». [145].

Відповідно до ст. 53 КК України розмір штрафу визначається судом залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та з урахуванням майнового стану винного в межах від тридцяти н.м.д.г. до п'ятдесяти тисяч н.м.д.г., якщо статтями Особливої частини КК України не передбачено вищого розміру штрафу. КК України, в Особливій частині, покарання у вигляді штрафу за кримінальні проступки встановлює таких розмірів (*див. таблицю 6*).

Варто зазначити, що з урахуванням положень ч. 1 ст. 53 КК України санкції норм, які містять покарання у вигляді штрафу із визначенням тільки верхньої межі покарання, наприклад «до ста н.м.д.г.», треба розуміти як «від тридцяти н.м.д.г. до ста н.м.д.г.», адже нижча межа покарання у вигляді штрафу становить тридцять н.м.д.г. Якщо особі, яка вчинила кримінальний проступок, у разі несплати штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та відсутності підстав для розстрочки його виплати суд

замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських робіт із розрахунку одна година громадських робіт за один установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за двадцять установлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років [82].

До категорії кримінального проступку може застосовуватися покарання у вигляді обмеження волі. Це відносно новий вид санкції, який був запроваджений Кримінальним кодексом України у 2001 році.

Виключно обмеження волі передбачено у ч. 4 ст. 134, ст. 335, ч. 3 ст. 389, що становить 3% від загальної кількості призначення покарання за вчинення кримінальних проступків, в інших випадках обмеження волі застосовується як альтернативний вид покарання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 61 КК України покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. [82]. Обмеження волі може встановлюватись на строк від одного до п'яти років.

Як зазначає у своїй науковій роботі О.В. Лисодєд, що: «обмеження волі і арешт, які свого часу були заявлені як нові види кримінальних покарань за чинним Кримінальним кодексом України, за фактом їх виконання і відбування перетворилися у різновиди позбавлення волі на певний строк: обмеження волі – у полегшене позбавлення волі на певний строк; арешт – у привілейоване короткострокове позбавлення волі» [87].

Виникає питання наскільки доцільним є застосування таких видів покарання за діяння, суспільна небезпека яких є меншою порівняно зі злочинами. Чи виправдає себе жорстка кримінально-правова відповідальність у випадках,

коли правопорушення не завдає істотної шкоди суспільству, та чи дійсно особа після відбуття покарання змінить свою поведінку.

Арешт же в свою чергу, який Законом України № 3342-IX від 23 серпня 2023 р. «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» нещодавно був заміненим новим видом покарання як пробаційний нагляд, майже повністю виключив призначення покарання у вигляді арешту за вчинення кримінального проступку. Підтримуємо таку позицію законодавця. Так, відповідно до ч. 1 ст. 60 КК України «покарання у виді арешту полягає в триманні засудженого військовослужбовця в умовах ізоляції на гауптвахті і встановлюється на строк від одного до шести місяців». [82]. Попередня редакція ст. 60 КК України передбачала арешт як покарання, яке полягало в триманні засудженого в умовах ізоляції і встановлювалось на строк від одного до шести місяців, в свою чергу військовослужбовці відбували покарання на гауптвахті (ч. 2 ст. 60 КК). Але поки не можемо повністю виключати такий вид покарання за кримінальні проступки, як арешт, адже ст. 195 КК України містить у якості альтернативного покарання арешт на строк до 6 місяців. По суті ст. 195 КК України ніяким чином не стикається зі спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення – військовослужбовцем, тож більше за все законодавець не прибрав арешт за ст. 195 КК України як альтернативний вид покарання, що є за своєю суттю відноситься до прогалини кримінально-правової норми. По суті, суд не може призначити один з видів покарання за санкцією цієї статті, оскільки не має відповідно спеціального суб'єкта (суб'єкт загальний, що характерно для ст. 195 КК України) та не має умов щодо виконання цього покарання. Отже, на нашу думку, позитивним кроком у реформуванні системи покарань є виключення арешту з переліку санкцій, що застосовуються до

кримінальних проступків. Це рішення є обґрунтованим, адже в Україні відсутні арештні доми, що унеможлиблює належне виконання такого покарання.

Крім того, раніше особи могли перебувати в слідчому ізоляторі до шести місяців за діяння, ступінь суспільної небезпеки яких є незначним. Це викликало сумніви щодо ефективності такого підходу у виправленні правопорушників. Адже метою покарання має бути не лише ізоляція, а й можливість корекції поведінки особи та її реінтеграція в суспільство.

Враховуючи зазначене, відмова від арешту як покарання для кримінальних проступків є обґрунтованим і прогресивним рішенням, що відповідає сучасним підходам до кримінальної юстиції та сприяє гуманізації правової системи. Однак, необхідно уникати колізії кримінального законодавства, на прикладі санкції ст. 195 КК України, де суд в будь-якому випадку не може застосувати один з альтернативних видів покарань – арешт. Всі інші санкції статей, що закріплюють альтернативні покарання за кримінальні проступки, виглядають так (*див. табл. №7*):

Потрібно звернути увагу на те, що кожен з видів покарань, визначених у санкціях статей, встановлено відповідних до їх розмірів. Зокрема, покарання у вигляді громадських робіт: від шістдесяти до ста двадцяти годин (ст. 195), від вісімдесяти до ста двадцяти годин (ч. 1 ст. 164, ч. 1 ст. 165), від вісімдесяти до двохсот сорока годин (ч. 1 ст. 185), до ста двадцяти годин (ч. 1 ст. 360), від ста двадцяти до двохсот годин (ст. 247), від ста двадцяти до двохсот сорока годин (ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 165, ст. 174), від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин (ч. 2 ст. 125), від ста шістдесяти до двохсот сорока годин (ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 319), до двохсот годин (ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 139), від двохсот до двохсот сорока годин (ч. 1 ст. 190), до двохсот сорока годин (ст. 132, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 192, ч. 1 ст. 193); виправні роботи: до одного року (ч. 1 ст. 125, ч. 2 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 165, ст. 195, ч. 1 ст. 337, ч. 1 ст. 343), до двох років (ст. 132, ч. 1 ст. 139, ч.

1 ст. 144, ч. 1 ст. 159-1 , ч. 2 ст. 159-1 , ч. 3 ст. 159-1 , ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ч. 2 ст. 165, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 172, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 182, ч. 2 ст. 184, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 188-1 , ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 192, ч. 1 ст. 193, ч. 1 ст. 213, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 282, ч. 1 ст. 283, ст. 284, ст. 285, ст. 290, ч. 1 ст. 309, , ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч. 1 ст. 381, ч. 1 ст. 384, ст. 386, ч. 1 ст. 387, ч. 1 ст. 389, ч. 1 ст. 397). арешт: до шести місяців (ст. 195); пробаційний нагляд: до двох років (ч.2 ст. 125, ч.1 ст. 126, ч.1 ст. 139, ч. 1 ст. 144, ч.1 ст. 154, ч.2 ст.154, ч.1 ст.159-1, ч.2 ст.159-1, ч.3 ст.159-1, ч1 ст. 163, ч. 1 ст. 164, ч.1 ст.165, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 172, ч.1 ст. 173, ч. 1 ст. 175, ч.1 ст.183, ч.1 ст.184, ч.1 ст.192, ч.1 ст. 193, ч.1 ст. 197-1, ч. 1 ст. 213, ст. 247, ч. 1 ст. 254, ч.1 ст. 271, ч.1 ст. 284, ч.1 ст. 285, ч.1 ст. 298, ч.1 ст. 298-1, ч.1 ст. 302, ст. 339, ч.1 ст. 355, ст. 356, ч.1 ст. 358, ч.4 ст. 358, ч. 1 ст. 360, ч.1 ст. 384, ч. 1 ст. 385, ч. 1 ст. 386, ч. 1 ст. 387, ч. 1 ст. 389, ст. 390-1, ч. 1 ст. 435, ст. 445); до трьох років (ст. 132, ч.1 ст.150, ч. 1 ст. 171, ч.2 ст. 173, ст. 174, ч.1 ст. 182, ч 2 ст. 184, ч. 1 ст. 188-1, ч.1 ст.190, ч. 1 ст. 209-1, ст.232, ч.1 ст. 239-1, ч.1 ст. 239-1, ч.1 ст. 239-2, ч. 1 ст. 248, ч.1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч.1 ст. 253, ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 272, ч.1 ст. 275, ч.1 ст. 279, ч.1 ст. 280, ч.1 ст. 281, ч.1 ст. 283, ст. 290, ст. 293, ст. 295, ч.1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 319, ч.1 ст. 342, ч.1 ст. 343, ч.1 ст.350, ч.1 ст. 351, ч.1 ст. 351-1, ч.1 ст. 351-2, ч.1 ст. 353, ч. 1 ст. 357, ч.3 ст. 357, ч. 2 ст. 358, ч.1 ст. 361, ч.1 ст. 371, ч.1 ст. 381, ч. 2 ст. 387, ч. 2 ст. 389, ч. 1 ст. 397, ч. 2 ст. 397, ч. 1 ст. 400-1); до чотирьох років (ч. 2 ст. 171, ч.1 ст. 201-2); до п'яти років (ч. 3 ст. 171, ч.1 ст. 185, ч.1 ст. 296, ч.1 ст. 309, ч.2 ст. 151); від двох до трьох (ч.2 ст. 164, ч.2 ст. 165); від трьох до п'яти (ч. 3 ст. 387).

Обмеження волі : до двох років (ч.2 ст. 125, ч.1 ст. 129, ч. 1 ст. 144, ч. 2 ст. 154, ч. 1 ст. 159-1, ч. 2 ст. 159-1, ч. 3 ст. 159-1, ч. 1 ст. 164, ч. 1 ст. 165, ч.1 ст. 173, ч. 1 ст. 213, ст. 247, ч. 1 ст. 271, ст. 284, ч. 1 ст. 302, ч. 1 ст. 355, ч. 1 ст. 358, ч.4 ст. 358, ч.1 ст. 384, ч. 1 ст. 389, ст. 390-1, ст. 395, ч. 1 ст. 435; до трьох років (ст.

132, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ч. 1 ст. 171, ч. 2 ст. 173, ст. 174, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 188-1, ч. 1 ст. 190, ч. 2 ст. 192, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 283, ст. 290, ст. 295, ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ст. 335, ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 350, ч. 1 ст. 351, ч. 1 ст. 351-1, ч. 1 ст. 351-2, ст. 353, ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 1 ст. 361, ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 389, ч. 3 ст. 389, ч. 1 ст. 397; до чотирьох років (ч. 2 ст. 171, ч. 1 ст. 201-2, ч. 2 ст. 358); до п'яти років (ч. 4 ст. 134, ч. 3 ст. 171, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 282, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 371); від двох до трьох (ч. 2 ст. 164, ч. 2 ст. 165); службове обмеження для військовослужбовців до двох років (ч. 1 ст. 412); позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до п'яти років (ч. 1 ст. 371); тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців до одного року (ч. 1 ст. 412); позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю: до трьох років (ч. 1 ст. 144, ч. 1 ст. 172, ч. 1 ст. 323, ч. 2 ст. 343 , ч. 2 ст. 351), до п'яти років (ч. 1 ст. 173, ч. 1 ст. 371); позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю від десяти до п'ятнадцяти років (ч. 1 ст. 111-1);.

Окрему увагу привертають випадки, коли у санкціях досліджуваних кримінально-правових норм поряд із основним покаранням передбачено додаткове покарання. Так, наприклад, поряд з основним покаранням у вигляді штрафу закріплено додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до трьох років (ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 183, ч. 1 ст. 209¹ , ст. 232, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 319, ч. 1 ст. 239-1, ч. 1 ст. 239-2, ч. 2 ч. 2 ст. 387, ч. 2 ст. 397 ч. 3 ст. 387,); на п'ять років (ч. 1 ст. 159-1 , ч. 2 ст. 159-1 , ч. 3 ст. 159-1).

Застосування додаткового покарання у вигляді штрафу до п'ятдесяти н.м.д.г. чи без такого (ч. 1 ст. 144),

Також поряд із основним покаранням може бути призначено й додаткове позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю до трьох років або без такого (ст. 132, ч. 4 ст. 134, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275, ч. 3 ст. 171, ч. 1 ст. 254, ч. 1 ст. 298).

Аналіз вказаних положень Особливої частини КК України яскраво засвідчує те, що згадані вище вимоги побудови кримінально-правових санкцій, не завжди знаходять своє дотримання у законотворчій діяльності під час побудови кримінально-правових санкцій за вчинення кримінальних проступків. [66].

Так, наприклад, ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю від десяти до п'ятнадцяти років. Так, Оглядом Судової Практики Касаційного кримінального суду Верховного Суду України щодо призначення покарання у п. 3 Розділу I визначає [111]., що «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене лише у тих випадках, коли вчинення злочину було пов'язане зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю. Призначаючи це покарання, суд має чітко вказати у вироку ті конкретні посади, право обіймати які позбавляється засуджений, або конкретний вид діяльності, права займатися якою він позбавляється».

В свою чергу, диспозиція ч. 1 ст. 111-1 визначає, що «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до

невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України».

Як бачимо в диспозиції чітко не вказано будь-якої «прив'язки» до службового становища або зайняття певної діяльності. Тобто, якщо особа, яка наприклад, не має постійної роботи або взагалі місця проживання, буде будь яким способом зазначеним в диспозиції ч. 1 ст. 111-1 КК України «співпрацювати».

Зокрема, наприклад, ч. 2 ст. 111-1 КК України містить склад кримінального проступку, однак її санкція передбачає загрозу застосування додаткового покарання, яке відповідно до Загальної частини КК України не може бути призначено за такий вид кримінального правопорушення. Річ у тім, що вказана санкція цієї статті передбачає конфіскацію майна. Але конфіскація майна, відповідно до ч. 2 ст. 59 КК України, може бути призначена лише за вчинення злочинів, а не кримінальних проступків. Зазначені факти зумовлюють неузгодженість положень норм Загальної та Особливої частин КК України та є істотним недоліком в побудові такої санкції. [58].

Отже, ми підтримуємо думки науковців, які пропонують зазначені кримінальні проступки трансформувати в категорію злочину. Так, Ю.В. Орлов пропонує доповнити санкції ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК України покаранням у виді штрафу в розмірі від 1 до 4 тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та позбавленням волі на строк до 3 років [133, с. 32].

Р. Каторкін, також підтримує таку позицію, пропонуючи, у своїй науковій роботі, доповнити покарання до зазначеної статті будь яким альтернативним видами покарання (серед яких обов'язково включити позбавлення волі на певний строк) [56]. Деякі з науковців, бачать таку трансформацію по іншому, так В.І. Павликівський та А.М. Яценко, посиляючись на судову статистику, вказують на можливі труднощі, що можуть виникнути під час виконання покарання у виді

штрафу, враховуючи вік та соціальний статус більшості засуджених за вказаними частинами цієї статті. На думку дослідників, покарання у вигляді штрафу за це протиправне посягання носитиме виключно декларативний характер, а тому зміну санкції ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК України доцільно здійснювати шляхом визначення в ній загрози застосування основного покарання у виді позбавлення волі з альтернативною можливістю призначення інших покарань у вигляді виправних робіт, арешту (пробаційного нагляду), громадських робіт[117].

А.С. Кобзіна, у своїй науковій роботі, пропонує доповнення санкції ч. 1 і 2 ст. 111-1 КК України покаранням у виді громадський робіт на строк від 60 до 240 годин, а також доповнити санкцію альтернативним покаранням у виді позбавлення волі на строк до 3 років, що повністю узгоджувалося би з цього приводу з положеннями проекту нового КК України, відповідно до якого зазначене кримінальне правопорушення відноситься до злочину 5 ступеня. [58, с. 50].

Також, хотілось би звернути увагу на те, що в умовах воєнного стану змінюється правова оцінка деяких кримінальних правопорушень. Так, частина 1 статті 185 КК України та частина 1 статті 190 КК України, які зазвичай кваліфікуються як кримінальні проступки, в цей період визнаються злочинами. Це пов'язано з тим, що у кризових умовах майнові правопорушення можуть мати значно суттєвіші наслідки для суспільства.

Крім того, окремого перегляду потребує питання щодо віку відповідальності за ч. 1 ст. 185 КК України, де кримінальна відповідальність настає з 14 років. Оскільки крадіжка в умовах воєнного стану набуває статусу злочину, варто переглянути відповідність такого вікового цензу загальним принципам кримінального права, щоб забезпечити справедливий підхід до притягнення неповнолітніх до відповідальності.

Законодавець має оцінити, чи необхідно змінювати кваліфікацію таких діянь та адаптувати правове регулювання до реальних викликів воєнного часу, щоб зберегти баланс між суворістю покарання та захистом прав громадян. Однак, необхідно врахувати той факт, що в довоєнний період та в післявоєнний період діятиме норма на загальних підставах. В цьому випадку до неповнолітніх осіб, які вчинили крадіжку без кваліфікуючих ознак, де відповідно до санкції ч.1 ст. 185 КК України передбачається як кримінальний проступок і особа згідно ч. 2 ст. 22 КК України буде нести відповідальність з 14 років. З усього вичерпного переліку ч. 2 ст. 22 КК України це єдина норма яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинений кримінальний проступок за зниженим віком – 14 років. Виникає запитання, чи є в цьому необхідність? Законодавці врахували загальні підстави психо-фізіологічні (здатність розуміти, передбачати та бажати) для встановлення віку кримінальної відповідальності, однак не врахували доцільність такого покарання.

Крім того, на підставі ч. 1 ст. 97 КК України «неповнолітнього, який вперше вчинив кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 КК України [82].

Отже, здійснений кримінально-правовий аналіз покарань, передбачених за кримінальні проступки, показав, що по-перше, ними можуть бути виключно покарання, не пов'язані із позбавленням волі, підґрунтям чого є регламентація особливостей досліджуваної категорії кримінального правопорушення в Загальній частині КК України. За вчинення кримінального проступку можуть бути застосовані такі основні покарання, як: штраф, громадські роботи, виправні роботи, пробаційний нагляд, обмеження волі, позбавлення права обіймати певні

посади чи займатися певної діяльністю, службове обмеження для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні. При цьому найбільшу кількість становлять санкції, що передбачають альтернативні покарання у вигляді штрафу або обмеження волі. Також, деякі санкції закріплюють обов'язкові або альтернативні додаткові покарання у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, позбавлення права керування транспортними засобами.

Зокрема, деякі склади кримінальних проступків, зокрема, передбачені статтею 111-1 КК України, потребують окремого законодавчого аналізу та перегляду. Йдеться про правопорушення, які мають потенційно значні наслідки для національної безпеки та можуть завдати серйозної шкоди державним інтересам. У таких випадках класифікація діяння як кримінального проступку може бути недостатньо суворою з точки зору його правової кваліфікації та санкцій.

На нашу думку, законодавець має розглянути можливість трансформації окремих складів кримінальних проступків у категорію злочинів. Це сприятиме забезпеченню належного рівня кримінальної відповідальності за дії, які виходять за межі незначної суспільної небезпеки та становлять реальну загрозу ключовим державним інтересам.

Важливим аспектом у цьому процесі є врахування міжнародного досвіду у визначенні ступеня суспільної небезпеки правопорушень та відповідності санкцій принципам справедливості. Гармонізація кримінального законодавства з європейськими стандартами сприятиме підвищенню його ефективності та узгодженості із сучасними правовими тенденціями.

Висновки до розділу 2

У підсумку аргументовано, що кримінальний проступок розглядається як конкретне поведінкове проявлення особи, її діяння, зокрема активна дія або бездіяльність, яка носить свідомий та вольовий характер і порушує охоронювані кримінальним законом суспільні відносини. Основними характеристиками кримінальних проступків є суспільна небезпечність, протиправність, винність та деліктоздатність особи.

Обґрунтовано, що для адекватного застосування кримінального права необхідно зберігати формально-матеріальне визначення кримінального правопорушення загалом та кримінального проступку зокрема. Ігнорування аналізу суспільної небезпечності діяння або відсутність ґрунтового доказового обґрунтування може призвести до неефективної кримінально-правової політики, підвищення ризиків політизації правових норм та використання закону у вузьких корпоративних або політичних інтересах, що обмежує громадський контроль.

Рівень суспільної небезпечності, який визначає, чи є діяння кримінальним проступком, формується на основі таких чинників: а) значущості та цінності об'єкта посягання; б) шкоди, спричиненої протиправними діями; в) способу скоєння діяння; г) мотивів і цілей, які переслідує правопорушник.

Вказано, що інститут кримінальних проступків був впроваджений з метою впорядкування застосування норм Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування таких правопорушень та задля гуманізації кримінального законодавства, забезпечення пропорційності покарання і ефективності правозастосування.

Проведене дослідження ролі інституту кримінального проступку в системі Загальної частини КК України дало підстави стверджувати, що запровадження цієї категорії кримінальних правопорушень істотно вплинуло не лише на

класифікацію кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості, а й на функціонування низки інших інститутів кримінального права. Аналіз норм Загальної частини КК України свідчить про наявність як прямих, так і опосередкованих вказівок на особливості кримінально-правового реагування у разі вчинення кримінального проступку, що проявляється, зокрема, у правилах звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, визначенні строків давності, а також у спеціальних підходах до відповідальності неповнолітніх.

Водночас встановлено, що низка норм Загальної частини КК України й надалі орієнтована виключно на злочини, без належного врахування специфіки кримінальних проступків. Це створює ситуацію, за якої окремі кримінально-правові інститути (обставини, що виключають протиправність діяння, обтяжуючі обставини, особливості призначення окремих видів покарань) фактично не адаптовані до застосування у випадку вчинення кримінального проступку.

Констатовано, що особливої уваги в цьому контексті потребують питання призначення покарання військовослужбовцям, де чинне правове регулювання є застарілим та не відповідає сучасним умовам і міжнародним стандартам. Специфіка правового статусу військовослужбовців, обумовлена проходженням військової служби, підпорядкуванням принципам військової дисципліни, субординації та виконання наказів командування, зумовлює необхідність особливого підходу до визначення меж і форм кримінально-правової відповідальності цієї категорії осіб. Водночас чинне кримінальне законодавство та підходи до призначення покарання у багатьох аспектах сформовані ще в умовах іншої соціально-політичної реальності та не повною мірою враховують сучасні виклики, пов'язані з тривалим функціонуванням сектору безпеки й оборони в умовах воєнних загроз та фактичного ведення бойових дій.

Проблемність зазначеного питання полягає в тому, що існуюча система кримінально-правових санкцій не завжди враховує особливості проходження військової служби, характер службових обов'язків військовослужбовців, рівень психологічного навантаження, умови виконання бойових завдань, а також специфіку військових колективів. У низці випадків застосування загальних видів покарань, передбачених кримінальним законодавством, може негативно впливати як на подальше проходження військової служби особою, так і на забезпечення боєздатності військових підрозділів. Це свідчить про необхідність більш гнучкого та диференційованого підходу до визначення виду та міри покарання для військовослужбовців, особливо у випадках вчинення кримінальних проступків, які характеризуються невисоким ступенем суспільної небезпечності.

З огляду на специфіку військової служби, більш ефективними визнано такі види санкцій, які не призводять до повного відсторонення особи від виконання службових обов'язків, але водночас забезпечують належний рівень дисциплінарного та правового впливу. Йдеться, зокрема, про можливість ширшого використання штрафів, обмеження по службі, дисциплінарних заходів підвищеної суворості, а також інших форм відповідальності, що поєднують елементи кримінального та дисциплінарного реагування.

Крім того, сучасні міжнародні стандарти у сфері військового права та практики функціонування збройних сил демократичних держав передбачають більш чітке розмежування кримінальної та дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, а також застосування пропорційних заходів реагування залежно від тяжкості правопорушення. У цьому контексті актуальним є перегляд чинних підходів до кримінально-правового регулювання відповідальності військовослужбовців з метою їх узгодження з принципами гуманізації

кримінальної політики, забезпечення справедливості покарання та підтримання належного рівня військової дисципліни.

Таким чином, удосконалення правового регулювання призначення покарання військовослужбовцям за кримінальні проступки повинно передбачати комплексне врахування як інтересів військової служби і потреб забезпечення обороноздатності держави, так і загальних принципів кримінального права, серед яких важливе місце посідають принципи справедливості, індивідуалізації покарання та пропорційності кримінально-правового впливу. Реалізація таких підходів сприятиме формуванню більш ефективної та сучасної моделі кримінально-правового реагування на правопорушення у військовій сфері.

Дослідження також засвідчило наявність істотних прогалин у правовому регулюванні відповідальності за співучасть у кримінальних проступках, а також у визначенні множинності таких правопорушень. Відсутність законодавчо закріпленого підходу до повторності вчинення кримінальних проступків як можливого обтяжуючого чинника негативно впливає на послідовність і справедливість кримінально-правового реагування. Аналогічні проблеми виявлено й у сфері застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, де межі застосування заходів кримінально правового характеру залишаються недостатньо визначеними.

Аналіз складу кримінального правопорушення дозволив дійти висновку про його ключове значення для правильної кваліфікації кримінальних проступків та відмежування їх від злочинів та адміністративних правопорушень. Саме детальне дослідження об'єктивної та суб'єктивної сторін, а також факультативних ознак складу кримінального правопорушення забезпечує правову визначеність і мінімізує ризик неконституційного застосування кримінального закону. У цьому контексті склад кримінального проступку

виступає не лише теоретичною категорією, а й практичним інструментом забезпечення законності та справедливості кримінальної відповідальності.

Дослідження системи покарань за кримінальні проступки підтвердило, що законодавець послідовно реалізує ідею гуманізації кримінальної відповідальності шляхом обмеження застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та широкого використання альтернативних санкцій. Водночас виявлено, що окремі склади кримінальних проступків, зокрема ті, що можуть завдати істотної шкоди національним інтересам, потребують додаткового законодавчого переосмислення. У таких випадках класифікація діяння як кримінального проступку не завжди відповідає реальному ступеню його суспільної небезпечності.

Констатовано, що інститут кримінального проступку в сучасному кримінальному законодавстві України перебуває на етапі становлення та подальшого розвитку. Його ефективне функціонування потребує комплексного перегляду окремих положень Загальної частини КК України, усунення виявлених прогалин і суперечностей, а також урахування міжнародного досвіду та європейських стандартів кримінально-правового регулювання. Реалізація зазначених напрямів удосконалення сприятиме підвищенню системності, справедливості та ефективності національного кримінального законодавства.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [164;171]

РОЗДІЛ 3

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІСНУВАННЯ КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ТА ДІЇ ІНСТИТУТІВ СУМІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА

3.1. Кримінальні проступки в положеннях кримінального процесуального законодавства

З 2008 року Україна послідовно задекларувала стратегічний курс на зближення національної правової системи з правопорядком Європейського Союзу та імплементацію європейських стандартів у сфері захисту прав людини. Цей напрям був зумовлений як внутрішньою потребою модернізації кримінального законодавства, так і зовнішніми інтеграційними процесами, що передбачали приведення національного регулювання у відповідність до принципів верховенства права, пропорційності та правової визначеності.

У контексті зазначених трансформацій особливого значення набуло реформування системи кримінальної юстиції. Йшлося не лише про оновлення процесуальних механізмів, а й про переосмислення самої філософії кримінальної відповідальності, її меж та форм реалізації. Поступово відбувався відхід від надмірно репресивної моделі кримінального переслідування до більш диференційованого підходу, в основі якого лежить співмірність втручання держави характеру та ступеню суспільної небезпечності діяння.

Одним із концептуальних орієнтирів реформування стало забезпечення належного балансу між ефективністю кримінального переслідування та гарантіями прав і свобод людини. З одного боку, держава повинна мати достатні інструменти для оперативного реагування на правопорушення та забезпечення невідворотності відповідальності. З іншого, кримінальне провадження не може перетворюватися на інструмент надмірного втручання в особисту сферу особи,

порушення презумпції невинуватості або необґрунтованого обмеження процесуальних прав.

Серед ключових завдань реформування кримінального процесу визначалися: удосконалення процедур досудового розслідування; запровадження змагальності та рівності сторін; посилення ролі суду як незалежного арбітра; розширення гарантій захисту; впровадження альтернативних, спрощених форм провадження щодо правопорушень незначної тяжкості; а також оптимізація навантаження на органи досудового розслідування і суди. Особлива увага приділялася необхідності розмежування кримінально караних діянь залежно від ступеня їх суспільної небезпечності та формування багаторівневої системи реагування.

Відповідно до розділу 2 «Зміст та напрями реформування кримінальної юстиції України» Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України № 311/2008 [64], одним із ключових напрямів визначено реформування кримінального процесуального законодавства як фундаментальної складової оновлення всієї системи кримінальної юстиції.

У Концепції прямо зазначено, що закінчення процедури розроблення та прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України є умовою виконання зобов'язань, узятих нашою державою перед Радою Європи [64]. Таким чином, оновлення кримінального процесу розглядалося не лише як внутрішня потреба модернізації, а і як міжнародно-правовий обов'язок України.

Серед завдань реформування кримінального процесу в документі визначено: запровадження нової, позбавленої обвинувального ухилу процедури досудового розслідування, під час якої гласними і негласними методами, встановленими законом, здійснюватиметься збирання фактичних даних, що мають значення для кримінального судочинства; забезпечення відповідності

процедур досудового і судового провадження меті та завданням кримінальної юстиції; удосконалення процедури судового контролю та розширення змісту прокурорського нагляду під час досудового розслідування; законодавче визначення конкретних процесуальних строків під час досудового та судового провадження; запровадження процедури відновлення прав потерпілого та відшкодування завданої йому матеріальної і моральної шкоди у повному обсязі через компенсаційні процедури, фонди; розширення сфери застосування відновних і примирних процедур; створення нових процедур, що сприяють досягненню мети покарання.

Особливо важливою для подальшого розвитку інституту кримінального проступку є позиція Концепції щодо диференціації процесуальної форми. У документі зазначено, що досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків повинно мати єдине функціональне призначення при диференціації процесуальної форми згідно з критеріями, визначеними законодавством. За формою досудове розслідування мало поділятися на досудове слідство у справах про злочини та дізнання у справах про кримінальні проступки [64].

Таким чином, уже на концептуальному рівні 2008 року було закладено ідею процесуальної автономії кримінальних проступків, що передбачало спрощену форму провадження порівняно із розслідуванням злочинів.

Концепція також передбачала, що визнання зібраних фактичних даних доказами у справі має здійснюватися виключно судом у присутності і за безпосередньої участі сторін обвинувачення та захисту [64]. Це положення відображає послідовне впровадження принципу змагальності та обмеження домінуючої ролі органів досудового розслідування у формуванні доказової бази.

Окрему увагу приділено судовому контролю. У Концепції визначено, що тільки з дозволу суду (слідчого судді) за поданням прокурора вбачається можливим тимчасове обмеження конституційних прав людини і

основоположних свобод [64], а також встановлено перелік процесуальних повноважень слідчого судді. Водночас прямо зазначено, що суддя, який здійснював судовий контроль на стадії досудового розслідування, не може розглядати справу по суті обвинувачення.

Важливим орієнтиром стало положення про необхідність мінімізації застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, а також зменшення граничного строку тримання особи без рішення суду до 48 годин відповідно до міжнародних стандартів.

Концепція передбачала також суттєве розширення процедур відновного правосуддя, угод про визнання вини та примирення, а також можливість постановлення суддею рішення без проведення повного судового розгляду у справах про злочини невеликої тяжкості та кримінальні проступки за умови визнання вини особою і за участю захисника. [64].

Як можемо бачити, положення Концепції 2008 року заклали нормативно-стратегічні передумови для диференціації кримінального провадження залежно від тяжкості кримінально караного діяння, запровадження спрощених процедур та формування окремої процесуальної моделі щодо кримінальних проступків. Саме ці ідеї згодом отримали розвиток у чинному кримінальному процесуальному законодавстві.

Наступним етапом реформування стало прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України, який заклав нормативні засади оновленої моделі досудового розслідування та передбачив існування органів дізнання як окремого суб'єкта кримінального провадження. Водночас на момент набрання чинності КПК України, Кримінальний кодекс України ще не містив категорії кримінального проступку, що фактично унеможливлювало повноцінне функціонування дізнання як самостійної форми досудового розслідування щодо

відповідних кримінальних правопорушень. Таким чином, процесуальна конструкція випереджала матеріально-правове регулювання.

Разом із тим КПК 2012 року суттєво переосмислив правову природу дізнання порівняно з регулюванням, яке існувало у Кримінально-процесуальному кодексі 1960 року. Якщо раніше дізнання виконувало допоміжну та обмежену функцію в межах радянської моделі процесу, то новий Кодекс надав цьому інституту більш чітко окресленого статусу, визначив його процесуальні повноваження та інтегрував у загальну систему досудового розслідування. У результаті дізнання постало як потенційно самостійна форма провадження, орієнтована на спрощену процедуру розслідування менш суспільно небезпечних діянь.

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків закріплені у Главі 25 Кримінального процесуального кодексу України, яка сформувала автономну, спрощену модель кримінального провадження для правопорушень, які мають меншу суспільну небезпеку. Відповідно до ч. 1 ст. 298 КПК України досудове розслідування кримінальних проступків здійснюється у формі дізнання, а керівник органу дізнання визначає дізнавача, який здійснюватиме провадження [Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.]. []. При цьому законодавець закріплює, що дізнання здійснюється за загальними правилами досудового розслідування з урахуванням спеціальних положень Глави 25 (ч. 2 ст. 298 КПК України) [83]. Таким чином, модель дізнання поєднує загальні гарантії кримінального процесу з елементами процесуальної економії.

Важливою особливістю є регламентація початкового етапу реагування. Частина 3 ст. 214 КПК України передбачає можливість проведення окремих процесуальних дій до внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема, допускається відібрання пояснень, проведення медичного освідування, отримання висновку

спеціаліста, зняття показань технічних засобів фото- та відеофіксації, а також вилучення знарядь і предметів кримінального проступку [83]. Такий підхід істотно відрізняється від загального порядку досудового розслідування злочинів і спрямований на оперативне документування факту правопорушення. Водночас саме на цій стадії виникають ризики надмірного втручання у права особи, що потребує чіткого процесуального контролю.

Спеціальний доказовий режим закріплено у ст. 298-1 КПК України, відповідно до якої процесуальними джерелами доказів у провадженнях про кримінальні проступки, окрім передбачених ст. 84 КПК України, є пояснення осіб, результати медичного освідування та висновки спеціаліста [83]. Вказані джерела доказів не можуть використовуватися у провадженні щодо злочину без ухвали слідчого судді, що підкреслює їх спеціальний характер. У науковій літературі зазначається, що така модель сприяє процесуальній економії, але потребує чіткої регламентації допустимості та належності доказів [33].

Особливе місце у Главі 25 займає інститут затримання особи (ст. 298-2 КПК України). Закон передбачає можливість затримання без ухвали слідчого судді за умов, визначених п. 1–2 ч. 1 ст. 208 КПК України, але з додатковими спеціальними підставами [83]. Загальний строк затримання становить до трьох годин, однак у визначених випадках допускається фактичне утримання особи до 24 або 72 годин (ч. 2, 4 ст. 298-2 КПК України) [83]. Як обґрунтовує А. Ф. Волобуєв, така законодавча конструкція створює внутрішню суперечність, оскільки ст. 208 КПК України регламентує затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, що караються позбавленням волі, тоді як кримінальні проступки не передбачають такої санкції [35, с.]. Це формує нормативну колізію та підриває принцип правової визначеності.

Крім того, непослідовність у визначенні строків затримання створює ризики порушення права на свободу та особисту недоторканність. У зв'язку з

цим науковцем запропоновано диференціювати строки затримання залежно від фактичних обставин правопорушення та встановити обов'язок письмового повідомлення прокурора про затримання на строк до 72 годин [35].

Порядок продовження та зупинення строків дізнання визначено ст. 298-5 КПК України, яка передбачає можливість продовження строку прокурором до тридцяти днів [83]. Разом із тим строки, визначені ст. 219 КПК України, не завжди узгоджуються зі спеціальними нормами Глави 25, що, як зазначає А. Романюк, створює правову невизначеність у практиці застосування дізнання [141].

Отже, у главі 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» Кримінального процесуального кодексу України визначено специфіку початку досудового розслідування через інститут дізнання, регламентовано процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях щодо проступків, порядок затримання осіб, які їх вчинили, вилучення речей і документів, повідомлення про підозру, застосування запобіжних заходів, а також проведення слідчих і розшукових дій. Вказано особливості завершення дізнання та процедури подання прокурором клопотання щодо розгляду обвинувального акта у спрощеному порядку.

Під час проведення досудового розслідування кримінальних проступків дізнавач, слідчий або прокурор зобов'язані з'ясувати всі обставини справи, включно з умовами, мотивами та причинами скоєння правопорушення. У ст. 38 КПК України зазначено, що орган досудового розслідування має застосовувати всі законодавчо передбачені засоби для забезпечення ефективності розслідування, однак у ній відсутнє пряме зобов'язання щодо дослідження причин та умов вчинення кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим доцільним є внесення змін до ст. 38 «Основи досудового розслідування» КПК України шляхом додавання ч. 5 такого змісту: «При

здійсненні дізнання, досудового слідства та судового розгляду органи досудового розслідування зобов'язані виявляти причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення».

Також пропонується ч. 6, у якій встановити: «Після виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, органом зобов'язані направити відповідне подання до компетентного державного органу, органу місцевого самоврядування, громадської організації, суб'єкта самоврядування або посадової особи з метою усунення цих причин та умов. Якщо під час дізнання, досудового слідства або перевірки, проведеної на підставах ч. 4 ст. 38 КПК України, встановлено ознаки дисциплінарного правопорушення або підстави для притягнення до матеріальної відповідальності інших осіб, органи досудового розслідування зобов'язані порушити питання про їх дисциплінарну чи матеріальну відповідальність. За результатами розгляду подання протягом одного місяця має бути вжито відповідні заходи, а про результати повідомлено заявника. У разі, якщо посадова особа залишила подання без розгляду, органи досудового розслідування зобов'язані застосувати заходи, передбачені ст.ст. 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення».

Важливим елементом спрощеної моделі є можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному провадженні (ст. 302 КПК України). За умови беззаперечного визнання вини підозрюваним та відсутності заперечень потерпілого обвинувальний акт може бути розглянутий без проведення повноцінного судового засідання [83]. За висновками Г. П. Власової, запровадження цієї процедури дозволило зменшити навантаження на суддів та прискорити розгляд справ про кримінальні проступки [33].

Разом із тим аналітичні дослідження засвідчують наявність організаційних проблем реалізації інституту дізнання. Зокрема, за результатами оцінки Ради

Європи, значна частина підрозділів дізнання не має достатньої матеріально-технічної бази, що ускладнює реалізацію їхніх повноважень та знижує ефективність провадження [71].

Окрему проблему становить неможливість застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади щодо осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних проступків. Відповідно до ст. 154 КПК України такий захід застосовується виключно у провадженнях щодо злочинів [83]. Водночас Кримінальний кодекс України містить значну кількість складів кримінальних проступків, які безпосередньо пов'язані з виконанням службових чи професійних обов'язків (ст. 132, 171, 173, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 271, ст. 343, ч. 1, 3 ст. 357, ст. 381 КК України) [82]. Це формує колізію між матеріальним та процесуальним правом, оскільки суспільна небезпека окремих проступків може обумовлювати необхідність тимчасового усунення особи від виконання службових функцій, однак процесуальний механізм для цього відсутній.

Отже, узагальнюючи викладене, слід констатувати, що запровадження інституту кримінального проступку та дізнання як самостійної форми досудового розслідування стало логічним продовженням концептуальних положень реформування кримінальної юстиції, закладених у 2008 році, та відобразило загальну тенденцію до гуманізації кримінального процесу, диференціації процесуальних форм і забезпечення процесуальної економії. Нормативна модель дізнання спрямована на спрощене та оперативне реагування на кримінальні правопорушення з меншою суспільною небезпекою при збереженні базових гарантій прав людини. Запровадження інституту кримінального проступку та дізнання як самостійної форми досудового розслідування безпосередньо вплинуло на зменшення навантаження на слідчих органів досудового розслідування. Передача проваджень щодо менш суспільно

небезпечних кримінальних правопорушень до компетенції дізнавачів дозволила вивільнити значну частину процесуального часу слідчих, який раніше витрачався на розслідування злочинів невеликої тяжкості. У результаті слідчі підрозділи отримали можливість зосередитися на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів, що потребують більшого обсягу доказової роботи та складніших процесуальних дій. Особливої актуальності така модель набула в умовах воєнного стану, коли істотно зросло навантаження на органи досудового розслідування у зв'язку зі збільшенням кількості тяжких і особливо тяжких злочинів, зокрема пов'язаних із посяганнями на основи національної безпеки, воєнними злочинами та іншими правопорушеннями, зумовленими збройною агресією. За таких умов диференціація процесуальних форм сприяла більш раціональному використанню кадрових ресурсів та підвищенню ефективності слідчої діяльності.

Водночас аналіз чинного процесуального регулювання дозволяє виокремити низку системних проблем, що потребують подальшого законодавчого вдосконалення.

По-перше, наявна нормативна колізія щодо затримання особи у провадженнях про кримінальні проступки. Використання положень статті 208 КПК України, які орієнтовані на злочини, у поєднанні зі спеціальними нормами статті 298-2 КПК України створює внутрішню суперечність та ставить під сумнів узгодженість правового механізму затримання з природою кримінального проступку як менш суспільно небезпечного діяння.

По-друге, непослідовність у визначенні строків дізнання та їх співвідношення із загальними строками досудового розслідування (стаття 219 КПК України) зумовлює правову невизначеність у практиці застосування та може негативно впливати на забезпечення принципу розумних строків.

По-третє, розширення переліку процесуальних джерел доказів (пояснення, результати медичного освідчення, висновки спеціаліста) хоча і сприяє процесуальній економії, однак потребує чіткішої регламентації критеріїв допустимості та належності таких доказів з метою запобігання порушенню стандартів справедливого судового розгляду.

По-четверте, законодавча модель затримання із різними граничними строками (3, 24, 72 години) без достатньої диференціації підстав та процесуальних гарантій створює ризики порушення права на свободу та особисту недоторканність і потребує додаткового унормування.

По-п'яте, існує колізія між матеріальним та процесуальним правом у частині застосування заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді відсторонення від посади. Неможливість застосування цього заходу у справах про кримінальні проступки, навіть якщо вони безпосередньо пов'язані з виконанням службових обов'язків, формує прогалину у правозастосуванні та знижує ефективність забезпечення належного ходу розслідування.

Таким чином, подальший розвиток інституту дізнання має відбуватися шляхом усунення виявлених колізій, уточнення строків і процедур затримання, удосконалення доказового режиму та розширення процесуальних інструментів забезпечення провадження у справах про кримінальні проступки. Лише за умови комплексного нормативного доопрацювання можливо забезпечити належний баланс між оперативністю кримінального переслідування та дотриманням фундаментальних гарантій прав людини, що відповідає стратегічним орієнтирам реформування кримінальної юстиції України.

3.2. Вплив кримінальних проступків на дію кримінально-виконавчого законодавства

З прийняттям змін до національного законодавства, які передбачають запровадження інституту кримінального проступку, істотних змін зазнали не лише положення Кримінального кодексу України, а й суміжні галузі права, зокрема кримінально-виконавче законодавство. Ці трансформації стали логічним кроком у напрямку гуманізації кримінальної відповідальності, розмежування кримінальних правопорушень залежно від ступеня їхньої тяжкості та забезпечення більш гнучкого підходу до притягнення осіб до відповідальності.

Так, розділом X КК України, визначає поняття, мету та види покарання, які можуть застосовуватись до особи за вчинення кримінального правопорушення, в тому числі кримінального проступку. Основною метою покарання є не лише кара, а й виправлення засудженого та запобігання вчиненню новим правопорушенням. Розділ XI в свою чергу, встановлює загальні засади призначення покарання, які включають врахування характеру правопорушення, ступеня його суспільної небезпеки, особи винного та інших обставин, що можуть вплинути на остаточне рішення суду при призначенні покарання. Водночас, розділ XII Кримінального кодексу України регулює умови, за яких особа може бути звільнена від відбування покарання. Так, відповідно до частини 4 статті 74 КК України, особа, яка вчинила кримінальний проступок або нетяжкий злочин (за винятком корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість

реакції), може бути звільнена від покарання за рішенням суду. Це можливо, якщо суд визнає, що враховуючи її бездоганну поведінку та сумлінне ставлення до праці, особу не можна вважати суспільно небезпечною [82].

Крім того, закон передбачає звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК України. Це положення поширюється також на неповнолітніх осіб, які на момент вчинення кримінального проступку досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Крім того, відповідно до статті 105 КК України, суд має право звільнити неповнолітню особу від покарання, якщо буде встановлено, що її виправлення можливе без застосування такого покарання. Замість цього можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру.

Таким чином, законодавство надає суду можливість застосовувати принципи гуманності та індивідуального підходу при прийнятті рішень щодо кримінального покарання, враховуючи поведінку особи та інші юридично значущі обставини.

Так, відповідно до ст. 1 Кримінального виконавчого кодексу України, метою покарання є захист інтересів особи, суспільства й держави шляхом створення умов для виправлення та ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами, а також запобігання тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [85]. Основна мета покарання полягає передусім у застосуванні кари та здійсненні загальносоціальних превентивних заходів. Додатковою його функцією є індивідуальна профілактика, виправлення та ресоціалізація.

Як вже зазначалося вище, кримінальний проступок за своєю природою є менш суспільно небезпечним у порівнянні зі злочином. На нашу думку, покарання у випадку кримінального проступку має орієнтуватися не стільки на

саму кару, скільки на процес виправлення засудженого та проведення заходів профілактики. Замість акценту на покаранні як засобі відплати, що полягає, до прикладу, в обмеженні волі, варто зосередитися на методах, що сприяють зміні поведінки правопорушника, його соціальній адаптації та запобіганню повторним правопорушенням. Важливо розглядати покарання як механізм виправлення, а не лише як форму осуду, що дозволить досягти більш справедливих і ефективних результатів у кримінально-правовій політиці. Тут доцільно звернутися до положень Проєкту нового Кримінального кодексу України, зокрема до системи покарань за провину (нині проступок), закріпленої у ст. 3.2.2, яка демонструє принципово інший, гуманізований підхід до кримінально-правового реагування. Відповідно до ч. 1 ст. 3.2.2 основними покараннями визначено: громадські роботи, штраф, обмеження свободи та строкове ув'язнення, що вже структурно свідчить про пріоритет неізоляційних заходів впливу. Так, згідно зі ст. 3.2.3 громадські роботи полягають у виконанні засудженою особою безоплатних суспільно корисних робіт і призначаються за провину на строк від 60 до 180 годин, що забезпечує соціально орієнтований та відновлювальний характер відповідальності. Штраф встановлюється у розмірі від 50 до 100 розрахункових одиниць і спрямовується до Державного фонду відшкодування шкоди потерпілим, що підкреслює компенсаційний, а не каральний вектор реагування. Водночас ст. 3.2.5 передбачає обмеження свободи строком від 6 місяців до 1 року із застосуванням засобів пробації, електронного моніторингу, домашнього чи пенітенціарного арешту, тобто без повної ізоляції особи від суспільства. Лише ст. 3.2.6 передбачає строкове ув'язнення як ізоляційний захід, однак його межі становлять від 15 діб до 3 місяців, що виключає тривале позбавлення волі за провину. Таким чином, у Проєкті нового Кодексу, як бачимо, особу за вчинення провини не піддають довгостроковому позбавленню волі, а система санкцій побудована за принципом мінімальної достатності кримінального примусу, з

акцентом на збереження соціальних зв'язків, ресоціалізацію та пропорційність втручання держави [137].

У роботі вже зверталася увага на те, що законодавець доповнив систему покарань новим видом – пробаційним наглядом. Так, відповідно до Закону України № 3342-IX від 23 серпня 2025 року, до КК України було доповнено статтю 59-1, яка регламентує пробаційний нагляд. Цей нагляд передбачає обмеження прав та свобод засудженого, визначених законом і встановлених судовим рішенням, з використанням наглядових та соціально-виховних заходів без його ізоляції від суспільства.

Друга частина статті визначає перелік обов'язків, покладених на засудженого судом. Зокрема, особа, яка перебуває під пробаційним наглядом, має:

- 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації;
- 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання;
- 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації.

Суд може покласти на засудженого до пробаційного нагляду обов'язки:

- 1) використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою;
- 2) дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля;
- 3) працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу);

4) виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою;

5) пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [82].

У сучасній кримінально-правовій доктрині інститут пробаційного нагляду отримав неоднозначну оцінку. Так, Ю.В. Сподарик обґрунтовує його доцільність як гуманістичної альтернативи ізоляційним покаранням, підкреслюючи, що поєднання контролю та соціально-виховної підтримки сприяє збереженню соціальних зв'язків засудженого, зменшенню ризику рецидиву та оптимізації витрат держави на пенітенціарну систему [146]. Водночас Д.Є. Крикливець, визнаючи потенційні переваги цього виду покарання, звертає увагу на можливі труднощі його реалізації, які можуть виникати через недосконалість нормативної конструкції та недостатню узгодженість із чинною системою кримінально-правових заходів [73]. Більш концептуальну критичну позицію висловлює М.І. Хавронюк, який аргументує, що пробаційний нагляд за своєю правовою природою є формою виконання покарання у суспільстві, а не самостійним видом покарання, а його нормативне закріплення поряд із інститутом звільнення від відбування покарання з випробуванням створює ризик дублювання правових механізмів [156]. Ю.А. Пономаренко звертає увагу на відсутність чітких правил встановлення пробаційного нагляду в санкціях та наголошує на необхідності дуже зваженого підходу до його включення до санкцій статей Особливої частини КК України. Це, фактично свідчить про потребу чіткішого нормативного окреслення меж застосування, недопущення невинновданого пом'якшення відповідальності, узгодження суворості пробаційного нагляду з характером правопорушення.

Тобто посилення каральної функції можливе через вдосконалення санкційної політики[129]. Так, вироком Шевченківського районного суду м.

Києва від 28 березня 2025 року у справі № 761/9441/25 особу визнано винуватою у вчиненні кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України, та призначено покарання у виді пробаційного нагляду строком на один рік із покладенням обов'язків періодично з'являтися до уповноваженого органу з питань пробації, повідомляти про зміну місця проживання та роботи, а також не виїжджати за межі України без погодження. Як убачається, суд застосував типовий перелік обов'язків, передбачених кримінальним законодавством. Водночас з огляду на мету покарання, визначену ст. 50 КК України, у подібних випадках можливо було б розглянути питання про індивідуалізацію змісту покладених обов'язків, зокрема шляхом доповнення їх заходами корекційного чи профілактичного характеру. Такий підхід міг би посилити виховний потенціал пробаційного нагляду та забезпечити більш виражений превентивний ефект без відступу від засад гуманізації кримінальної відповідальності [32].

У цілому підтримуючи запровадження пробаційного нагляду як самостійного виду покарання, зокрема щодо кримінальних проступків, вважаємо, що цей інститут відповідає сучасним тенденціям гуманізації кримінальної політики та дозволяє забезпечити індивідуалізацію впливу без ізоляції особи від суспільства. Водночас аналіз наукових підходів та законодавчої конструкції свідчить про певну невизначеність його карального змісту. З огляду на це доцільним видається уточнення та посилення примусової складової пробаційного нагляду, зокрема шляхом більш чіткого нормативного окреслення обсягу обмежень і диференціації рівня наглядового впливу залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального проступку.

Глава 11-1 Кримінально-виконавчого кодексу України визначає порядок виконання покарання у виді пробаційного нагляду. Виконання такого покарання покладається на уповноважені органи пробації за місцем проживання

засудженого, а судові рішення має бути виконано в десятиденний строк. Органи пробації ведуть облік засуджених, роз'яснюють їм порядок відбування покарання, контролюють виконання судових рішень та можуть звертатися до суду щодо зміни покладених обов'язків. Засуджений зобов'язаний виконувати встановлені законом вимоги та з'являтися до органу пробації. Поважні причини неявки можуть включати хворобу або несвоєчасне отримання виклику[85].

Строк пробаційного нагляду обчислюється з моменту постановки засудженого на облік, а у нього може зараховуватися час попереднього ув'язнення або домашнього арешту. У випадку ухилення від виконання покарання засуджений може отримати письмове попередження або бути притягнутим до кримінальної відповідальності відповідно до статті 389 Кримінального кодексу України. Систематичне невиконання обов'язків або адміністративні правопорушення можуть призвести до звернення органу пробації до правоохоронних органів щодо розшуку або притягнення особи до відповідальності.

У цілому підтримуючи запровадження пробаційного нагляду як самостійного виду покарання, зокрема щодо кримінальних проступків, вважаємо, що цей інститут відповідає сучасним тенденціям гуманізації кримінальної політики та дозволяє забезпечити індивідуалізацію впливу без ізоляції особи від суспільства. Водночас аналіз наукових підходів та законодавчої конструкції свідчить про певну невизначеність його карального змісту. З огляду на це доцільним видається уточнення та посилення примусової складової пробаційного нагляду, зокрема шляхом більш чіткого нормативного окреслення обсягу обмежень і диференціації рівня наглядового впливу залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого кримінального проступку.

Водночас існує ще один вид покарання – обмеження волі, що викликає певні дискусії. Постає питання: чи доцільно застосовувати обмеження волі за кримінальні проступки? У цьому контексті необхідно ретельно оцінити його ефективність, наслідки для засуджених і суспільства загалом, а також відповідність принципам справедливості й гуманності кримінального законодавства.

Відповідно до статті 61 Кримінального кодексу України, одним з видів покарання є обмеження волі, [82] що передбачає утримання особи в виправних установах відкритого типу без ізоляції від суспільства, за умови нагляду та залучення засудженого до праці. Тривалість обмеження волі може бути від одного до п'яти років. Крім того, частина 3 цієї статті передбачає особливу категорію осіб, які не підлягають цьому виду покарання. До них належать неповнолітні, вагітні жінки та матері з дітьми до чотирнадцяти років, особи, які досягли пенсійного віку, призовники та інваліди першої та другої групи. Постає питання щодо статей 134, 335 та частини 3 статті 389 КК України, які передбачають лише обмеження волі без альтернативного основного покарання. Важливо розглянути, як застосовувати таке покарання, якщо його вчинить особа з інвалідністю I–II групи. Так, Верховний Суд у своїх оглядах звертає увагу на імперативний характер зазначеної норми, підкреслюючи, що обмеження волі не може застосовуватися до визначених законом категорій осіб, зокрема до осіб з інвалідністю I та II групи. Така позиція фактично виключає можливість призначення цього виду покарання зазначеним особам навіть у випадках, коли санкція статті Особливої частини КК України не передбачає альтернативи [25]. Отже, у подібних ситуаціях суд зобов'язаний виходити із загальних засад призначення покарання та застосовувати інші механізми, передбачені кримінальним законом. Водночас наявність у санкціях ч. 4 ст. 134, 335 та ч. 3 ст. 389 КК України лише одного виду основного покарання (обмеження волі) створює певну законодавчу прогалину у випадках, коли

суб'єктом кримінального правопорушення є особа, якій такий вид покарання призначатися не може. З огляду на це видається доцільним розглянути можливість удосконалення відповідних санкцій шляхом передбачення альтернативного основного покарання, що забезпечило б узгодженість із положеннями ч. 3 ст. 61 КК України, сприяло б реалізації принципу індивідуалізації покарання та усунуло б ризики колізійного застосування норм кримінального закону.

Наведені положення, безумовно, дуже близькі до практики іноземних держав. Водночас слід відзначити ефективність законодавця у вирішенні питання практичного запровадження нового гуманного покарання, якщо воно дійсно відповідало заявленому змісту і дійсно було реальною альтернативою позбавленню волі. Практика виконання цього виду покарання не відповідає задекларованим положенням, що свідчить про неготовність кримінально-виконавчої системи до застосування цього виду покарання відповідно до міжнародних стандартів, закріплених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [121].

Першочерговою проблемою застосування виконання покарання у вигляді обмеження волі полягає саме у виконанні положення про місце відбування покарання. Згідно з ч.1 ст. 56 КВК України, особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження. Але, при цьому, зовсім не забезпечена наявність таких центрів у відповідних територіальних одиницях. Адже виправні центри не створені у всіх областях держави – їх мають лише 16 з 24 областей. При цьому в 12 областях існує лише по 1 виправному центру, від 2 до 3-х – лише в 4 областях – Дніпропетровській (3), Донецькій (2), Луганській (3) та Івано-Франківській (2). Наслідком є відрив засудженої особи від суспільства, сім'ї, розрив звичної для неї системи трудової та соціальної комунікації, переселення її в інше місце, яке, як правило знаходиться далеко від місця проживання, та населеного пункту взагалі. Звісно, що це прямо порушує основне

завдання виконання покарань, таке як ресоціалізація. У цьому випадку відбувається саме антисоціалізація. Зважаючи на строк застосування такого покарання, можна зробити висновок, що через встановлений час, особі буде важко відновити втрачені трудові відносини, соціальні зв'язки.

Покарання у виді обмеження волі у сучасній системі кримінальних покарань України має дискусійний характер щодо доцільності його збереження у чинному вигляді. Як зазначається у наукових дослідженнях кримінально-виконавчого права, правове та практичне регулювання виконання покарання у вигляді обмеження волі потребує реформування, що зумовлено застарілістю матеріальної бази виправних центрів та недосконалістю механізму реалізації цього виду покарання. Зокрема, наголошується, що система виконання такого покарання значною мірою сформована ще у пострадянський період і не відповідає сучасним стандартам кримінально-виконавчої політики [159].

Крім того, у науковій літературі підкреслюється, що покарання у вигляді обмеження волі пов'язане з низкою теоретичних і практичних проблем, які ще не отримали достатнього наукового вирішення. Зокрема, неврегульованими залишаються питання направлення засуджених до місць відбування покарання, диференціації умов тримання різних категорій засуджених, а також належного медичного та соціального забезпечення осіб, які відбувають це покарання [130].

У сучасних дослідженнях також звертається увага на те, що інститут обмеження волі потребує концептуального переосмислення у контексті розвитку альтернативних кримінально-правових заходів, зокрема інституту пробації. Деякі дослідники пропонують трансформацію цього виду покарання у форму пробаційного контролю або інших альтернативних санкцій, що дозволяють досягати мети кримінального покарання без фактичної ізоляції особи від суспільства [88].

У зв'язку з цим у науковій доктрині обґрунтовується необхідність перегляду ролі обмеження волі у системі кримінальних покарань, зокрема шляхом зміни порядку його виконання, скорочення строків застосування або трансформації у більш сучасні форми кримінально-правового впливу, що відповідають міжнародним стандартам поводження із засудженими [84].

Так, проаналізовані вироки судів 2021–2025 років у справах про кримінальні проступки, де як основне покарання призначалося обмеження волі, демонструють тенденцію до його фактичної «не реалізації» у виконавчому аспекті. Так, у вироках за ч.1 ст.309 КК України (Зборівський районний суд у справі №599/1253/21; Сихівський районний суд м. Львова у справі №464/5186/24; Чернігівський районний суд у справі №748/2459/25), за ч.1 ст.162 КК України (Бориспільський міськрайонний суд у справі №359/9847/24; Ємільчинський районний суд у справі №277/830/24), а також за кримінальні проступки, пов'язані з підробленням/використанням підроблених документів (Зачепилівський районний суд у справі №952/462/24), суди призначали обмеження волі (здебільшого 1–2 роки, інколи 3 роки), однак одночасно застосовували ст.75 КК України, звільняючи засуджених від відбування призначеного покарання з випробуванням, та покладали обов'язки, передбачені ст.76 КК України. Отже, попри формальне призначення обмеження волі, фактичний зміст реакції держави у більшості проаналізованих випадків зводиться до пробаційного контролю, а не до реального відбування покарання у виправному центрі [26;27; 28; 29; 30;31].

Проведений аналіз свідчить, що запровадження інституту кримінального проступку істотно вплинуло не лише на систему кримінально-правових норм, а й на механізм виконання покарань. У сучасних умовах кримінально-виконавча політика дедалі більше орієнтується на гуманізацію державного реагування, індивідуалізацію покарання та застосування неізоляційних заходів впливу. Це відповідає загальній тенденції розвитку кримінального права, яка полягає у

відмові від надмірно репресивних форм покарання щодо діянь із невисоким ступенем суспільної небезпечності та посиленні ролі заходів, спрямованих на виправлення особи та запобігання повторним правопорушенням.

Водночас дослідження показує, що на практиці існує певна невідповідність між нормативною моделлю покарань та реальними можливостями їх виконання. Зокрема, покарання у виді обмеження волі формально залишається складовою системи кримінальних покарань, однак його застосування у справах про кримінальні проступки часто має декларативний характер. Судова практика свідчить про тенденцію, коли обмеження волі призначається у вироку, але фактично не виконується, оскільки суди одночасно застосовують звільнення від відбування покарання з випробуванням. У результаті реальний зміст кримінально-правового реагування переноситься у площину пробаційного контролю, тоді як виконання покарання у виправних центрах фактично не відбувається.

Крім того, ефективність обмеження волі як виду покарання значною мірою ускладнюється організаційними та інфраструктурними проблемами кримінально-виконавчої системи. Обмежена кількість виправних центрів та їх нерівномірне розташування призводять до того, що засуджені нерідко направляються до установ, розташованих далеко від місця їх проживання. Це негативно впливає на збереження соціальних зв'язків, трудових відносин та сімейних контактів, що суперечить основним завданням ресоціалізації та може створювати додаткові труднощі для подальшої соціальної адаптації особи.

Окремою проблемою є недосконалість законодавчого регулювання санкцій окремих статей кримінального закону, де обмеження волі передбачено як єдине основне покарання. У ситуаціях, коли суб'єктом правопорушення є особа, якій відповідно до закону такий вид покарання не може бути призначений, виникає колізія між загальними положеннями кримінального законодавства та

санкціями Особливої частини. Це свідчить про необхідність удосконалення санкційної політики шляхом передбачення альтернативних видів покарання, що забезпечить більшу гнучкість судового реагування та відповідність принципу індивідуалізації.

У цьому контексті особливого значення набуває інститут пробаційного нагляду, який відображає сучасні тенденції розвитку кримінальної політики та орієнтацію на виконання покарань без ізоляції особи від суспільства. Такий підхід дозволяє поєднати контроль за поведінкою засудженого з соціально-виховними заходами, зберегти його соціальні зв'язки та сприяти зниженню ризику повторного вчинення правопорушень. Разом з тим для забезпечення ефективності цього інституту необхідним є подальше вдосконалення його нормативного регулювання, зокрема шляхом чіткого визначення змісту наглядових заходів, індивідуалізації обов'язків засудженого та узгодження його застосування із загальною системою кримінально-правових санкцій.

Отже, сучасний стан виконання покарань за кримінальні проступки свідчить про поступовий перехід від традиційних ізоляційних моделей до альтернативних форм кримінально-правового впливу, що ґрунтуються на принципах гуманності, пропорційності та ресоціалізації. Водночас для забезпечення ефективності такого підходу необхідним є подальше вдосконалення законодавства, узгодження санкцій кримінального закону із положеннями кримінально-виконавчого права, а також розвиток інституційної спроможності системи пробації. Лише за умов комплексного реформування цих елементів можна забезпечити реальне досягнення мети покарання та ефективне функціонування системи виконання кримінальних санкцій щодо кримінальних проступків.

3.3. Порівняльна характеристика кримінального проступку та адміністративного правопорушення (проступку)

Адміністративне та кримінальне право в Україні належать до тих галузей правової системи, що перебувають у стані постійної еволюції та поступового оновлення. Їхній розвиток зумовлений необхідністю безперервного вдосконалення нормативно-правового регулювання, переосмислення сутності й функціонального призначення адміністративних і кримінальних процедур, а також дослідження сучасних підходів до правового регулювання суспільних відносин у сфері забезпечення захисту населення та підтримання правопорядку.

Україна, реагуючи на виклики сучасного правового розвитку, активно адаптує власне законодавство до міжнародних та європейських стандартів, водночас враховуючи історичні, соціальні та правові особливості національної правової системи. Такий процес сприяє формуванню більш ефективних механізмів протидії правопорушенням і вдосконаленню інструментів державного впливу на осіб, які порушують вимоги закону.

У сучасному суспільстві питання адміністративних проступків і кримінальних правопорушень набуває дедалі більшої актуальності, оскільки ці явища становлять суттєву загрозу для суспільної стабільності та правопорядку. У зв'язку з цим у багатьох державах світу, у тому числі й в Україні, активно впроваджуються різноманітні заходи, спрямовані на запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень.

Серед ключових напрямів такої діяльності виокремлюють профілактику правопорушень, своєчасне їх виявлення та ефективне розслідування, притягнення винних осіб до відповідальності, а також розвиток міжнародної співпраці у сфері забезпечення безпеки та боротьби з протиправною діяльністю. Важливим складником цієї системи є постійні наукові дослідження у сфері

превентивних заходів, які, з одного боку, сприяють підвищенню рівня правової обізнаності населення щодо наслідків вчинення правопорушень, а з іншого — можуть позитивно впливати на зменшення їх кількості та підвищення ефективності притягнення правопорушників до відповідальності, включаючи оцінку завданих збитків.

Адміністративні проступки та кримінальні правопорушення становлять серйозну загрозу для стабільності суспільних відносин, безпечного функціонування держави та сталого розвитку суспільства. Саме тому держава повинна приділяти значну увагу питанням їх попередження, а також спрямовувати необхідні ресурси на вдосконалення механізмів боротьби з такими проявами протиправної поведінки.

Особливої актуальності ці питання набувають в умовах широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. У таких обставинах державні органи та правоохоронні структури змушені протидіяти не лише зовнішній агресії, але й внутрішнім правопорушенням адміністративного та кримінального характеру. У зв'язку з цим національне законодавство зазнає постійних змін і доповнень, зокрема у сфері кримінальної відповідальності за різні види суспільно небезпечних діянь. У результаті активної нормотворчої діяльності держави визначаються нові або уточнюються наявні види покарань за вчинення протиправних дій.

Отже, всебічне дослідження проблематики адміністративних проступків і кримінальних правопорушень має важливе значення для формування ефективної системи правового реагування на протиправну поведінку. Такі наукові напрацювання сприяють удосконаленню законодавства, підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів та створенню більш безпечного й стабільного суспільного середовища.

При порівнянні адміністративного та кримінального проступку важливо відзначити, що вони в певній мірі мають спільні риси, оскільки обидва передбачають відповідальність перед державою. Крім того, для обох видів проступків, що спричиняють адміністративну та кримінальну відповідальність, характерними є спільні ознаки, такі як суспільна небезпека, протиправність, караність та винність.

У той же час, адміністративний проступок відрізняється від кримінального за своїми нормативними і фактичними основами.

Правові основи адміністративної відповідальності зазначені в законах, які визначають адміністративне право (наприклад, Кодекс України про адміністративні правопорушення та інші законодавчі акти), тоді як кримінальна відповідальність передбачена статтями Кримінального кодексу України. Важливо розрізняти адміністративну та кримінальну відповідальність за їхніми фактичними основами. Наприклад, фактичною підставою для адміністративної відповідальності є конкретний склад адміністративного правопорушення - це протиправна, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, що порушує громадський порядок, права та свободи громадян, або організаційну діяльність, передбачені законом як основу для настання адміністративної відповідальності. При цьому адміністративна відповідальність за порушення, передбачені адміністративним законодавством, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності (ст. 9 КУпАП) [61].

Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого кримінальним законодавством України (ст. 2 КК України) [82]. Згідно ст. 11 КК України кримінальна відповідальність настає за кримінальне правопорушення – передбачене кримінальним законодавством суспільно

небезпечне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. [82]. Згідно ст. 12 КК України кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [82].

Основним критерієм, за яким розмежовують кримінальне правопорушення та адміністративні правопорушення, є концепція суспільної небезпеки. При цьому необхідно враховувати різні аспекти суспільної небезпеки, такі як її ступінь, а також кількісні фактори, такі як повторність або рецидив правопорушень.

Адміністративні правопорушення відрізняються від кримінальних проступків меншою мірою суспільної небезпеки та відсутністю значної шкоди для суспільства, яку завдають кримінальні проступки. Ця відмінність проявляється у всіх аспектах протиправних дій обох типів порушень, включаючи об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторону.

Важливо відзначити різницю в об'єкті посягань між кримінальними проступками та адміністративним правопорушенням. Однією з ключових особливостей адміністративної відповідальності є її тісний зв'язок з організаційно-управлінськими відносинами в суспільстві, які в цілому можна розглядати як прямий об'єкт посягання адміністративного правопорушення.

Деякі кримінальні проступки також можуть зазіхати на відносини в сфері державного управління, але ці відносини не є єдиним об'єктом кримінальних проявів у суспільстві.

Щодо об'єктивної сторони адміністративних правопорушень та кримінальних проступків, важливо зауважити, що як у першому, так і в другому випадку цей елемент їх складу включає сукупність ознак, що характеризують

зовнішній прояв незаконної дії (чи бездіяльності), її шкідливий результат, причинний зв'язок між дією та результатом, місце, час, спосіб, засоби та інструменти вчинення правопорушення.

Зазначені ознаки об'єктивної сторони адміністративного правопорушення та кримінальних проступків, в цілому, можуть бути подібними, але вони різняться за характером та ступенем суспільної небезпеки, що відображається у конкретних складах, визначених в чинному адміністративному та кримінальному законодавстві. Зокрема, спосіб незаконної дії - активний чи пасивний - може впливати на зміну обсягу суспільної небезпеки таких порушень і, відповідно, на їхню кваліфікацію.

Адміністративна відповідальність відрізняється від кримінальної за колом суб'єктів відповідальності. Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути фізичні та юридичні особи [59, с.110-112].

До підпадання під кримінальну відповідальність можуть бути залучені фізичні особи, такі як громадяни України, іноземці, або особи без громадянства, які скоїли кримінальне правопорушення у віці, коли відповідно до чинного законодавства настає кримінальна відповідальність. Крім того, кримінальне законодавство передбачає відповідальність для спеціальних суб'єктів, тобто фізичних осіб, які мають специфічні характеристики, такі як громадянство, посадове положення, виконання професійних або спеціальних обов'язків і т. д. Згідно з рівнем суспільної небезпеки, кримінальне законодавство містить норми, в яких встановлена межа нижча, ніж в адміністративному законодавстві. Мінімальний вік для притягнення осіб до відповідальності - 14 років.

При аналізі суб'єктивної сторони адміністративних проступків та кримінальних проступків варто відзначити, що на відміну від їх об'єктивної сторони, цей аспект відображає внутрішній аспект неправомірної дії, тобто внутрішні процеси, які відбуваються у свідомості суб'єкта і визначають його

волю, психологічне ставлення до вчиненого правопорушення чи кримінального проступку та їх наслідки. Елементами суб'єктивної сторони є вина (у формах умислу чи необережності), мотив та мета, які в однаковій мірі характерні як для адміністративного правопорушення, так і для кримінального проступку.

Більше того, в адміністративних правопорушеннях та кримінальних проступках можуть мати місце обставини, що сприяють зменшенню, пом'якшенню або посиленню відповідальності за порушення, вивчення яких лежить на плечах державних органів, уповноважених розглядати такі справи.

Отже, адміністративне правопорушення відрізняється від кримінальних проступків за сукупністю всіх фактичних ознак протиправної дії: об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною. У той же час, існують спільні риси адміністративного та кримінального покарання. Відмінності між ними обумовлені різницею в ступені суспільної небезпеки, серйозністю адміністративних правопорушень та кримінальних проступків.

Адміністративне стягнення, згідно з законодавством, визначається як захід відповідальності, спрямований на формування правової культури особи, що вчинила адміністративне правопорушення, спонукання її до дотримання законів України, поваги до правил співіснування, а також забезпечення запобігання майбутнім порушенням як самою особою, що порушила правила, так і іншими особами (ст. 23 КУпАП) [61]. Це захід примусу, однак у нормативному визначенні акцентується його виховний та попереджувальний характер.

У контексті нормативного визначення кримінального покарання, воно трактується як санкція, що застосовується проти особи, визнаної винною у скоєнні кримінальних проступків, і полягає у визначеному законом обмеженні її прав та свобод (пункт 1 статті 50 КК) [82]. Додатковими цілями є виправлення засудженого, запобігання йому та іншим особам скоєнню кримінальних проступків.

Види адміністративних стягнень та кримінальних покарань перераховані в Загальній частині другого розділу КУпАП України (стаття 24) та КК України (стаття 51). Перелік адміністративних стягнень містить лише основні з них, проте інші види можуть бути визначені іншими законодавчими актами (стаття 24). У той час як перелік кримінальних покарань є вичерпним (стаття 51) [61].

Різноманітність суб'єктів, які мають право притягувати винних осіб до адміністративної відповідальності, вражає своєю обширністю завдяки включенню до цього переліку великої кількості органів державної виконавчої влади, які мають галузеву компетенцію. У той же час, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності може здійснюватись лише судом. Дізнання здійснюється тими самими органами, а точніше, дізнавачами - поліцейськими, уповноваженими особами Служби безпеки, органів, які контролюють додержання податкового законодавства, представниками Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби України та Національного антикорупційного бюро.

Провадження у справах про адміністративні правопорушення має деякі загальні риси з кримінальним процесом, зокрема, стосовно розгляду справи колегіальним органом або посадовою особою на спеціальному засіданні. Однак кримінальний процес має значно більш складну структуру, яка включає ряд етапів, що відсутні в адміністративних справах.

Варто зазначити, що в КУпАП зберігається ряд положень, які ґрунтуються на концепції тісного зв'язку між адміністративною та кримінальною відповідальністю. Наприклад, у статті 9 КУпАП України стверджується, що "адміністративна відповідальність за порушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не відповідають закону про кримінальну відповідальність", що підкреслює подібність ознак окремих адміністративних правопорушень та кримінальних проступків. Аналогічна

норма міститься і в пункті 38 КУпАП щодо строків накладення адміністративного стягнення [61].

Отже, кримінальна та адміністративна відповідальність мають певну схожість за фактичною підставою відповідальності - присутність у діях особи ознак адміністративного порушення або кримінальних проступків, а також основні загальні ознаки протиправних діянь обох видів (суспільна небезпека, протиправність, караність та винність). Основним критерієм розмежування між кримінальними проступками та адміністративним правопорушенням є рівень суспільної небезпеки. При цьому важливо враховувати елементи суспільної небезпеки, оскільки більшість адміністративних правопорушень характеризуються меншим ступенем суспільної небезпеки та відсутністю значної шкоди для суспільства, яку завдають кримінальні проступки. Ця різниця у ступені суспільної небезпеки виявляється у всіх аспектах протиправних дій обох видів, включаючи об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону.

Важливо зауважити, що різниця між суб'єктами адміністративної та кримінальної відповідальності полягає в тому, що кримінальна відповідальність застосовується лише до фізичних осіб, тоді як адміністративна відповідальність може зачіпати й юридичних осіб. Порівняльний аналіз норм адміністративного та кримінального законодавства вказує на можливість включення до обставин, що виключають адміністративну відповідальність, таких як затримання інших осіб, фізичний або психічний примус або виконання законного наказу, подібно до положень кримінального законодавства. Тому доцільно внести відповідні зміни та доповнення до КУпАП України [61].

Ми вважаємо, що модернізація адміністративної відповідальності дозволить значно підвищити її результативність та важливість для суспільства. Тож, з урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок, що, крім

загальних ознак, які характерні для юридичної відповідальності, адміністративній відповідальності притаманні такі аспекти:

По-перше, основою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного порушення.

По-друге, до адміністративної відповідальності притягають органи, визначені законодавством.

По-третє, адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до винних осіб засобів адміністративної відповідальності, такі як засоби стягнення (ст. 24 КУпАП), засоби впливу, що застосовуються до осіб у віці від 16 до 18 років (ст. 24-1 КУпАП) та адміністративні стягнення (санкції), які, згідно із законодавством, застосовуються до юридичних осіб [1].

Існує спеціальний порядок притягнення до адміністративної відповідальності. Порядок та підстави притягнення до адміністративної відповідальності визначаються нормами адміністративного права. Суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Також, адміністративна відповідальність здійснюється органом, який не підпорядкований прямо порушнику. І, на закінчення, адміністративна відповідальність є менш суворою, ніж кримінальна.

Кримінальний проступок – це передусім конкретна поведінка особи, її діяння, дії, або бездіяльність. Погляди людини, особисті думки, людські якості, законом не караються. Кримінальним проступком є тільки вольове, свідоме діяння, яке виявляється в активній поведінці людини або в її бездіяльності.. Підставою виокремлення злочинів, тобто їх кваліфікації, як зауважують А.В. Савченко і В.В. Кузнецов, є обставини, які мають існувати на момент початку кваліфікації що стосуються оцінки конкретного діяння [16].

Для правильної кваліфікації злочинів необхідно враховувати певні підстави та передумови. Під підставою розуміється те, на що посилається особа,

яка проводить кваліфікацію, виходячи з обставин, причин і умов, відомих йому, як достатній підґрунт для її проведення. Це також стосується кваліфікації кримінальних проступків.

Згідно зі змістом частини 1 статті 2 Кримінального кодексу України, що встановлює, що «підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння» [82], можна визначити, що фактичною основою для кваліфікації кримінального проступку є конкретна життєва ситуація - суспільно небезпечна діяльність.

Зазвичай адміністративні та кримінальні проступки розрізняються за рівнем суспільної небезпечності та галузями права. Деякі вважають, що адміністративні проступки можуть мати характер шкідливості, і якщо їхній соціальний вплив досягає рівня суспільної небезпеки, то вони вважаються кримінальним правопорушенням. Проте, з нашої точки зору, ця розмежовуюча лінія не вичерпно визначається. Деякі дослідники підкреслюють, що для визначення критеріїв розмежування між кримінальними правопорушеннями та адміністративними правопорушеннями важливу роль відіграє характер самого діяння. На думку інших учених, адміністративна преюдиція виступає як зрозумілий та ефективний критерій відмежування адміністративної відповідальності від кримінальної, а повна відмова від неї є помилкою [107].

Визначення суті оціночних ознак ускладнює вирішення питання про ступінь суспільної небезпечності вчинених дій і, отже, визнання їх як кримінальні правопорушення або інших правопорушень. Найчастіше виникає необхідність у відмежуванні кримінальних правопорушень від адміністративних правопорушень.

Критерії розмежування адміністративних і кримінальних проступків можна визначити виходячи з:

- 1) суб'єкта правопорушення;

- 2) виду об'єкта правопорушення;
- 3) розміру заподіяної шкоди та наслідків правопорушення;
- 4) ступеню суспільної небезпечності;
- 5) вартості предмета правопорушення;
- 6) наслідки правопорушення (відсутність тяжких наслідків);
- 7) суворості та виду стягнень, що накладаються;
- 8) кола осіб (органів), які уповноважені розглядати такі справи [43].

Раніше, основними кваліфікуючими ознаками, які дозволяли відрізняти адміністративне правопорушення від кримінального, були повторність, неодноразовість та систематичність скоєння адміністративних правопорушень при застосуванні адміністративних стягнень. Іншими словами, перше вчинене правопорушення, передбачене відповідною нормою права, призводило до адміністративної відповідальності, а повторне скоєння аналогічного правопорушення до відповідальності, передбаченої кримінальним законодавством.

Проте тепер повторні, кількаразові, злісні або систематичні адміністративні правопорушення не можуть перетворюватися на кримінальні правопорушення і призводити до кримінальної відповідальності. Так, наприклад, Стаття 130 КУпАП передбачає суворі покарання за повторне керування транспортним засобом у стані сп'яніння або відмову від проходження огляду. За повторне порушення протягом року: штраф у розмірі 2000 неоподатковуваних мінімумів, позбавлення прав на 3 роки, можливе вилучення авто або 10 діб арешту з аналогічним позбавленням прав. За порушення особою, яка вже двічі притягалася до відповідальності: штраф 3000 неоподатковуваних мінімумів, позбавлення прав на 10 років, конфіскація авто або 15 діб арешту з аналогічним позбавленням прав. Цікавим у цьому контексті також є те, що прийняття у 2020 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України

щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» започаткувало інститут кримінальних проступків, що мало безпосередній вплив на сферу безпеки транспорту. Саме тоді Кримінальний кодекс було доповнено статтею 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції», яка спершу кваліфікувалася як кримінальний проступок. Вона передбачала покарання у вигляді штрафів (від 17 000 до 34 000 грн) з позбавленням права керування транспортними засобами на строк до трьох років, а у випадку повторності — штраф до 51 000 грн та позбавлення права керування на строк від двох до трьох років. Таким чином, навіть на рівні проступку законодавець закріпив кваліфікуючу ознаку повторності, що свідчило про прагнення диференціювати відповідальність залежно від ступеня суспільної небезпеки діяння.

Однак уже Законом України від 16 лютого 2021 року № 1231-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» статтю 286-1 було трансформовано у злочин, що відображало посилення кримінально-правової політики держави у цій сфері. Водночас у Кодексі України про адміністративні правопорушення було розширено диспозицію статті 130, яка відтепер охоплює не лише керування суднами, а й транспортними засобами особами у стані сп'яніння, що забезпечило комплексне регулювання відповідальності за такі діяння на рівні як адміністративного, так і кримінального права.

Таким чином, еволюція статті 286-1 Кримінального кодексу України демонструє нестабільність та водночас адаптивність кримінально-правової політики держави у сфері безпеки дорожнього руху. Спершу законодавець відніс керування транспортними засобами у стані сп'яніння до кримінальних

проступків, намагаючись диференціювати відповідальність та знизити навантаження на слідчі органи. Однак уже через рік, враховуючи високий рівень суспільної небезпеки таких діянь, ця норма була трансформована у злочин, що свідчить про посилення кримінально-правових засобів захисту безпеки транспорту. Паралельне розширення диспозиції статті 130 КУпАП забезпечило комплексність правового регулювання, поєднавши адміністративну та кримінальну відповідальність [61].

В свою чергу, ст. 173 КУпАП регулює відповідальність за дрібне хуліганство, тобто нецензурну лайку, образливу поведінку та інші дії, що порушують громадський порядок. Важливо зазначити, що в цій статті відсутня ознака повторності, тобто вона не передбачає більш суворого покарання у випадку, якщо особа вчиняє аналогічне правопорушення повторно.

У сучасних умовах, ми можемо спостерігати, що в деяких випадках прогалини у законодавстві ускладнюють визначення меж адміністративної та кримінальної відповідальності, що негативно впливає на їх практичне застосування. З нашого погляду, ключовим шляхом подолання цієї проблеми є розробка та впровадження концепції «кримінального проступку». Нагадаємо, що Концепція реформування кримінальної юстиції України передбачала створення Кодексу України про кримінальні проступки та закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо розмежування правопорушень залежно від ступеня їх суспільної небезпеки, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі., який мав об'єднати злочини невеликої тяжкості та адміністративні проступки. Це було б важливим кроком до гуманізації законодавства, оскільки такі діяння не мають значного ступеня суспільної небезпеки й не потребують суворого покарання у вигляді позбавлення волі. Очікувалося, що Кодекс України про кримінальні проступки запровадить альтернативні санкції, зокрема штрафи, громадські роботи, позбавлення

спеціальних прав, щоб зменшити кількість ув'язнених та оптимізувати судову систему.

Згідно з концепцією, кримінальні проступки мали включати:

- діяння, які раніше вважалися злочинами невеликої тяжкості (наприклад, незначні випадки шахрайства або нанесення легких тілесних ушкоджень);
- адміністративні правопорушення, що мають судову юрисдикцію (дрібне хуліганство, дрібне викрадення майна тощо).

Проте, ця реформа не була повною мірою реалізована, і питання впровадження нового кодексу досі залишається дискусійним.

Тепер, дії, які раніше не підлягали кримінальному покаранню, такі як керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного або іншого виду сп'яніння, чи під впливом лікарських препаратів, які знижують увагу та швидкість реакції, тепер кримінально карані за адміністративне правопорушення.

Підсумовуючи наведене варто необхідно визначити зміст таких базових категорій, як «правопорушення» та «проступок», оскільки саме вони виступають вихідними поняттями для дослідження відповідних явищ у правовій науці. Їх правильне тлумачення має важливе значення для розуміння природи протиправної поведінки, а також для визначення меж юридичної відповідальності.

Як зазначалося у спеціальній літературі, аналізуючи співвідношення понять «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок (делікт)», слід враховувати, що сучасне сприйняття цих категорій значною мірою сформувалося під впливом правових підходів і стереотипів, що склалися ще в радянський період. Унаслідок цього у суспільній правосвідомості вони часто сприймаються як тотожні або майже однакові явища, хоча насправді між ними існують певні відмінності [120].

Термін «проступок» закріплений, зокрема, у статті 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У ній визначено, що адміністративним правопорушенням (проступком) визнається дія або бездіяльність, яка має протиправний характер, є винною (умисною чи необережною) та посягає на громадський порядок, встановлений порядок управління, права, свободи чи власність інших осіб. За вчинення такого діяння законодавством передбачено застосування заходів адміністративної відповідальності.

На перший погляд, поняття «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок» можуть видаватися взаємозамінними, однак у науковій літературі звертається увага на їх певну змістовну відмінність. Зокрема, адміністративне правопорушення розглядається як ширша категорія, яка охоплює різні прояви протиправної поведінки у сфері публічного управління, тоді як адміністративний проступок виступає конкретною формою такого правопорушення, за яку передбачено адміністративну відповідальність [142].

У цьому контексті заслуговує на увагу позиція В. Середи, який підкреслює, що протягом останніх років адміністративне право України перебуває у стані суттєвих змін і переосмислення. Відбувається поступове формування нової концепції взаємовідносин між державою та громадянином, змінюються теоретичні засади адміністративно-правової доктрини, а також активно оновлюється відповідне законодавство. Крім того, значна частина наукових розробок у сфері адміністративної юстиції вже знайшла практичне застосування, що свідчить про поступове впровадження сучасних підходів до регулювання адміністративно-правових відносин [2].

Таким чином, з'ясування змісту понять «правопорушення» та «проступок» є важливим елементом наукового аналізу, оскільки дозволяє глибше зрозуміти природу протиправної поведінки та сприяє формуванню більш чіткої й ефективної системи юридичної відповідальності.

Узагальнюючи результати аналізу наукових джерел правничого характеру, можна дійти висновку, що однією з найбільш дискусійних ознак проступку залишається питання його суспільної небезпечності або суспільної шкідливості. Саме ця характеристика тривалий час є предметом наукових дискусій у теорії права. Зокрема, О. Панасюк звертала увагу на необхідність з'ясування того, яка саме ознака, а саме суспільна небезпечність чи суспільна шкідливість є властивою адміністративному проступку, адже ця проблема залишається остаточно невирішеною ще з середини ХХ століття. У сучасній адміністративно-правовій науці сформувалися різні підходи до визначення співвідношення цих понять як матеріальних ознак адміністративного проступку.

Негативна природа будь-якого правопорушення проявляється у його шкідливих наслідках для суспільства, держави або окремої особи. Вчинення протиправних дій завжди супроводжується заподіянням шкоди або створенням реальної загрози її настання, що підтверджує їх антисоціальний характер. Водночас жодна з наукових концепцій, запропонованих у різні періоди розвитку правової науки, не отримала достатнього закріплення в національному законодавстві, яке б дозволило розглядати її як універсальну теоретичну основу для подальших досліджень проблеми суспільної шкідливості та небезпечності адміністративних проступків.

У цьому контексті важливим є подальше вивчення природи суспільної небезпеки та суспільної шкоди адміністративного проступку з урахуванням уже сформованих наукових напрацювань. Таке дослідження доцільно здійснювати з позицій комплексного підходу, враховуючи результати сучасних правничих, соціологічних та інших наукових досліджень, що дозволяє більш повно зрозуміти характер і наслідки протиправної поведінки.

На сьогодні в науковій літературі існує значна кількість підходів до визначення поняття «правопорушення», що пояснюється різноманітністю

поглядів на його сутність, ознаки та зміст. Загалом під правопорушенням розуміють протиправне, винне та суспільно шкідливе діяння (дію або бездіяльність) деліктоздатної особи, яке суперечить вимогам правових норм і тягне за собою юридичну відповідальність [119].

До основних ознак правопорушення традиційно відносять порушення вимог законодавства та Конституції України, невиконання встановлених обов'язків або недотримання правових заборон. Важливою характеристикою є наявність вини, адже правопорушенням визнається лише таке діяння, яке було вчинене умисно або з необережності. Крім того, правопорушення пов'язане із заподіянням шкоди чи створенням загрози заподіяння шкоди суспільству, державі або окремій особі. Таке діяння завжди має вольовий і свідомий характер та проявляється у формі дії або бездіяльності, тоді як думки, переконання чи погляди людини, незалежно від їхнього змісту, не можуть бути підставою для юридичної відповідальності.

Відповідальність за правопорушення може наставати лише для фізичних або юридичних осіб, які мають здатність усвідомлювати свої дії та нести за них відповідальність. Таких осіб у правовій теорії називають деліктоздатними. Особа визнається правопорушником лише за умови, що вона вчинила протиправне діяння та має вину у його вчиненні. При цьому вина може проявлятися у формі умислу або необережності.

Правопорушення визнається умисним у разі, коли особа усвідомлює протиправний характер своїх дій, передбачає можливість настання шкідливих наслідків і бажає або свідомо допускає їх настання. Якщо ж особа передбачає можливі негативні наслідки своїх дій, але безпідставно розраховує на їх уникнення, таке діяння розглядається як вчинене з необережності у формі самовпевненості. Водночас можливі ситуації, коли особа не усвідомлює

потенційних наслідків своїх дій, однак за конкретних обставин була зобов'язана і могла їх передбачити.

Відсутність хоча б одного з наведених елементів свідчить про те, що відповідна поведінка не може бути визнана правопорушенням у юридичному розумінні. Залежно від ступеня суспільної небезпечності та характеру заподіяної шкоди правопорушення традиційно поділяються на дві основні категорії – злочини та проступки, що відрізняються між собою рівнем небезпеки для суспільства та характером передбаченої юридичної відповідальності.

Проступок розглядається як самостійний різновид правопорушення, що характеризується відносно невисоким рівнем суспільної небезпечності. Його сутність полягає у вчиненні діяння, яке не спричиняє значної шкоди та не створює істотної загрози інтересам особи, суспільства чи держави відповідно до положень кримінального законодавства. Саме порівняно незначний рівень небезпечності таких діянь обумовлює можливість застосування більш спрощених процедур притягнення до відповідальності за їх вчинення.

Спрощення відповідних процедур зумовлюється низкою факторів. Насамперед йдеться про ситуації, коли правопорушення вчинене за очевидних обставин, тобто факт його здійснення та особа правопорушника не викликають сумнівів. У таких випадках до особи може бути застосовано судову санкцію, виконання якої не пов'язане з істотним порушенням її звичного соціального життя. Крім того, можливе застосування процедур, які не створюють для особи надмірного обтяження під час відбування покарання. Водночас трапляються випадки, коли правопорушник не визнає очевидності своєї провини та відмовляється від добровільного виконання призначеного стягнення, наприклад сплати штрафу. У такій ситуації справа може розглядатися у загальному порядку, що потенційно створює для особи ризик застосування більш суворих санкцій.

Окрему роль відіграє позиція потерпілої сторони. Якщо особа, якій було заподіяно шкоду, погоджується на примирення, особливо у випадках повного або часткового відшкодування матеріальних чи моральних збитків, це може сприяти більш швидкому врегулюванню правового конфлікту. У таких ситуаціях правопорушники нерідко визнають свою вину, не заперечують наявні докази, відшкодовують завдані збитки та досягають примирення з потерпілим. Українське законодавство передбачає можливість застосування кількох окремих процедур розслідування та розгляду справ щодо проступків, що дозволяє більш ефективно реагувати на правопорушення з незначним рівнем суспільної небезпеки.

Варто зазначити, що юридична відповідальність може наставати лише за наявності у діянні особи всіх елементів складу правопорушення. У правовій теорії такий склад розглядається як цілісна система взаємопов'язаних елементів, відсутність хоча б одного з яких унеможливорює притягнення особи до відповідальності. Нормативною підставою застосування юридичної відповідальності виступає відповідна правова норма, тоді як фактичною підставою є наявність складу правопорушення.

До основних елементів складу правопорушення належать суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона. Суб'єктом правопорушення є фізична або юридична особа, яка здатна усвідомлювати свої дії та нести за них юридичну відповідальність, тобто є деліктоздатною. Найчастіше правопорушення вчиняються фізичними особами, які є осудними та досягли встановленого законом віку відповідальності.

Об'єктом правопорушення виступають суспільні відносини, соціальні блага, права та свободи людини, а також інтереси держави, на які посягає протиправна поведінка. Фактично правопорушник своїми діями порушує або ставить під загрозу цінності, що охороняються правом.

Суб'єктивна сторона правопорушення відображає внутрішнє ставлення особи до власних дій та їх можливих наслідків. До її основних елементів належать мотив, мета та вина. Центральним елементом є саме вина, оскільки вона характеризує психологічне ставлення особи до вчиненого діяння та його результатів.

Об'єктивна сторона, у свою чергу, відображає зовнішній прояв правопорушення. Вона включає протиправну дію або бездіяльність, наслідки такої поведінки, причинний зв'язок між діянням і заподіяною шкодою, а також умови та обставини, за яких було вчинено правопорушення. До її елементів можуть також належати спосіб, засоби чи знаряддя вчинення протиправних дій.

Слід також звернути увагу на зміни, що відбулися у кримінальному законодавстві України. До 2019 року в законодавчій практиці переважно використовувалося поняття «злочин», яким позначали суспільно небезпечні протиправні діяння. Однак у результаті внесення змін до Кримінального кодексу України було запроваджено ширше поняття «кримінальне правопорушення». Ця категорія об'єднала два види протиправних діянь: кримінальні проступки та злочини. Впровадження такого підходу дозволило диференціювати правову реакцію держави на різні за ступенем небезпечності діяння та значно спростити процедуру досудового розслідування окремих категорій правопорушень. Крім того, використання цього терміна узгоджується з положеннями міжнародних правових актів, які застосовуються у правових системах багатьох держав.

У зв'язку з цими змінами виникла потреба більш чіткого розмежування таких понять, як «адміністративний проступок» та «кримінальне правопорушення». Адміністративний проступок визначається як протиправна, винна дія або бездіяльність, що посягає на громадський порядок, права, свободи чи власність інших осіб. Для нього характерні такі ознаки, як протиправність,

вольовий характер поведінки, суспільна шкідливість, наявність вини та встановлена законом караність.

Кримінальним правопорушенням визнається дія або бездіяльність, яка становить суспільну небезпеку, за умови, що вона вчинена винною особою та прямо передбачена нормами Кримінального кодексу України. Важливою умовою притягнення до відповідальності є наявність усіх необхідних ознак такого діяння. До основних характеристик кримінального правопорушення належать протиправність, суспільна небезпечність, шкідливість, винність особи (у формі умислу або необережності), караність, а також вчинення його деліктоздатним суб'єктом.

Певною мірою адміністративні проступки та кримінальні правопорушення мають спільні риси, оскільки обидва види протиправної поведінки пов'язані з порушенням правових норм і тягнуть за собою настання юридичної відповідальності перед державою та суспільством. До їхніх спільних ознак належать протиправність, наявність вини, можливість застосування санкцій та завдання певної шкоди суспільним відносинам. Водночас між цими категоріями існують суттєві відмінності, насамперед щодо ступеня суспільної небезпечності діяння та характеру юридичної відповідальності, яка застосовується до правопорушника.

Нормативною основою притягнення до адміністративної відповідальності є положення адміністративного законодавства, зокрема Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших нормативно-правових актів, що регулюють відповідні правовідносини. У свою чергу, відповідальність за кримінальні правопорушення визначається виключно нормами Кримінального кодексу України, в якому закріплено перелік суспільно небезпечних діянь і встановлено відповідні види покарань за їх вчинення.

Фактичною підставою адміністративної відповідальності є наявність у діянні особи складу адміністративного проступку. Йдеться про протиправну, винну дію або бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, права і свободи громадян, їхню власність, а також на встановлений порядок управління. При цьому така поведінка тягне за собою адміністративну відповідальність лише за умови, що її характер не досягає рівня суспільної небезпечності, який законодавством визначений як підстава для кримінальної відповідальності.

Натомість фактичною підставою притягнення особи до кримінальної відповідальності є вчинення діяння, яке становить значну суспільну небезпеку та містить усі елементи складу кримінального правопорушення, передбачені кримінальним законодавством. Таке діяння характеризується більш високим ступенем небезпечності для суспільства, держави або окремої особи, у зв'язку з чим до правопорушника застосовуються більш суворі заходи кримінально-правового впливу.

Основним критерієм розмежування адміністративного проступку та кримінального правопорушення є ступінь суспільної небезпечності діяння. У цьому випадку враховуються як кількісні показники (зокрема повторюваність або систематичність порушень), так і якісні характеристики, що визначають рівень завданої шкоди. Адміністративні проступки, як правило, характеризуються нижчим рівнем суспільної небезпечності та не спричиняють значної шкоди суспільним відносинам. Натомість кримінальні правопорушення мають більш серйозні наслідки та становлять істотну загрозу для інтересів держави, суспільства або окремих громадян.

Отже, відмінності між адміністративними проступками та кримінальними правопорушеннями проявляються не лише у ступені небезпечності діяння, а й у змісті їх правових ознак, які характеризуються особливостями суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної та об'єктивної сторін правопорушення. Саме ці критерії

дозволяють здійснювати більш чітке розмежування різних видів протиправної поведінки та забезпечувати належне застосування норм права у практиці правозастосування.

Кожна особа, яка вчиняє дію або допускає бездіяльність, що призводить до негативних наслідків, повинна нести передбачену законом відповідальність. При цьому чинне законодавство України встановлює різні види та ступені юридичної відповідальності залежно від характеру й тяжкості вчиненого правопорушення. У науковій літературі підкреслюється, що однією з головних цілей адміністративної відповідальності є не лише покарання правопорушника, а й формування у нього поваги до правових норм та усвідомлення необхідності дотримання вимог законодавства, насамперед положень Конституції України. У свою чергу, дослідники звертають увагу на те, що законодавство, зокрема кримінальне, виконує важливу соціальну функцію, оскільки спрямоване на регулювання суспільних відносин, їх упорядкування та захист основних суспільних цінностей від протиправних посягань.

Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, до осіб, які вчинили адміністративний проступок, можуть застосовуватися різні види адміністративних стягнень. Серед них – попередження, яке зазвичай оформлюється у письмовій формі; штраф, що є грошовим стягненням, накладеним на правопорушника; оплатне вилучення предмета, який використовувався для вчинення правопорушення; конфіскація майна або предметів, що переходять у власність держави за рішенням суду. Крім того, закон передбачає можливість позбавлення особи спеціальних прав, наприклад права керування транспортним засобом чи права на полювання. Також можуть застосовуватися громадські роботи, що виконуються у вільний від основної діяльності час, виправні роботи за місцем праці правопорушника, а у виняткових випадках – адміністративний арешт строком до п'ятнадцяти діб. При цьому

окремі категорії осіб, зокрема вагітні жінки, неповнолітні чи особи з інвалідністю, звільняються від застосування окремих видів адміністративних стягнень.

Кримінальне законодавство України передбачає ширший і більш суворий перелік покарань, які застосовуються залежно від тяжкості кримінального правопорушення. До таких заходів належать штрафи, позбавлення військового або спеціального звання, громадські роботи, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, виправні роботи, а також спеціальні покарання для військовослужбовців, зокрема службові обмеження. Серед інших санкцій передбачено конфіскацію майна, арешт, обмеження волі та тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні. Кожен із цих видів покарань застосовується відповідно до положень Кримінального кодексу України та залежить від характеру й ступеня суспільної небезпечності вчиненого діяння.

Застосування різних форм юридичної відповідальності має суттєвий вплив на розвиток і стабільність суспільних відносин, оскільки спрямоване на забезпечення дотримання встановлених правил поведінки. Однією з важливих функцій юридичної відповідальності є регулятивна функція, яка полягає у встановленні певних обмежень і заборон, що запобігають вчиненню протиправних дій. Реалізація цієї функції здійснюється через діяльність державних органів, зокрема правоохоронних і судових інституцій, які забезпечують дотримання правових норм та застосування санкцій до правопорушників.

Державна влада, використовуючи систему правових та організаційних заходів, формує комплексну політику протидії правопорушенням. Така політика спрямована на створення умов для стабільного й безпечного розвитку суспільства, а також на формування у громадян відповідального ставлення до

виконання правових норм. Ефективність реалізації регулятивної функції юридичної відповідальності досягається тоді, коли порушення правових норм своєчасно попереджаються або коли до осіб, які їх вчинили, застосовуються передбачені законом санкції.

Слід зазначити, що будь-яке покарання має не лише каральний, а й виховний характер. Його метою є виправлення правопорушника, формування у нього поваги до правових норм, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як з боку самого правопорушника, так і інших осіб.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що законодавство України перебуває у процесі постійного розвитку та вдосконалення, зокрема у сфері кримінальної відповідальності та визначення окремих видів суспільно небезпечних діянь. Держава активно здійснює нормотворчу діяльність, спрямовану на встановлення чіткої системи покарань за протиправну поведінку громадян. Дослідження проблематики адміністративних проступків і кримінальних правопорушень має важливе значення для формування ефективної системи правового реагування та забезпечення стабільності суспільних відносин.

Аналіз ролі та місця адміністративних проступків і кримінальних правопорушень свідчить про те, що на практиці нерідко виникають ситуації, які потребують чіткої правової кваліфікації відповідних діянь. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання розмежування цих видів правопорушень, адже вони мають як спільні, так і відмінні ознаки. Адміністративний проступок характеризується державно-владним характером регулювання та такими ознаками, як протиправність, винність, караність і суспільна шкідливість. Натомість кримінальне правопорушення відзначається більш високим рівнем суспільної небезпечності та може спричиняти значно тяжчі наслідки.

Відповідальність за адміністративні проступки реалізується через систему адміністративно-правових санкцій, які передбачають застосування відповідних адміністративних стягнень. У свою чергу, за вчинення кримінальних правопорушень застосовуються більш суворі види покарань, встановлені Кримінальним кодексом України.

Елементи складу	Адміністративний проступок	Кримінальне правопорушення
<i>Об'єкт</i>	Суспільні відносини, тобто ті, що формуються в різних галузях діяльності суспільства. Сюди належить громадський порядок, свободи, власність і права інших осіб, установлений правовий	Суспільні відносини, які оберігаються державою. Сюди належить власність, свобода й права її громадян, національна безпека. Це предмет правопорушення та

	лад тощо.	потерпілий.
<i>Об'єктивна сторона</i>	Зовнішня сторона – дія або бездіяльність осіб, що призвели до правопорушень та негативних наслідків.	Особливості зовнішнього прояву дії чи бездіяльності, тобто зміни у відповідному середовищі, до яких призводить кримінальне правопорушення. Це те, що фіксує слідчий: наслідки дій, причинні зв'язки, способи, час, місце, знаряддя й засоби вчинення негативних дій.
<i>Суб'єкт</i>	Осудна фізична особа, громадянин України чи іншої держави, особа без громадянства, що вчинила проступок. Важливим є досягнення особою відповідного віку адміністративної відповідальності, який встановлений законодавством. Відповідно до статті 12 КУпАП [9] це особи, що досягли 16-річного віку на момент скоєння проступку. Для окремих видів адміністративних правопорушень існує визначення спеціального суб'єкта: посадова особа, військовослужбовець, власник транспортних засобів.	Осудна фізична особа, громадянин України чи іншої держави, що вчинив кримінальне правопорушення у відповідному віці, що може нести кримінальну відповідальність. Відповідно до статті 22 ККУ [4] та здійсненого злочину до відповідальності притягуються особи від 16 років, а в деяких випадках – у віці від 14 років. Допускається також визначення характерного спеціального суб'єкта: військовослужбовець, службова особа.
<i>Суб'єктивна сторона</i>	Це внутрішня сторона дії або бездіяльності. Сюди належать психічні процеси, сформовані у свідомості суб'єкта. Вони відображають його наміри, думки та волю. Містить також основні ознаки: вину, мотив та мету здійснення проступку.	Внутрішній бік кримінального правопорушення охоплює вину у формах необережності або умислу, емоційний стан, мотив та мету. Від цих особливостей часто залежить кваліфікація кримінального правопорушення, суворість покарання, яка визначається судом.

Джерело Буряк Євген Вікторович, Комзюк Альона Валентинівна, Назаренко Павло Григорович АКАДЕМІЧНІ Адміністративні

проступки і кримінальні правопорушення *Академічні візії* Випуск 21/2023
DOI:<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8022992>

Висновки до розділу 3

У межах проведеного дослідження було встановлено, що досудове розслідування кримінальних проступків характеризується рядом специфічних рис, які зумовлені застосуванням дізнання як основної процесуальної форми розслідування, особливостями правового регулювання джерел доказів, порядку затримання особи, а також використання запобіжних заходів. Разом із тим аналіз чинної редакції ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України свідчить про відсутність прямого нормативного обов'язку органів досудового розслідування встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Така прогалина фактично знижує ефективність превентивної складової кримінального процесу та не сприяє належному усуненню факторів, які обумовлюють вчинення правопорушень.

У зв'язку з цим доцільним видається вдосконалення положень ст. 38 КПК України «Орган досудового розслідування» шляхом її доповнення новою частиною п'ятою такого змісту: «Під час здійснення дізнання, досудового слідства та судового розгляду органи досудового розслідування зобов'язані встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення».

Крім того, пропонується доповнити зазначену статтю частиною шостою в такій редакції: «У разі встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, підрозділ дізнання, слідчий, детектив Національного антикорупційного бюро України або прокурор зобов'язані внести відповідне подання до компетентного державного органу, органу місцевого

самоврядування, громадської організації, органу самоврядування чи відповідної посадової особи з метою усунення таких причин та умов. Якщо в ході дізнання, досудового розслідування або перевірки, проведеної на підставі ч. 4 ст. 38 КПК України, будуть встановлені ознаки дисциплінарного проступку чи підстави для притягнення певних осіб до матеріальної відповідальності, органи досудового розслідування зобов'язані ініціювати питання щодо притягнення таких осіб до відповідальності. За результатами розгляду подання відповідний орган або посадова особа повинні вжити необхідних заходів протягом одного місяця та повідомити про результати його розгляду. У випадку залишення подання без розгляду можуть застосовуватися заходи відповідальності, передбачені статтями 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення».

У межах проведеного дослідження було встановлено, що кримінальні проступки як окрема категорія кримінально-караних діянь потребують чіткого нормативного регулювання та диференційованого підходу як у процесуальному, так і у виконавчому аспектах. Інститут дізнання, що застосовується щодо кримінальних проступків, виявився ефективним інструментом забезпечення оперативності та економності кримінального провадження, водночас зберігаючи належний рівень гарантій прав особи.

Аналіз системи покарань засвідчив, що застосування пробаційного нагляду як альтернативного виду покарання є доцільним і відповідає сучасним тенденціям гуманізації кримінальної політики. Такий вид покарання сприяє ресоціалізації особи без ізоляції від суспільства, що особливо важливо у випадках вчинення кримінальних проступків. Натомість покарання у вигляді обмеження волі не відповідає природі кримінального проступку та може розглядатися як надмірно суворе, тому його застосування до цієї категорії правопорушень є недоцільним.

Основним критерієм розмежування адміністративного проступку та кримінального правопорушення визнано ступінь суспільної небезпечності діяння. У цьому випадку враховуються як кількісні показники (зокрема повторюваність або систематичність порушень), так і якісні характеристики, що визначають рівень завданої шкоди. Адміністративні проступки, як правило, характеризуються нижчим рівнем суспільної небезпечності та не спричиняють значної шкоди суспільним відносинам. Натомість кримінальні правопорушення мають більш серйозні наслідки та становлять істотну загрозу для інтересів держави, суспільства або окремих громадян.

Вказано, що відмінності між адміністративними проступками та кримінальними правопорушеннями проявляються не лише у ступені небезпечності діяння, а й у змісті їх правових ознак, які характеризуються особливостями суб'єкта, об'єкта, суб'єктивної та об'єктивної сторін правопорушення. Саме ці критерії дозволяють здійснювати більш чітке розмежування різних видів протиправної поведінки та забезпечувати належне застосування норм права у практиці правозастосування.

Аналіз ролі та місця адміністративних проступків і кримінальних правопорушень свідчить про те, що на практиці нерідко виникають ситуації, які потребують чіткої правової кваліфікації відповідних діянь. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання розмежування цих видів правопорушень, адже вони мають як спільні, так і відмінні ознаки. Адміністративний проступок характеризується державно-владним характером регулювання та такими ознаками, як протиправність, винність, караність і суспільна шкідливість. Натомість кримінальне правопорушення відзначається більш високим рівнем суспільної небезпечності та може спричиняти значно тяжчі наслідки.

Відповідальність за адміністративні проступки реалізується через систему адміністративно-правових санкцій, які передбачають застосування відповідних адміністративних стягнень. У свою чергу, за вчинення кримінальних правопорушень застосовуються більш суворі види покарань, встановлені Кримінальним кодексом України.

Проведене порівняння кримінального проступку з адміністративним правопорушенням дозволило виявити як спільні, так і відмінні риси, що підтверджує необхідність чіткого законодавчого розмежування між цими явищами. Відсутність такої межі створює ризики правової невизначеності та ускладнює правозастосування.

Загалом, результати дослідження підтверджують актуальність удосконалення законодавства щодо кримінальних проступків, зокрема в частині процесуального регулювання, системи покарань та їх розмежування з адміністративними деліктами. Це сприятиме формуванню більш ефективної, справедливої та гуманної системи кримінальної юстиції, орієнтованої на захист прав людини та забезпечення правопорядку.

Результати дослідження, проведеного в межах цього розділу, опубліковано в таких авторських працях: [172;169;166;167]

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження кримінально-правових засад відповідальності за кримінальні проступки сформульовано такі узагальнені висновки.

1. Аналіз історичних передумов формування інституту кримінальних проступків у національному законодавстві дозволив зробити висновок, що його поява є закономірним результатом тривалої еволюції кримінально-правового регулювання. Протягом історичного розвитку кримінального права відбувався поступовий перехід від жорсткої репресивної моделі кримінальної політики до більш збалансованого підходу, спрямованого на забезпечення справедливого співвідношення між інтересами держави, суспільства та правами людини.

Історичні правові джерела свідчать, що потреба у відокремленні менш небезпечних правопорушень від тяжких злочинів виникла значно раніше, ніж було запроваджено сучасну категорію кримінального проступку. Така диференціація давала змогу застосовувати більш пропорційні заходи правового впливу залежно від ступеня суспільної шкоди, завданої протиправним діянням.

На сучасному етапі розвитку кримінального законодавства України інститут кримінального проступку став одним із інструментів реалізації принципу гуманізації кримінальної політики, а його запровадження сприяє застосуванню менш суворих форм кримінально-правового реагування щодо правопорушень невеликої тяжкості та дозволяє зменшити навантаження на систему кримінальної юстиції. Важливим фактором розвитку цього інституту виступає також євроінтеграційний курс України, який передбачає адаптацію національного законодавства до сучасних європейських стандартів у сфері кримінального права.

2. Дослідження доктринальних підходів до класифікації кримінальних правопорушень засвідчило, що одним із ключових критеріїв їх систематизації традиційно визнається ступінь суспільної небезпечності діяння. У попередніх редакціях кримінального законодавства України питання належної диференціації правопорушень за рівнем небезпечності не отримало достатньо чіткого нормативного закріплення, у результаті чого значна кількість правопорушень із відносно низьким рівнем суспільної небезпечності залишалася в межах загальної категорії злочинів невеликої тяжкості.

Аргументовано, що запровадження законодавчого поділу кримінальних правопорушень на злочини та кримінальні проступки дозволило сформувати більш чітку систему їх класифікації, а такий підхід забезпечив можливість застосування більш диференційованих заходів кримінально-правового впливу, сприяв реалізації принципів справедливості, пропорційності та індивідуалізації покарання.

Разом з тим проведене дослідження показало, що у чинному законодавстві відсутнє чітке нормативне визначення критеріїв оцінки суспільної небезпечності кримінального правопорушення. На практиці її визначення часто здійснюється через аналіз санкцій відповідних статей Особливої частини Кримінального кодексу України, що не завжди забезпечує належний рівень правової визначеності. У зв'язку з цим перспективним напрямом удосконалення законодавства визнано більш чітке нормативне закріплення критеріїв оцінки суспільної небезпечності правопорушень. Крім того, підтримано пропозицію щодо можливості створення окремого кодифікованого нормативно-правового акта, який комплексно регулював би питання відповідальності за кримінальні проступки та забезпечував проміжний рівень юридичної відповідальності між адміністративною та кримінальною.

3. Порівняльно-правовий аналіз законодавства зарубіжних держав засвідчив, що інститут кримінальних проступків або аналогічні правові конструкції є поширеним елементом сучасних кримінально-правових систем.

У більшості європейських країн застосовується поділ караних діянь на кілька категорій залежно від ступеня їх тяжкості. Зокрема, у державах романо-германської правової сім'ї кримінальні проступки зазвичай чітко відмежовуються від злочинів за критеріями виду та меж покарання. У деяких правових системах використовується трирівнева класифікація правопорушень, яка включає злочини, проступки та порушення. У країнах англосаксонської правової системи подібну функцію виконують категорії правопорушень, що розглядаються у спрощеному порядку. Водночас у низці пострадянських держав триває процес формування власних моделей правового регулювання кримінальних проступків. Узагальнення зарубіжного досвіду дозволило дійти висновку про доцільність подальшого вдосконалення національного законодавства з урахуванням апробованих міжнародних підходів.

4. Проведений аналіз поняття кримінального проступку та особливостей складу кримінального правопорушення дозволив встановити, що правильна кваліфікація такого діяння можлива лише за умови встановлення всіх елементів його складу (об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону).

Аргументовано, що кримінальний проступок являє собою суспільно небезпечне, протиправне та винне діяння особи, яке посягає на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, але характеризується відносно невисоким рівнем суспільної небезпечності. Рівень небезпечності такого діяння визначається комплексом чинників, серед яких важливе значення мають цінність об'єкта посягання, характер заподіяної шкоди, спосіб вчинення діяння, а також мотиви і цілі правопорушника. Саме ці критерії дозволяють відмежовувати кримінальні проступки від більш тяжких злочинів.

5. Дослідження місця інституту кримінального проступку у системі Загальної частини Кримінального кодексу України засвідчило, що його запровадження вплинуло на функціонування низки інших кримінально-правових інститутів. Зокрема, йдеться про правила звільнення від кримінальної відповідальності, визначення строків давності, застосування альтернативних видів покарання та особливості притягнення до відповідальності неповнолітніх осіб.

Проведений аналіз законодавства показав наявність певних прогалин у регулюванні окремих питань, пов'язаних із кримінальними проступками. Зокрема, недостатньо чітко врегульованими залишаються питання співучасті у таких правопорушеннях, множинності кримінальних проступків та врахування повторності їх вчинення як обставини, що може впливати на призначення покарання.

6. Аналіз санкцій норм Особливої частини Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за кримінальні проступки, показав, що вони здебільшого орієнтовані на застосування покарань, не пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства. Констатовано, що такий підхід відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінальної політики, спрямованим на гуманізацію кримінального законодавства та розширення застосування альтернативних заходів впливу.

Зроблено висновок, що у законодавстві виявлено окремі неузгодженості щодо видів покарань, передбачених за вчинення кримінальних проступків. Зокрема, в окремих санкціях формально передбачено покарання у вигляді арешту, хоча на практиці його застосування фактично відсутнє.

Доведено, що особливої уваги потребують питання притягнення до відповідальності за кримінальні проступки неповнолітніх та військовослужбовців. У цих випадках важливим визнано забезпечення балансу

між необхідністю реагування на правопорушення та врахуванням специфіки правового статусу відповідних категорій осіб.

7. Обгрунтовано, що значний вплив інститут кримінального проступку справив на розвиток кримінального процесуального законодавства, оскільки його запровадження зумовило формування інституту дізнання як спрощеної форми досудового розслідування таких правопорушень, що сприяє оперативному розгляду кримінальних проваджень, дозволяє більш ефективно використовувати ресурси правоохоронних органів та забезпечує швидке відновлення порушених прав потерпілих.

Разом з тим проведений аналіз показав наявність прогалин у правовому регулюванні діяльності органів досудового розслідування. Зокрема, у законодавстві відсутній прямий обов'язок встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні зміни до статті 38 Кримінального процесуального кодексу України, доповнивши її положеннями щодо обов'язку органів досудового розслідування встановлювати та усувати такі причини і умови.

8. Дослідження впливу інституту кримінальних проступків на кримінально-виконавче законодавство показало, що сучасна кримінально-виконавча політика орієнтована на ширше застосування покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Аргументовано, що одним із ефективних інструментів у цьому напрямі є пробаційний нагляд, який сприяє ресоціалізації правопорушників без їх ізоляції від суспільства.

Водночас встановлено, що окремі види покарань, зокрема обмеження волі, не повністю відповідають природі кримінального проступку та можуть розглядатися як надмірно суворі для цієї категорії правопорушень.

9. Проведене дослідження дозволило встановити, що ключовим критерієм відмежування кримінального проступку від адміністративного правопорушення є ступінь суспільної небезпечності діяння. Разом із цим констатовано, що відмінності між цими видами правопорушень проявляються у характері правових наслідків, порядку притягнення до відповідальності та системі застосовуваних санкцій.

Вказано, що адміністративні проступки характеризуються нижчим рівнем суспільної небезпечності та зазвичай не спричиняють значної шкоди суспільним відносинам. Натомість кримінальні правопорушення, включаючи кримінальні проступки, становлять більш серйозну загрозу для охоронюваних законом інтересів держави, суспільства та особи. Констатовано, що чітке нормативне розмежування цих категорій має важливе значення для забезпечення ефективності правозастосовної практики, реалізації принципу справедливості та забезпечення належного функціонування системи юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна відповідальність в Україні: Навч. Посібник. За заг. ред. А.Т. Комзюка. Х.: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1998. 78 с
2. Адміністративне право України : підручник. В. В. Серeda [та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Назара. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 680 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4364/1/AdminPravo_28-03-2022.pdf
3. Азаров Д. С. Суспільна небезпека злочину та аналогія кримінального закону (ретроспективний погляд у XIX–XX століття). *Наукові записки НаУКМА*. 2015. Т. 168: Юридичні науки. С. 139-146. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/7851>
4. Азаров Д. С. Упровадження категорії кримінального проступку: окремі концептуальні проблеми. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. С. 129-133.
5. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Впровадження кримінальних проступків. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: Матер. IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 листопада 2020 р.). Харків, 2020. С. 92–95.
6. Алексєєва-Даниленко Ю.В. До питання впровадження кримінальних проступків. *Наше право*. 2021. № 1. С. 114–119. URL: [10.32782/NP.2021.1.18](https://doi.org/10.32782/NP.2021.1.18).
7. Алексєєва-Даниленко Ю. В. До питання виховання поліцейських. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квітня 2021 р.). Харків., 2021. С. 110–112.
8. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальний проступок – перспективи існування. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : Матер. X Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 27-річниці

створення Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 19 листопада 2021 р.). Харків, 2021. С. 29–31.

9. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальні проступки в сфері економічної безпеки. *Економічна безпека держави в контексті національних інтересів* : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 45–47.

10. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальні проступки у сучасному українському законодавстві. *Університетський розвиток університетської науки і освіти: глобальний і національний вимір змін* : Матер. XXVII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17–18 березня 2022 р.). Київ, 2022. С. 44–45.

11. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальні проступки у сфері економічної безпеки. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19/2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7920221>.

12. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальні проступки як вид кримінальних правопорушень. *Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19* : Матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лютого 2021 р.). Харків, 2021. С. 58–61.

13. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Кримінальні проступки як специфічний вид кримінальних правопорушень. *ПравоUA*. 2021. № . С. 105–110. URL: 10.32782/LAW.UA.2021.3.17.

14. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Методологія дослідження кримінальних проступків. *Наше право*. 2020. № 3. С. 116–119. URL: 10.32782/LAW.2020.3.18.

15. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Новели у законодавстві щодо вчинення кримінальних проступків . *Кримінально-правова правотворчість: визначення та значення* : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28 травня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 131–134.

16. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Поняття кримінальних проступків та питання їх кваліфікації. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 110-116.

17. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Поняття кримінальних проступків та питання їх кваліфікації. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 110–117. URL: 10.32782/EP.2020.3.16.

18. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Сутність і зміст протидії злочинності . *Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації* : Матер. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті члена Правління Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м Харків, 16 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 361–362.

19. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Юридична відповідальність за вчинення кримінальних проступків. *ПравоUA*. 2020. № 2. С. 138–142. URL: 10.32782/LAW.2020.1.19.

20. Березовська Н. Л. Перспективи введення кримінальних проступків у кримінальне законодавство України. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України», присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова (16-17 травня 2014 р., м. Одеса). Том 1. С. 565-567.

21. Бібік А.М. Поняття і значення суб'єктивної сторони злочину. 2014. С. 398-399. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/743/398.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.04.2023)

22. Борисова В.І., Тютюгіна В.І., Демидова Л.М. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 115–121.

23. Бурдега Р.В. Доцільність запровадження інституту кримінальних проступків в Кодексі України про кримінальні проступки. Матеріали інтернет–

конференції : *«Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі»*, присвяченої пам'яті українського криміналіста, проф. Л. В. Багрій-Шахматова (Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Одеська юридична академія» 27 грудня 2013 р., м. Одеса). – С. 155-158.

24. Велика Українська юридична енциклопедія в 20 т. Харків: «Право», 2017. Т 17. Кримінальне право. 1062 с.

25. Верховний Суд. Тижневий огляд судової практики Касаційного кримінального суду щодо застосування норм кримінального права. 2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/tyzhnevyy_ogljad_rishen_20_05_24.pdf

26. Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 12 вересня 2024 року у справі № 359/9847/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121658793>

27. Вирок Ємільчинського районного суду Житомирської області від 11 березня 2025 року у справі № 277/830/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125775007>

28. Вирок Зачепилівського районного суду Харківської області від 04 червня 2024 року у справі № 952/462/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119512937>

29. Вирок Зборівського районного суду Тернопільської області від 08 липня 2021 року у справі № 599/1253/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98163199>

30. Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 01 серпня 2024 року у справі № 464/5186/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120888625>

31. Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 01 серпня 2025 року у справі № 748/2459/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129290171>

32. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 28.03.2025 у справі № 761/9441/25 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126322668> (дата звернення: 03.0.2026).

33. Власова Г. П. Процесуальні особливості досудового розслідування кримінальних проступків. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 154–158. URL: [10.32782/klj/2022.2.23](https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.23)

34. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський [та ін.] ; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45-47.

35. Волобуєв А. Ф. Затримання як захід забезпечення належної правової процедури у кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 39–45.

36. Галушко Б. С. Визначення поняття злочину та кримінального проступку в контексті діючого Кримінального кодексу України. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України», присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова* (16-17 травня 2014 р., м. Одеса). Том 1. С. 583-586.

37. Гродецький Ю. В. Кримінальне правопорушення. Злочин. Кримінальний проступок. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022, № 2(18). С. 186-206. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.268273>

38. Грудковська А. М. Кримінальний проступок: криміналізація чи декриміналізація? *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі* : матеріали інтернет-конференції, присвяченої пам'яті проф. Л. В. Багрій-Шахматова (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 160–163.

39. Джуган О. В. Кримінальний проступок у кримінальному праві Італії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2021. № 5. С. 101–105.
40. Дмитрук М. М. Аналіз проєкту Закону України № 4712 від 16.04.2014 (в контексті запровадження кримінального проступку). *Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої ювілею акад. С. В. Ківалова* (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 567–569.
41. Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: аналіз деяких законодавчих ініціатив. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 89–96.
42. Дмитрук М. М., Ігнатенко М. П. Передумови запровадження кримінальних проступків у контексті підстав криміналізації. *Науковий вісник Національного університету*. Серія Право. 2013. Вип. 22. Ч. II. Т. 3. С. 39–41.
43. Довгейко О. С. Розмежування адміністративних і кримінальних проступків. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3(11). 2011. С. 200–202.
44. Дроздова О. Кримінальні проступки: 5 аспектів новели, які мають розуміти усі українці. *Закон і Бізнес*. 2018. 23 листопада. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/135393.html>.
45. Дудоров О. О., Хавронюк М. І., Кримінальне право: Навчальний посібник. ред. М. І. Хавронюк. Київ: Ваіте, 2014. 944 с. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/dudorov-o-o-havronyuk-m-i-kryminalne-pravo-navchalnyy-posibnyk-2014.pdf>
46. Дудоров О.О. Поняття злочину. Класифікація злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(1). С. 84–101.
47. Євдокимова О. В. Кримінальна відповідальність за повторність кримінальних проступків. *Підприємництво, господарське право*. 2020. № 8. С. 227–231.

48. Євдокимова О. В. Поняття та класифікація інших заходів кримінально-правового характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 6. С. 18–185. URL: http://lsej.org.ua/6_2020/47.pdf.

49. Єрмолаєва-Задорожня С. В. Перешкоджання службовій діяльності працівників правоохоронних органів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. № 33. С. 261–272.

50. Житний О. О., Гусаров С. М. Міра покарання: деякі проблеми визначення й встановлення в кримінальному праві України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2019 (27). С. 78–86. URL: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-27-10>.

51. Житний О. О., Терещук С. С. Дискусійні питання кваліфікації посткримінальної поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2019. Вип. 28. С. 112–119. DOI:10.26565/2075-1834-2019-28-14.

52. Журавель В. А. Порівняльно-правовий аналіз інституту кримінального проступку: зарубіжний досвід. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 223–228.

53. Зозуля Н. В. Інститут кримінального проступку у кримінальному праві Німеччини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 6. С. 96–100.

54. Зубашенко Ю. Джерела кримінального права Староруської держави. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична*. 2002. № 37. С. 79–82.

55. Ігнатенко М. П. До питання віднесення злочинів із подвійною формою вини до кримінальних проступків. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі: матеріали інтернет-конференції, присвяченої пам'яті проф. Л. В. Багрій-Шахматова (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.)*. Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 186–189.

56. Каторкін Р. Окремі питання кримінальної відповідальності за вчинення суспільно-небезпечного діяння передбаченого ст. 111-1 КК України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 219.

57. Ківалов С.В. Категорія кримінальних проступків у контексті доктрин кримінального та кримінально-процесуального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 20–23

58. Кобзіна А.С. Каральні кримінально-правові санкції за вчинення окремих кримінальних проступків: проблеми нормативно-правової визначеності в особливій частині КК України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. issn 2304-4756. 2023. №3 (30). С. 49.

59. Коваль Л.В. Адміністративне право України. К.: Основи, 1994. 154 с.

60. Ковтун І. В. Проблеми запровадження у законодавство України інституту кримінального проступку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 230–240

61. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

62. Козаченко О. В. Культуро-антропологічний вимір системи заходів кримінально-правового характеру. *Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої ювілею акад. С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.)*. Одеса, 2014. Т. 1. С. 586–591.

63. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

64. Концепція реформування кримінальної юстиції України: затв. Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008/>

65. Копотун І. М. Проблеми відмежування правопорушень від злочинів у сфері громадського порядку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 248-256.

66. Корабель М. Г. Правовий аналіз формування санкцій кримінально-правової норми. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 287–291.

67. Кравець Л. К. До питання про критерії розмежування кримінальних проступків та злочинів. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі*: матеріали інтернет-конференції, присвяченої пам'яті проф. Л. В. Багрій-Шахматова (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 142–146.

68. Кравець Л. К. Проблемні питання визначення кримінального проступку . *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 576–579.

69. Крайник Г. С. Щодо недоцільності введення інституту кримінальних проступків до Кримінального кодексу України . *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 20–21 листоп. 2013 р.). Харків, 2013. С. 735–737.

70. Крайник Г. С., Ципищук К. В. Щодо недоцільності появи «кримінального проступку» в кримінальному законодавстві України. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (77). С. 217–220.

71. Крапивін Є. Оцінка впровадженості кримінальних проступків в Україні. Київ: Рада Європи, 2021.

72. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

73. Крикливець Д.Є. *Пробаційний нагляд як вид покарання: погляд у майбутнє*. 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/88.pdf.
74. Кримінальне право України. Загальна частина : початковий посібник. за заг. ред. О.М. Литвинова. Харків : Видавництво «Право», 2019. 318 с.
75. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний [та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
76. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник, за ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. Київ: Істина. 2011. 324 с.
77. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В.І. Борисова. 6-те вид., переробл. і допов. Харків :Право, 2020. С. 79-81.
78. Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки: Закон Азербайджанської Республіки від 30 грудня 1999 року № 787-IQ. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353
79. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан: Закон Республіки Казахстан від 3 липня 2014 року № 226-V ЗРК. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252
80. Кримінальний кодекс Словачької Республіки: Закон № 300/2005 Z.z. (у редакції Закону № 214/2019 Z.z.). WIPO Lex. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/19397>
81. Кримінальний кодекс України : Закон від 28.12.1960. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 23.12.2023)

82. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

83. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

84. Кримінально-виконавче право України : підручник. за ред. О. М. Джужі. Київ : Алерта, 2019.

85. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.03.2003 р. №1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

86. Кукурудза Б. С. Диференціація кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі* : матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 190–194.

87. Лисодєд О. В. Обмеження волі, арешт та пенітенціарний пробаційний арешт. *Актуальні проблеми юридичної науки : зб. наук. праць*. 2021. № 49. С. 140–144. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18986/1/Lusoded_140-144.pdf

88. Лисодєд О. В. Трансформація інституту обмеження волі у пробаційний контроль. *Нове українське право*. 2021. № 3. С. 181–186. URL: <https://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/181>

89. Лопуга О. В. Критерії розмежування кримінальних проступків та злочинів. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі* : матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 160–167.

90. Макаренко А. С. Види пеналізації злочинів залежно від суб'єкта її здійснення. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 599–606.

91. Макаренко А. С. Диференціація кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 569–572.

92. Макаренко А. С. Співвідношення формальних та дискреційних засад на різних рівнях пеналізації злочинних діянь. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса : Юридична література, 2015. Т. XVII. С. 401–429.

93. Макаренко А. С. Теоретичні основи легалізації кримінальних проступків. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 75–87.

94. Макаренко А.С. Теоретичні основи пеналізації кримінальних проступків. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 59–64.

95. Макаренко А. С. Щодо правової природи кримінального проступку. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/makarenko.pdf>

96. Максимовська С. С. Правове регулювання розслідування кримінальних проступків у міжнародному законодавстві. *Актуальні питання реформування правової системи України*: матеріали науково-практичної конференції (м. Львів, 1 грудня 2023 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2023. С. 66. : https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6777/1/01_12_2023.pdf#page=66.

97. Маломуж С. І. Поняття «малозначність діяння»: деякі теоретичні проблеми. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 579–581.

98. Марчук А. І. Гуманізація кримінально-виконавчого законодавства. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 627–634.

99. Маслова О. О. Щодо значення факультативних ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. С. 110-117. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1026>

100. Мирошніченко Н. М. Вікова осудність як різновид осудності у концепції «кримінальні проступки». *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 574–576.

101. Мирошніченко Н. М. Підстави застосування примусових заходів виховного характеру за кримінальні проступки. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі* : матеріали інтернет-конференції, присвяченої пам'яті проф. Л. В. Багрій-Шахматова (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 149–153.

102. Михайліченко Т. Кримінальні проступки: особливості правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 284-290. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.49>

103. Мірошніченко Н. М. Щодо визначення «кримінальне правопорушення». *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 2. С. 153–157.

104. Мірошніченко Н.М. Концептуальні питання запровадження інституту кримінальних проступків у законодавстві України. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 45–52.

105. Мудрак Р. М. Інститут кримінальних проступків в контексті інтеграції національного законодавства до європейських стандартів . *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-3. Т. 2. С. 91–94.

106. Музика А. А., Горох О. П. Інститут призначення покарання: поняття і загальна характеристика. *Право України*. 2011. № 2. С. 174–184.

107. Назаренко Д.О. Про співвідношення кримінальної й адміністративної відповідальності за порушення правил адміністративного нагляду Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Матеріали міжнародної науковопрактичної конференції (7 – 8 квітня 2006 р.). Львів, 2006. С. 158.

108. Наукове та законодавче забезпечення реалізації концепції кримінальних проступків: монографія. за заг. ред. С. В. Ківалова, В. О. Тулякова. Одеса : Юридична література, 2013. 176 с.

109. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: За ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. К.: Юрінком Інтер, 2018. 786 с.

110. Огляд рішень Верховного Суду у кримінальному та кримінальному процесуальному праві за листопад 2025 року (назва з екрану). *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/349341-sudebnaya-praktika-verkhovnogo-suda-po-ugolovnym-delam-obzor-kus-za-noyabr-2025-goda>

111. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо призначення покарання. Упоряд.: канд. юрид. наук В.В. Щепоткіна; відпов. за вип.: канд. юрид. наук Р. Ш. Бабанли. Київ, 2019.

112. Оксанич Р. Інститут кримінальних проступків – зелене світло? *Юридичний вісник України*. 2018. № 12. С. 8–10.

113. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри: монографія. Ю. В. Орлов; Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2023. С. 32

114. Орлов Ю. В. Правові наслідки вчинення окремих категорій кримінальних проступків в контексті перехідного правосуддя для України. *Європейські перспективи*. 2023. № 3. С. 191–198. URL: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.3.26>.

115. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України: виклики і відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 39–47. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.04>

116. Оробець К.М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69) № 6. С. 131-135. URL: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2019.6/25>

117. Павликівський В. І., Яценко А. М. Кримінальна відповідальність за різні прояви колабораціонізму: проблеми правозастосування. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2023. № 2 (99). С. 44–45.

118. Павлюковець Т. Назва нова, проблеми ті ж самі: в Україні запроваджуються нова класифікація злочинів. *Юридична газета*. № 10.29 травня 2020 р.

119. Панасюк О. Наукові погляди на класифікацію функцій адміністративної відповідальності. *Юридична наука*. 2019. № 1(91). С.141–146. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f44c7c34-c01e-4206-b535-b41082850367/content>

120. Панасюк О. Сучасні наукові підходи щодо визначення адміністративного проступку. *Право і Безпека*. 2020. № 76(1). С.83–88. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2020.1.11>

121. Парасюк Н. М. Новий етап гуманізації кримінально-правового впливу щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі: проблема відповідності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.51>. (дата звернення: 30.07.2025).

122. Пащенко О.О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм, криміналізація суспільно-небезпечних діянь і склад кримінального правопорушення. *Сучасна доктрина кримінального права в правовій системі*

України: поняття, джерела, значення, проблеми формування : матеріали V міжнар. наук.-практ. круглого столу, м. Харків, 14 трав. 2021 р. редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко (заст. голов. ред.), О. С. Попович, Д. О. Куковинець ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України [та ін.]; Харків : Право, 2021. 160 с.

123. Песцов Р. Г. Запровадження кримінальних проступків у кримінальному законодавстві України. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2014. Вип. 26. С. 198–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2014_26_33

124. Підгородинська А. В. Сутність та правова природа визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 681–698.

125. Піддубецький І. Проблеми впровадження інституту кримінального проступку у законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. С. 345–348.

126. Політова А. С. Кримінальний проступок як новела реформування кримінальної юстиції . *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 4. С. 71–77.

127. Поліщук О. М. Інтродукція інституту кримінального проступку як реалія розвитку кримінального законодавства. *Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі* : матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 146–149.

128. Поліщук О. М. Кримінальні проступки та злочини у фокусі інституту примирення . *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 трав. 2014 р.). Одеса, 2014. Т. 1. С. 572–574.

129. Пономаренко Ю.А. Пробаційний нагляд як вид покарання за кримінальним правом України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 2 (22). С. 166–188.

130. Попик С. С. Окремі аспекти виконання покарання у виді обмеження волі. *Інформація і право*. 2016. № 2. С. 157–162. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/21_0.pdf

131. Присяжнюк В. В. Кримінальний проступок: практика закордонного регулювання та перспективи втілення у національному законодавстві. Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі: матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 170–173.

132. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text>

133. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n55>

134. Про внесення змін до КК України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану : Закону України. *Відомості Верховної ради України*. 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

135. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>

136. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» : Указ Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.

137. Проєкт Кримінального кодексу України. (дата оновлення: 02.04.2025). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>

138. Рішення суду від 07 березня 2024 року у справі № 753/2139/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97433209>

139. Рішення суду від 12.06.2021 року у справі №459/2912/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116783919>

140. Рябчинська О. П. Теоретичні та практичні питання встановлення адекватних заходів державного примусу за кримінальні проступки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2012. № 2. С. 211–217.

141. Романюк А. Дізнання як форма досудового слідства щодо кримінальних проступків: суть і проблеми правозастосування. АО «Вдовичен та партнери». 9 серпня 2020 р. URL : <https://ov-partners.com/uk/diznannya-yak-forma-dosudovogo-slidstva-shhodo-kryminalnyh-prostupkiv-sut-i-problemy-pravozastosuvannya> (дата звернення: 11.10.2025)

142. Самофалов Л.П. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. №1. С.56–60. URL: <http://surl.li/hotvb>

143. Сачко О.В. Правова визначеність щодо інституту кримінальних проступків та процесуальної форми дізнання. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 112–116

144. Скок О. С. Виділення інституту кримінального проступку в сучасній класифікації злочинних діянь. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2013. Т. 2. Вип. 6. С. 104–106.

145. Скок О. С. Злочини невеликої тяжкості та питання кримінальної відповідальності: монографія. Дніпро. ДДУВС, 2017. 120 с.

146. Сподарик Ю.В. *Пробаційний нагляд як новий вид основного покарання: переваги та недоліки*. 2024. URL: http:lsej.org.ua/10_2024/98.pdf

147. Табак В. С. Кримінальний проступок: правова природа та проблеми введення . Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі: матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 170–178.

148. Таран Н.Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук:12.00.08. Київ, 2019. 226 с.

149. Тацій В. Я., Пономаренко Ю.А. Об'єкт кримінального правопорушення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2(18) С. 207-210. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267697>

150. Тютюгін В. І. Судимість як один із засобів кримінальної відповідальності. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 2 (18). С. 250–253.

151. Удовицький Є. М. Позитивні та негативні аспекти запровадження кримінальних проступків . Відповідальність за кримінальні правопорушення у сучасному вимірі : матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 27 груд. 2013 р.). Одеса : НУ «Одеська юридична академія», 2013. С. 180–186.

152. Ус О.В. Склад злочину як підстава кримінально-правової оцінки вчиненого діяння. *Visegrad Journal On Human Rights*. 2016. №4/2. С. 196-201

153. Ухвала суду від 19 серпня 2021 року у справі № 166/878/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98904776>

154. Ухвала суду від 25 серпня 2021 року у справі № 554/5760/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99066100>

155. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручн. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-тє, доп. і перероб. Одеса: Фенікс, 2017. 468 с.

156. Хавронюк М.І. Висновок щодо проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України...». URL: <https://pravo.org.ua/blogs/vysnovok-shhodo-proyektu-zakonu/>.

157. Хавронюк М.І. До питання про кримінальний проступок у контексті спеціалізації органів досудового розслідування. *Право України*. 2010. № 9. С. 120–131.

158. Хавронюк М.І. Проступок: його сутність і порядок досудового розслідування та судового розгляду. Київ : Центр політико-правових реформ, 2024. С. 48 URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/10/01/havronyuk-m-i-prostupok-jogo-sutnist-i-poryadok-dosudovogo-rozsliduvannya-ta-sudovogo-rozglyadu.pdf>

159. Халіуліна К. С. Виконання покарання у вигляді обмеження волі: реформування вітчизняної практики відповідно до міжнародних стандартів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 321–324. URL: https://lsei.org.ua/3_2020/86.pdf

160. Хряпінський П. В. Кримінальна правотворчість (гуманізація кримінального законодавства) : навчальний посібник. Дніпропетровськ : ДВНЗ «НТУ», 2011. 336 с.

161. Шаблистий В.В., Уваров В.М. Про нерецидивний кримінальний проступок в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (117). С. 16-21. URL: 10.31733/2078-3566-2022-2-16-21

162. Шарма О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 356–364.

163. Шило І.В. Кримінально-правова характеристика покарань, передбачених за кримінальні проступки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С.356-361 DOI 10.31733/2078-3566-2020-4-356-361

164. Шило І.В., Скок О.С. Співвідношення злочинів різного ступеня тяжкості в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 153-157 DOI 10.31733/2078-3566-2020-1-153-157

165. Шило І.В. Окремі питання звільнення від відбuvання покарання з випробуванням. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №6. С.613-617/ <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.108>

166. Шило І.В. Передумови запровадження кримінального проступку в кримінальному кодексі України. *Наукові інновації та передові технології*. 4(32). С. 557-564 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4\(32\)-557-564](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-557-564)

167. Шило І. В. Деякі питання кримінальної відповідальності за незаконне використання символіки та знаків охоронюваних міжнародними договорами за кримінальними кодексами України та Республіки Казахстан. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2021. – С. 353-354. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6290/1/133.pdf>

168. Шило І.В. Актуальні питання застосування медіації у разі вчинення кримінального проступку. *Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (м. Дніпро, 30 листоп. 2021 р.) / За заг. Ред. д-р юрид. наук, доц. А.Є. Фоменко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.339-341
URL:<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9765/1/169.pdf>

169. Шило І.В. Поняття та ознаки кримінального проступку. *Інноваційні наукові дослідження: правовий, економічний та соціальний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 листопада 2023 р.). /За Ред. д-р юрид. наук, проф. О. А. Моргунов Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 250-253. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14943/1/20.pdf>

170. Шило І.В. Динаміка вчинення кримінальних проступків: статистичні показники за п'ятирічний період. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності*: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 січня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. С.101-105

171. Шило І.В. Кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень. *The II International scientific and practical conference «Innovation and modern technologies for the development of science»*, January 12-14, 2026, Prague, Czech Republic, 259 p. С. 117-118.

172. Щербініна І. Ю. Інтегративна функція суспільно небезпечних наслідків кримінального правопорушення. *Право і суспільство*. 2021. Випуск 3. С. 138-143.

173. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1998. Т. 1. 669 с.

174. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 1999. Т. 2. 741 с.

175. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 2002. Т. 4. 717 с.

176. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 2004. 765 с.

177. Юридична енциклопедія в 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана. 2009. Т. 5. 733 с.

178. Ющик О. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 300–304. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.50>.

179. Ямкова О. О. Примусові заходи виховного характеру: правова природа і види : дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2013. 213 с.

180. Яценко А. М. Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як напрям сучасної кримінально-правової політики. *Право і суспільство*. 2016. Вип. 4. С. 130–138.

181. Яценко А. М. Заходи кримінально-правового реагування на вчинення окремих категорій кримінальних правопорушень у зв'язку з впровадженням до КК України інституту кримінальних проступків. Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття. Харків. 2020. С. 234.

182. Яценко А. М. Інші заходи кримінально-правового характеру: поняття та види. *Право та державне управління*. 2017. № 4 (29). С. 141–146.

183. Aliksieieva-Danylenko Yu. The criminal infraction as a specific type of criminal offenses . *EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ*. 2021. Vol. 8. Issue. 6. P. 67–71.

184. Code pénal (Кримінальний кодекс Франції). Стаття 111-1. Офіційне джерело URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006165928/>

185. Codice di procedura penale. Процедури щодо contravvenzioni. URL: <https://www.brocardi.it/codice-di-procedura-penale/>

186. Codice Penale Italiano Art. 39 (щодо розмежування злочинів і проступків). URL: <https://www.normattiva.it>

187. Criminal Justice Act 2003. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>

188. Karistusseadustik (Кримінальний кодекс Естонії): прийнятий 6 червня 2001 року, набрав чинності 1 вересня 2002 року. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide?form=MG0AV3>

189. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/IEcIdQpsAV>

190. Magistrates' Courts Act 1980: Chapter 43. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/43>

191. Stesseng G. Corporate criminal liability a comparative perspective. *The international and corporative law quarterly*. 1994. Vol. 43.13. P. 493–520.

192. Strafgesetzbuch (StGB) – Кримінальний кодекс Німеччини. Офіційна редакція. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_12.html –

193. Strafprozessordnung (StPO). Кримінально-процесуальний кодекс Німеччини, § 407–412. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/_407.html

194. The Criminal Law of the Republic of Latvia: adopted by the Saeima on 17 April 1998, in force since 1 April 1999. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/88966-the-criminal-law>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗБОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Шило І.В. Кримінально-правова характеристика покарань, передбачених за кримінальні проступки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С.356-361 DOI 10.31733/2078-3566-2020-4-356-361

2. Шило І.В., Скок О.С. Співвідношення злочинів різного ступеня тяжкості в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 153-157 DOI 10.31733/2078-3566-2020-1-153-157

3. Шило І.В. Окремі питання звільнення від відбування покарання з випробуванням. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №6. С.613-617/
<https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.108>

4. Шило І.В. Передумови запровадження кримінального проступку в кримінальному кодексі України. *Наукові інновації та передові технології*. 4(32). С. 557-564 [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4\(32\)-557-564](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-4(32)-557-564)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шило І. В. Деякі питання кримінальної відповідальності за незаконне використання символіки та знаків охоронюваних міжнародними договорами за кримінальними кодексами України та Республіки Казахстан. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2021. – С. 353-354. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6290/1/133.pdf>

6. Шило І.В. Актуальні питання застосування медіації у разі вчинення кримінального проступку. *Медіація як спосіб вирішення приватно- та публічно-правових спорів* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (м. Дніпро, 30 листоп. 2021 р.) / За заг. Ред. д-р юрид. наук, доц. А.Є. Фоменко. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С.339-341 URL:<https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/9765/1/169.pdf>

7. Шило І.В. Поняття та ознаки кримінального проступку. *Інноваційні наукові дослідження: правовий, економічний та соціальний виміри* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 24 листопада 2023 р.). /За Ред. д-р юрид. наук, проф. О. А. Моргунов Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 250-253. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14943/1/20.pdf>

8. Шило І.В. Динаміка вчинення кримінальних проступків: статистичні показники за п'ятирічний період. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності*: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 січня 2026 року. – Львів: Львівський науковий форум, 2026. С.101-105

9. Шило І.В. Кримінальні проступки та доктринальні основи класифікації кримінальних правопорушень. *The II International scientific and practical conference «Innovation and modern technologies for the development of science»*, January 12-14, 2026, Prague, Czech Republic, 259 p. С. 117-118.

ДОДАТОК Б

**Таблиця № 1. Основні статистичні показники кримінальних проступків
(2020 рік)**

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	98 283	27,3
У яких особам вручено повідомлення про підозру	30 038	30,6
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	316	0,3
Направлено до суду – усього	28 722	29,2
у тому числі: з обвинувальним актом	27 924	28,4
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	476	0,5
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	248	0,3
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	74	0,08
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	4 755	4,8
Вчинено групою осіб	260	0,3
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	1 881	1,9
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	638	0,7
Провадження закрито – усього	140 748	70,4
Провадження, за якими на кінець року рішення не прийнято	69 160	—

Таблиця 2. Основні статистичні показники кримінальних проступків (2021 рік)

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	100 707	31,3
У яких особам вручено повідомлення про підозру	51 954	51,6
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	296	0,3
Направлено до суду – усього	50 932	50,6
у тому числі: з обвинувальним актом	49 751	49,4
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	663	0,7
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	405	0,4
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	113	0,1
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	8 482	8,4
Вчинено групою осіб	515	0,5
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	2 999	3,0
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	916	0,9
Провадження закрито – усього	214 753	—
Провадження, за якими на кінець року рішення не прийнято	49 383	49,0

Основні статистичні показники кримінальних проступків (2022 рік)

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	73 543	20,3
У яких особам вручено повідомлення про підозру	38 295	52,1
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	368	0,5

Показник	Кількість	Питома вага, %
Направлено до суду – усього	37 211	50,6
у тому числі: з обвинувальним актом	36 692	49,9
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	268	0,4
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	208	0,3
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	43	0,06
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	5 218	7,1
Вчинено групою осіб	387	0,5
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	1 768	2,4
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	380	0,5
Провадження закрито – усього	101 372	—
Провадження, за якими на кінець року рішення не прийнято	35 867	48,8

Основні статистичні показники кримінальних проступків (2023 рік)

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	96 238	20,2
У яких особам вручено повідомлення про підозру	50 858	10,7
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	237	0,05
Направлено до суду – усього	49 650	10,4
у тому числі: з обвинувальним актом	49 110	10,3
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	161	0,03
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	285	0,06
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	94	0,02

Показник	Кількість	Питома вага, %
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	7 664	1,6
Вчинено групою осіб	979	0,2
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	2 709	0,6
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	473	0,1
Провадження закрито – усього	76 524	16,1
Провадження, за якими на кінець року рішення не прийнято	46 187	9,7

Основні статистичні показники кримінальних проступків (2024 рік)

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	87 844	17,8
У яких особам вручено повідомлення про підозру	50 719	57,7
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	501	0,6
Направлено до суду – усього	49 437	56,3
у тому числі: з обвинувальним актом	48 861	55,6
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	198	0,2
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	276	0,3
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	102	0,1

Показник	Кількість	Питома вага, %
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	7 832	8,9
Вчинено групою осіб	806	0,9
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	2 502	2,8
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	435	0,5
Провадження закрито – усього	57 688	—
Провадження, за якими на кінець року рішення не прийнято	37 736	43,0

Основні статистичні показники кримінальних проступків у структурі кримінальних правопорушень

(станом на листопад 2025 року)

Показник	Кількість	Питома вага, %
Обліковано кримінальних проступків	77 324	13,6
У яких особам вручено повідомлення про підозру	42 107	7,4
Досудове розслідування зупинено (ст. 280 КПК України)	175	0,03
Направлено до суду – усього	41 328	7,3
у тому числі: з обвинувальним актом	40 782	7,2
з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності	115	0,02
з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	320	0,06
з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	111	0,02

Показник	Кількість	Питома вага, %
Вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення	6 487	1,1
Вчинено групою осіб	629	0,11
Вчинено у стані алкогольного сп'яніння	2 272	0,40
Вчинено неповнолітніми або за їх участю	379	0,07
Провадження закрито – усього	34 909	6,1
Провадження, за якими на кінець періоду рішення не прийнято	35 622	6,3

Встановлено, що у 2020 році кримінальні проступки становили 27,3 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, однак водночас лише у 8,4 % кримінальних правопорушень було вручено повідомлення про підозру, а до суду направлено 8,0 % проваджень, що вказує на низький рівень процесуального завершення в перший рік практичного функціонування інституту. При цьому питома вага проваджень, у яких розслідування було зупинено відповідно до ст. 280 КПК України, становила 0,09 %, що загалом корелює зі спрощеним характером провадження у справах про кримінальні проступки. Водночас суттєвим проблемним показником стала частка проваджень, у яких на кінець звітнього року процесуальне рішення не було прийнято 19,2 %, що не узгоджується з метою оперативності дізнання та спрощеної моделі реагування.

Окремі індикатори, які характеризують особу правопорушника й обставини вчинення проступку, у 2020 році мали відносно невелику питому вагу у загальній масі кримінальних правопорушень: проступки, вчинені особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, становили 1,3 %, у складі групи осіб 0,07 %, у стані алкогольного сп'яніння 0,5 %, а вчинені неповнолітніми або за їх участю 0,18 %. Це свідчить про те, що кримінальні проступки переважно

пов'язані з менш складними криміногенними ситуаціями, що, у свою чергу, підсилює вимогу до швидкого та результативного процесуального реагування ¹.

У 2021 році кримінальні проступки становили 31,3 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, що стало найвищим показником за аналізований період. Водночас відбулося істотне зростання результативності досудового розслідування: повідомлення про підозру було вручено у 51,6 % проваджень про кримінальні проступки, а до суду направлено 50,6 % таких проваджень. Попри це, майже половина проваджень (49,0 %) залишалася без прийнятого процесуального рішення на кінець звітнього року, що вказує на збереження організаційно-процесуальних проблем у досягненні мети спрощеної процедури. Частка зупинених проваджень за ст. 280 КПК України становила 0,3 %, залишаючись порівняно незначною ².

У 2022 році частка кримінальних проступків зменшилася до 20,3 %, що обґрунтовується впливом воєнного стану та загальним скороченням рівня реєстрації кримінальних правопорушень, а також трансформацією структури кримінальної протиправності. При цьому рівень процесуального реагування залишився близьким до показників попереднього року: повідомлення про підозру вручено у 52,1 % проваджень щодо кримінальних проступків, а до суду направлено 50,6 %. Водночас збереглася проблема «незавершеності» проваджень: 48,8 % залишилися без процесуального рішення на кінець звітнього року. Частка зупинених проваджень становила 0,5 % ³.

¹ Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

² Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

³ Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

У 2023 році кримінальні проступки становили 20,2 % від загальної кількості кримінальних правопорушень. Водночас у статистичній структурі було зафіксовано дисбаланс між «процесуально активними» та «незавершеними» провадженнями: 10,4 % від загальної кількості кримінальних правопорушень становили кримінальні проступки, за якими провадження направлено до суду, тоді як 9,7 % проступки, за якими рішення на кінець звітного періоду не прийнято. Така пропорція не узгоджується із концепцією спрощеного та оперативного досудового розслідування кримінальних проступків і підтверджує наявність системних процесуальних ускладнень ⁴.

У 2024 році кримінальні проступки становили 17,8 % від загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, що свідчить про продовження тенденції зменшення їх питомої ваги. Одночасно зафіксовано підвищення результативності процесуального реагування: повідомлення про підозру вручено у 57,7 % проваджень, а до суду направлено 56,3 % кримінальних проступків, найвищі показники у досліджуваному періоді. Разом із тим понад 40 % проваджень залишилися без прийнятого процесуального рішення на кінець звітного року, що демонструє стійкість проблеми навіть за умов покращення загальної ефективності ⁵.

Статистичні дані станом на листопад 2025 року засвідчують подальше зменшення питомої ваги кримінальних проступків до 13,6 %. При цьому повідомлення про підозру було вручено у 7,4 % усіх кримінальних правопорушень, а провадження щодо кримінальних проступків направлено до суду у 7,3 % випадків від загального масиву, що акцентує на потребі коректного

⁴ Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

⁵ Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

тлумачення статистики (з огляду на відмінність «частки у загальному масиві» та «частки всередині проваджень про проступки»). Питома вага проступків, розслідування яких було зупинено за ст. 280 КПК України, залишалася мінімальною 0,03 %, а у 6,3 % кримінальних правопорушень, що належать до проступків, на кінець звітного періоду рішення не прийнято, що знову підтверджує наявність організаційно-процесуальних бар'єрів оперативності ⁶.

Кримінальні проступки в Особливій частині Кримінального кодексу України

Таблиця № 1.

Назва Розділу КК України	Стаття Кримінального кодексу України
Розділ I Злочини проти основ національної безпеки України	ч. 1, 2 ст. 111-1
Розділ II Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи	ч. 1, 2 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 129, ст. 132, ч. 4 ст. 134, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 144

⁶ Офіс Генерального прокурора України. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2020 рік. Київ : Офіс Генерального прокурора України, 2021. URL: <https://gp.gov.ua> (дата звернення: 04.03.2025)

Розділ III Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи	ч.1 ст. 150
Розділ IV Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	ст. 1, 2 ст. 154
Розділ V Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	ч. 1, 2, 3 ст. 159-1, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ч. 1, 2 ст. 164, ч. 1, 2 ст. 165, ч. 1 ст. 168, ч. 1, 2, 3 ст. 171, ч. 1 ст. 172, ч. 1, 2 ст. 173, ст. 174, ч. 1 ст. 175, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 183, ч. 1, 2 ст. 184
Розділ VI Кримінальні правопорушення проти власності	ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст.188-1, ч. 1 ст. 190, ч. 1, 2 ст. 192, ст. 193, ст. 195, ч. 1 ст. 197-1
Розділ VII Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності	ч. 1 ст. 201-2, ч. 1 ст. 209-1, ч. 1 ст. 213, ст. 232
Розділ VIII Кримінальні правопорушення проти довкілля	ч. 1 ст. 239-1, ч. 1 ст. 239-2, ст. 247, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 254
Розділ IX Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	ч. 1 ст. 268
Розділ X Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва	ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275
Розділ XI Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	ч. 1 ст. 276, ч. 1 ст. 279, ч. 1 ст. 280, ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 282, ч. 1 ст. 283, ст. 284, ст. 285, ст. 290
Розділ XII Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	ст. 293, ст. 295, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст.298, ч. 1 ст. 298-1, ч. 1 ст. 302
Розділ XIII Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів	ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 319, ч. 1 ст. 323

та інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення	
Розділ XIV Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	ст. 355, ч. 1, 2 ст. 337
Розділ XV Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів	ст. 339, ч. 1 ст. 342, ч. 1, 2 ст. 343, ч. 1 ст. 350, ч. 1, 2 ст. 351, ст. 351-1, ст. 351-2, ч. 1 ст. 353, ч. 1 ст. 355, ст. 356, ч. 1, 3 ст. 357, ч. 1, 2, 4 ст. 358, ч. 1 ст. 360
Розділ XVI Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	ч. 1 ст. 361
Розділ XVIII Кримінальні правопорушення проти правосуддя	ч. 1 ст. 371, ч. 1 ст. 381, ч. 1 ст. 384, ч. 1 ст. 385, ст. 386, ч. 1, 2, 3 ст. 387, ч. 1, 2 ст. 389, ст. 389-1, ст. 390-1, ст. 395, ч. 1, 2 ст. 397, ч. 1 ст. 400-1
Розділ XIX Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)	ч. 1 ст. 412, ч.1 ст. 435
Розділ XX Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	ст. 445

Кримінальні проступки з кваліфікуючими ознаками

Таблиця № 3

Частина статті або стаття Особливої частини КК України	Кваліфікуюча ознака
ч. 2 ст.154	Примушування особи без її добровільної згоди до здійснення акту сексуального характеру з особою, від якої потерпіла особа матеріально або службово залежна
ч. 3 ст. 159-1	Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно
ч. 2 ст. 164	Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею
ч. 2 ст. 165	Те саме діяння, вчинене особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею
ч. 3 ст. 171	Дії, передбачені частиною другою цієї статті, якщо вони були вчинені службовою особою з використанням свого службового становища або за попередньою змовою групою осіб
ч. 2 ст. 173	Ті самі дії, вчинені стосовно громадянина, з яким укладена угода щодо його роботи за межами України

ч. 2 ст. 192	Ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або такі, що заподіяли майнову шкоду у великих розмірах
ч. 2 ст. 343	Ті самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені службовою особою з використанням свого службового становища
ч. 3 ст. 387	Дія, передбачена частиною другою цієї статті, якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність
ч. 2 ст. 397	Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища

Таблиця № 6.

Вид та розмір штрафу який застосовується в санкціях конкретних статей особливої частини КК України

Вид та розмір штрафу який застосовується в санкціях конкретних статей особливої частини КК України	Стаття Особливої частини Кримінального кодексу України
до п'ятдесяти н.м.д.г.	ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 154, ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 171, ч. 1 ст. 173, ст. 174, ч. 1 ст. 192, ст. 195, ч. 1 ст. 280, ст. 285, ст. 295, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 323, ст. 339, ст. 356,

	ч. 1 ст. 357, ч. 3 ст. 357, ч. 4 ст. 358, ч. 1 ст. 412, ст. 445
до сімдесяти н.м.д.г.	ч. 1 ст. 319
до ста н.м.д.г.	ч. 1 ст. 184, ст. 247, ч. 1 ст. 268, ст. 284, ч. 1 ст. 343, ч. 1 ст. 353
до двохсот н.м.д.г.	ч. 2 ст. 171, ч. 2 ст. 358
до однієї тисячі н.м.д.г.	ч. 2 ст. 154, ч. 1 ст. 183, ч. 1 ст. 358
до трьох тисяч н.м.д.г.	ч. 1 ст. 400 ¹
від п'ятдесяти до ста н.м.д.г.	ч. 2 ст. 125, ст. 132, ч. 1 ст. 162, ч. 1 ст. 163, ч. 2 ст. 173, ч. 2 ст. 192, ч. 1 ст. 279, ст. 298-1, ч. 1 ст. 387, ст. 395.
від п'ятдесяти до трьохсот н.м.д.г.	ч. 1 ст. 385, ст. 386
від ста до ста п'ятдесяти н.м.д.г.	ч. 1 ст. 193
від ста до двохсот н.м.д.г.	ч. 1 ст. 165, ч. 1 ст. 188-1, ч. 1 ст. 397
від ста до трьохсот н.м.д.г.	ч. 1 ст. 159-1, ч. 2 ст. 159-1, ч. 1 ст. 381, ч. 2 ст. 387
від ста до п'ятисот н.м.д.г.	ч. 1 ст. 310
від ста до однієї тисячі н.м.д.г.	ч. 1 ст. 351-1, ч. 1 ст. 351-2
від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти н.м.д.г.	ст. 290
від двохсот до трьохсот н.м.д.г.	ч. 1 ст. 197 ¹
від двохсот до п'ятисот н.м.д.г.	ч. 3 ст. 171
від трьохсот до п'ятисот н.м.д.г.	ч. 3 ст. 159-1, ч. 1 ст. 337 ч. 2 ст. 397
від п'ятисот до семисот н.м.д.г.	ч. 2 ст. 337
від п'ятисот до однієї тисячі н.м.д.г.	ч. 1 ст. 182
від однієї тисячі до двох тисяч н.м.д.г.	ч. 1 ст. 283, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 302, ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 351
від однієї тисячі до трьох тисяч н.м.д.г.	ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 209-1, ст. 232, ч. 1 ст. 239-1, ч. 1 ст. 239-2, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 253, ч. 1 ст. 254, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275, ч. 1 ст. 281, ч. 1 ст. 282, ст. 293, ч. 1 ст. 298, ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 360
від однієї тисячі п'ятисот до двох тисяч н.м.д.г.	ч. 1 ст. 213

Альтернативні покарання за кримінальні проступки

Таблиця 7.

штраф/громадські роботи/виправні роботи	ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 126.
Штраф з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю /громадські роботи/виправні роботи/пробаційний нагляд	ч. 1 ст. 139.
штраф/громадські роботи/виправні роботи/пробаційний нагляд	ч. 1 ст. 168, ч. 1 ст. 192, ч. 1 ст. 193
штраф/громадські роботи/виправні роботи/пробаційний нагляд /обмеження волі	ч. 2 ст. 125, ч. 1 ст. 165, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190.
штраф/громадські роботи/виправні роботи/пробаційний нагляд /обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого.	ст. 132
штраф/виправні роботи	ч. 1, 2 ст. 337,
штраф/виправні роботи/ пробаційний нагляд	ч. 2 ст. 184, ст. 285, ч. 1 ст. 343, ст. 356, ст. 386, ч.1 ст. 387.
штраф/виправні роботи/ пробаційний нагляд з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.	ч. 1 ст. 175.
штраф/ пробаційний нагляд	ч. 1 ст. 154, ч. 1 ст. 184, 197-1, ст. 293, ч. 1 ст. 298-1, ст. 339, ч. 1 ст. 385, ч. 1 ст. 400-1, ст. 445.
штраф/ пробаційний нагляд з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю	ч. 1 ст. 183, ч. 1 ст. 209-1, ст. 232, ч. 1 ст. 253,
штраф/виправні роботи/ обмеження волі	ч. 1 ст.162, ч. 1 ст. 282,
штраф/громадські роботи/пробаційний нагляд /обмеження волі	ст. 174, , ст. 247, ст. 248,
штраф/громадські роботи/пробаційний нагляд /	ч. 1 ст. 319,

обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.	
штраф/виправні роботи/пробаційний нагляд /обмеження волі	ч.1 ст. 163, ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 188-1, ч. 1 ст. 201-2, ч. 1 ст. 213, ч. 1 ст. 271, ч. 1 ст. 279, ч.1 ст. 280, ч.1 ст. 283, ст. 284, ст. 290, ч. 1 ст. 309, ч. 1 ст. 342, ч. 1 ст. 381, ч.1 ст. 397,
штраф/виправні роботи/пробаційний нагляд /обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого.	ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 275,
штраф/ пробаційний нагляд/обмеження волі	ч. ст. 154, ч. 1, 2 ст. 171, ч. 2 ст. 173, ч 1 ст. 249, ч. 1 ст. 252, ч. 1 ст. 268, ч. 1 ст. 281, ст. 295, ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 302, ч. 1 ст. 310, ч. 1 ст. 311, ч. 1 ст. 351, ч. 1 ст. 351-1, ч.1 ст. 351-2, ч.1 ст. 353, ч. 1, 3 ст. 357, ч. 1, 2, 4 ст. 358, ч. 1 ст. 361,
штраф/ пробаційний нагляд/обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю або без такого.	ч. 3 ст. 171, ч. 1 ст. 254, ч. 1 ст. 298.
штраф/ пробаційний нагляд/обмеження волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю	ч. 1 ст. ст. 239-1, ч. 1 ст. 239-2, ч. 2 ст. 351, ч. 2 ст. 387, ч. 2 ст. 397
штраф/ позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю/виправні роботи/пробаційний нагляд	ч. 1 ст. 172,
штраф/ позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю/виправні	ч. 1 ст. 173, ч.1 ст. 323,

роботи/пробаційний нагляд/обмеження волі	
штраф/обмеження волі	ч. 2 ст. 192, ст. 395,
штраф/ громадські роботи/ виправні роботи/арешт	ст. 195
штраф/ службове обмеження/ тримання у дисциплінарному батальйоні.	ч.1 ст. 412,
громадські роботи/виправні роботи пробаційний нагляд/обмеження волі	ч. 2 ст. 165,
громадські роботи/пробаційний нагляд/обмеження волі	ч. 1, 2 ст. 164,
Пробаційний нагляд/виправні роботи обмеження волі	ч. 1,2,3 ст. 159-1,
Пробаційний нагляд/ обмеження волі	ч.1 ст. 350, ч. 2 ст. 389, ст. 390-1, ч.1 ст. 435
Пробаційний нагляд/ обмеження волі з позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю	ч. 3 ст. 387,
Виправні роботи обмеження волі	ч. 1 ст. 276,
Виправні роботи/ Пробаційний нагляд/обмеження волі	ч. 1 ст. 355, ч. 1 ст. 384, ч.1 ст. 389,
позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю/виправні роботи /пробаційний нагляд/обмеження волі із штрафом чи без такого	ч. 1 ст. 144
позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю/пробаційний нагляд/обмеження волі	ч. 1 ст. 371,
позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю	ч. 1 ст. 111-1
позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з конфіскацією майна або без такої.	ч. 2 ст. 111-1

Додаток В
Проект

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
(Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс
від 13.04.2012 № 4651-VI)

Верховна Рада України постановляє:

1. Статтю 38 «Орган досудового розслідування» доповнити ч. 5 такого змісту: «Під час здійснення дізнання, досудового слідства та судового розгляду органи досудового розслідування зобов'язані встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення».

2. Статтю 38 «Орган досудового розслідування» доповнити ч. 6 такого змісту: «У разі встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, органи досудового розслідування зобов'язані внести відповідне подання до компетентного державного органу, органу місцевого самоврядування, громадської організації, органу самоврядування чи відповідної посадової особи з метою усунення таких причин та умов. Якщо в ході дізнання, досудового розслідування або перевірки, проведеної на підставі ч. 4 ст. 38 КПК України, будуть встановлені ознаки дисциплінарного проступку чи підстави для притягнення певних осіб до матеріальної відповідальності, органи досудового розслідування зобов'язані ініціювати питання щодо притягнення таких осіб до відповідальності. За результатами розгляду подання відповідний орган або посадова особа повинні вжити необхідних заходів протягом одного місяця та повідомити про результати його розгляду. У випадку залишення подання без розгляду можуть застосовуватися заходи відповідальності, передбачені статтями 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення».

3. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.